Începând din luna martie 2000, Biblioteca pentru toţi ajunsă, în această serie inaugurată în 1960, la numere mai mari de 1500 îşi modifică înfăţişarea grafică în sensul modernizării, revenind, totodată, la vechiul format al colecţiei – mai suplu – din anii de început. Vom renunţa, treptat, la publicarea prefeţelor, adeseori prea vaste şi pretenţioase, menţinând însă tabelele cronologice care răspund cel mai bine nevoilor de informare ale cititorilor de astăzi. Totodată, sub o nouă conducere redacţională, se va lărgi şi aria tematică a colecţiei în sensul sporirii lucrărilor de cultură generală.

Dintre titlurile mai vechi, apărute în anii 1960-1999, se vor reedita cele mai valoroase, cu numere noi.

Vă recomandăm dintre apariţiile viitoare:

Plutarh, *Vieţile paralele. Demostene şi Cicero*;

Jakob Burckhardt, *Cultura Renaşterii în Italia*, 2 vol.;

Erico Verissimo, *Timpul şi vântul*, partea a II-a, *Portretul*, în 3 vol. (I. *Roza vânturilor*; II. *Chantecler*; III. *Umbra îngerului*);

Jan Neruda, *De la Praga la Paris şi Ierusalim*. Tablouri din străinătate.

ISBN 973-21-0596-8

EDITURA MINERVA

30.000

EDITURA MINERVA

bpt

HONORÉ DE BALZAC

HONORÉ DE BALZAC

Banca Nucingen

fondată în 1895 bpt serie nouă

De acelaşi autor în Biblioteca pentru toţi
(serie nouă):

Nr. 99. *César Birotleau*, roman, traducere, prefaţă şi note de Theodosia Ioachimescu, Editura pentru literatură, 1961;
Nr. 214. *Moş Goriot*, roman, traducere de Cezar Petrescu, prefaţă şi tabel cronologic de Constantin Ciopraga, Editura pentru literatură, 1964; ed. a II-a, Editura Minerva, 1972;
Nr. 664. *Femeia de treizeci de ani*, roman, traducere şi tabel cronologic de Haralambie Grimescu, cuvânt înainte de Alexandru Paleologu, Editura Minerva, 1971;
Nr. 882-884. *Iluzii pierdute*, roman, 3 vol., traducere de Dorin Albulescu, prefaţă de George Mirea, tabel cronologic de Haralambie Grimescu, note de Theodosia Ioachimescu, Editura Minerva, 1976.

Honoré de Balzac
La Maison Nucingen

Textul traducerii de faţă este reprodus după Honoré de Balzac, *Opere*, vol. V, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1959.

HONORÉ DE BALZAC

Banca Nucingen

roman

În româneşte de EMMA BENIUC
Prefaţă şi tabel cronologic de
VALENTIN LIPATTI
Note de THEODOSIA IOACHIMESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 2000
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

PREFAȚĂ

Exegeții balzacieni au relevat adesea, ieri ca și azi, caracterul singular al *Comediei umane*, prin amploare, diversitate și profunzime, subliniind totodată efortul uriaș, supraomenesc, de care Balzac a dat dovadă în înfăptuirea operei sale. O trăsătură dominantă a personalității sale și care-l distinge de mulți dintre marii săi contemporani. „Balzac – observa cândva Gaëtan Picon – pare a datora totul unui fel de elan al invenției, unei abundențe, unei seve, unei forțe naturale, de fapt, de care nu ne rămâne decât să ne minunăm. La el totul pare că există dinainte, că țâșnește din profunzimi incontrolabile." O vocație de nestăvilit și care-l determină pe tânărul Balzac să renunțe cu ușurință la profesiunea meticuloasă și rentabilă de notar. O vocație fascinantă și malefică, asemenea unui stupefiant, de care nu te poți dezbăra deoarece îți place. „Trăiesc – mărturisea Balzac în 1831 – sub cel mai dur dintre despotisme, cel pe care ți-l impui tu însuți. Muncesc zi și noapte." Pictorul Louis Boulanger l-a imortalizat pe Balzac, prin 1836, în halatul amplu și alb cu care se îmbrăca la masa de lucru, unde trudea ore în șir cu o perseverență de călugăr benedictin.

Istoricii literari s-au complăcut îndeobște să-l considere pe Balzac drept cel mai mare reprezentant al romanului realist din secolul al XIX-lea. Un cercetător atent și neiertător al raporturilor lumii reale pe care o zugrăvea.

Balzac a fost într-adevăr un mare romancier realist, dar nu numai atât. Căci universul *Comediei umane*, plămădit de geniul lui Balzac, ni-l înfățișează pe acesta drept un scriitor total, la care observația realistă nu este decât o parte sigur importantă. Pe bună dreptate, Baudelaire a intuit complexitatea marelui său contemporan, când nota următoarele: „Deseori m-a mirat faptul că marea glorie a lui Balzac a fost aceea de a trece drept observator; mie mi s-a părut întotdeauna că principala sa calitate este cea de vizionar, de vizionar pătimaș. Toate personajele sale sunt înzestrate cu acea ardoare vitală care îl anima pe el însuși. Toate ficțiunile sale sunt tot atât de puternic colorate ca și visele. Toți actorii *Comediei* sale, pornind din vârful aristocrației până la drojdia societății, sunt mai avizi de viață, mai întreprinzători și mai vicleni în luptă, mai răbdători în nenorocire, mai lacomi de plăcere, mai serafici în devotament decât ni-i înfățișează comedia lumii veritabile. Pe scurt, la Balzac, chiar și portăresele, fiecare are geniu." Așadar, observația realistă și romantismul vizionar sunt două componente inseparabile ale spiritului balzacian. Imaginea predilectă pe care posteritatea a păstrat-o despre Balzac este cea a uriașului în halat alb, trudind zi și noapte la plăsmuirea propriului univers.

Dar omul Balzac nu se reduce la această imagine. Când își părăsește masa de lucru și coboară în lumea reală, alte date vin să-i completeze personalitatea. Să zăbovim puțin prin urmare asupra celui căruia i-a fost dat să trăiască în societatea franceză post-revoluționară din prima jumătate a veacului trecut.

Condiția sa materială mediocră îl determină pe Balzac să fie un veleitar, să aspire spre o viață confortabilă și un rang social superior. Literatura pe care o scrie și o publică nu-i va aduce multă vreme nici avere, nici celebritate. Omul se lansează în afaceri, care eșuează și-l umplu de datorii.

Creditorii îi stau mereu pe urme, iar închisoarea datornicilor nu este prea departe. Balzac este conștient de condiția sa precară. Uriașul care, în orele nopții, știe să-și domine personajele, este neputincios în fața lumii reale. „Ca să nu fi păcălit în viață – îi scrie el în 1838 Evei Hanska – în prietenie, în afaceri, în relațiile de orice fel... trebuie să faci numai asta, adică trebuie să fii pur și simplu financiar, monden, om de afaceri; fără îndoială, văd bine că sunt înșelat și că voi fi înșelat, că mă trădează cutare sau mă va trăda sau că mă va părăsi, după ce se va fi înfruptat bine din mine; cu toate astea, exact în momentul când presimt, prevăd sau știu ce se va întâmpla, sunt nevoit să mă îndrept spre alte bătălii..." Omul Balzac nu poate domina realitatea reală, ci este mai totdeauna dominat de ea.

Viața lui Balzac coincide cu trei regimuri politice din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Despre faptele petrecute în timpul imperiului lui Napoleon Bonaparte și despre protagoniștii lor, Balzac, care avea doar șaisprezece ani când epopeea napoleoniană se încheie la Waterloo, are mai curând o cunoaștere indirectă, folosind în opera sa spusele celor ce trăiseră, ca adulți, anii de glorie și de restriște ai Împăratului. (A se vedea în această privință „documentarea" pe care i-o furnizează văduva Mareșalului Junot, Ducesa d'Abrantès.) Nici el nu rămâne indiferent la imaginea legendară a lui Napoleon I și la destinul său eminamente romantic. Cultul lui Napoleon este însă cu mult inferior celui pe care un Stendhal sau un Victor Hugo îl dedică Împăratului. Simpatiile sale politice se îndreaptă în mod constant spre perioada Restaurației (1815-1830), spre anii în care, reveniți acasă, Burbonii cred în zadar în reînvierea societății franceze de dinainte de 1789. Balzac rămâne în mod statornic un partizan al Burbonilor, un legitimist, care va accepta fără entuziasm, după Revoluția din iulie 1830, domnia lui Ludovic-Filip, „regele burghez".

Monarhia din Iulie, cu progresele evidente ale unor rânduieli şi moravuri capitaliste, îl va inspira pe romancier, dar nu-i va schimba opţiunile legitimiste. Ca să nu mai vorbim de Revoluţia din februarie 1848, care îl lasă cel puţin reticent pe cel care se va stinge din viaţă în timpul celei de-a doua Republici... Opţiunile politice ale cetăţeanului Balzac sunt aşadar anacronice, în măsura în care restauraţia Burbonilor avea să constituie doar un episod inutil în istoria societăţii franceze din secolul trecut. Cred că legitimismul monarhic al lui Balzac se mai poate explica şi prin dorinţa aprigă a omului care, schimbându-şi halatul alb cu o redingotă azurie, frecventa saloanele aristocratice, uitând parcă astfel de mizeriile vieţii cotidiene. Un snobism salutar pentru cel căruia soarta nu-i rezervase mari satisfacţii.

Temperament jovial şi generos, Balzac a ştiut să fie un prieten adevărat, aşa cum o dovedesc relaţiile pe care le-a întreţinut cu mulţi contemporani. Prietenia sa cu Victor Hugo, de pildă, este exemplară: autorul *Comediei umane* frecventează Cenaclul romantic tutelat de Hugo, sau este un suporter al dramelor acestuia, de la *Marion Delorme* şi până la *Burgravii*, se bucură sincer de intrarea lui Hugo la Academia Franceză, for care pe el l-a respins de trei ori. La rându-i, Hugo vede în Balzac un prieten autentic, pe care nu-l va părăsi nici pe patul de moarte, la 18 august 1850. Aceeaşi onestitate generoasă o manifestă Balzac şi faţă de Stendhal, atunci când, în „Revue parisienne", publică în 1840 un articol despre *Mânăstirea din Parma*, apărută în 1839 şi pe care o consideră drept o capodoperă a romanului francez, într-o vreme în care mulţi îl taxau pe Henri Beyle drept diletant...

Relaţiile sentimentale pe care Balzac le-a avut de-a lungul timpului răspund aceleiaşi dorinţe de integrare în înalta societate a vremii. Cu mici excepţii, iubitele sale, de la Laure de Berny la Eva Hanska, aparţin unei astfel de lumi. Cu

robusteţea fizică şi jovialitatea ce-i erau proprii şi care nu aveau nimic comun cu paloarea răvăşită a eroilor romantici, Balzac putea să placă şi să seducă. Comportamentul său faţă de metresele sale nu se inspiră câtuşi de puţin din filozofia libertină, plină de cinism, a seducătorilor amanţi, reali sau imaginari, ai secolului al XVIII-lea, de la Casanova la Valmont, eroul lui Laclos din *Legăturile primejdioase*. Nu, Balzac este un partener care iubeşte sincer şi este fericit când aleasa doamnă a inimii sale poate să-i fie şi prietenă şi protectoare.

Legătura de dragoste pe care Balzac a avut-o, vreme de peste un deceniu şi jumătate, cu contesa poloneză Eva Hanska merită un scurt comentariu. Mai întâi, pentru că ea a prilejuit acele admirabile *Scrisori către Străina*, în care autorul *Comediei umane* avea să-şi mărturisească frământările sufleteşti, de om şi de scriitor. În al doilea rând, pentru că legătura cu „Străina" se soldează cu căsătoria pe care Balzac şi-o dorise atât de mult. Rămasă văduvă în 1841, Eva se căsătoreşte cu Balzac la 14 martie 1850, cu vreo cinci luni înainte de moartea scriitorului... Până atunci, tiranica „Străină" îi impune lui Balzac, în ultimii ani de viaţă, când starea sănătăţii sale se degradase rapid, un infernal regim de călătorii: Balzac străbate de mai multe ori Europa, din Franţa şi până în Ucraina, şi efectuează cu doamna Hanska periplurі obositoare în Elveţia, Italia, provincia franceză, pe Valea Rinului, în Belgia, în Olanda, în spaţiul germanic... Când se instalează cu doamna viselor sale în rue Fortunée (astăzi rue Balzac), firul vieţii sale este pe sfârşite. Balzac moare la 18 august 1850.

Ce va reţine posteritatea dintr-o existenţă măcinată de atâtea subordonări? Doar biografii lui Balzac se vor mai interesa de omul de afaceri nenorocos şi plin de datorii, de partizanul Restauraţiei burbonice, de snobul care cutreiera saloanele aristocratice şi-şi alegea iubitele din aceeaşi

lume. Ceea ce posteritatea va reține cu precădere din existența chinuită a lui Honoré de Balzac va fi imaginea uriașului trudind zi și noapte la masa de lucru pentru a da viață, o viață eternă, unei lumi pe care a creat-o și pe care o domină. „Marile evenimente ale vieții mele sunt operele mele", mărturisea el în 1843. Și acest sentiment de măreție perenă pe care-l trăim citind și recitind *Comedia umană* constituie fără îndoială revanșa Uriașului asupra vicisitudinilor existenței reale.

Nuvela *Banca Nucingen* (în originalul francez *La Maison Nucingen*) a apărut în octombrie 1838. În 1844, a fost incorporată în *Comedia umană*, printre „Scenele din viața pariziană".

Personajul principal al nuvelei este bancherul Nucingen, tipul financiarului veros și fără scrupule. Dincolo de modelele reale, care i-au inspirat una sau alta din trăsăturile eroului său (Jaames de Rothschild, Léon-Beer Fould, Laffitte sau chiar Emile de Girardin), Balzac a sintetizat în Nucingen esența malefică a capitalismului necinstit, într-o lume care se închina Vițelului de Aur. Modelul lui Bixiou, naratorul plin de vervă, este, după spusele însăși ale lui Balzac, scriitorul, caricaturistul și actorul Henry Monnier, autorul lui Joseph Prudhomme, un personaj literar celebru al epocii.

Expresiva traducere a *Băncii Nucingen* în limba română, semnată de Emma Beniuc, a apărut pentru prima dată în 1959. Republicarea ei în anul bicentenarului Balzac este binevenită.

VALENTIN LIPATTI

TABEL CRONOLOGIC

1799 Honoré Balzac se naște la Tours, la 20 mai. Tatăl său, Bernard-François Balzac, născut la 1746, se trăgea dintr-o familie de plugari din Albigeois. Autodidact, dar înzestrat cu acea vitalitate și dorință de a reuși, proprie „Franței profunde", el va ocupa rând pe rând importante funcțiuni administrative. Așa, bunăoară, îl regăsim funcționar la administrația domeniilor regale, apoi, în 1776, secretar la cabinetul privat al lui Ludovic al XVI-lea, secretar al ministrului Marinei, membru al Consiliului General al Comunei din Paris (1792), director al unor servicii ale armatei franceze ș.a. Mama lui Balzac, Anne-Charlotte-Laure Sallambier, născută la 1778, se trăgea dintr-o familie de negustori de postav din cartierul parizian Marais. Balzac va avea două surori: pe Laure, născută în 1800, și pe Laurence, născută în 1802, ca și un frate, Henri, născut în 1807.

1807-1815 Honoré Balzac este intern la colegiul călugărilor oratorieni din Vendôme. Este stăpânit de o imensă sete de lectură, pe care o va

evoca mai târziu în romanul *Louis Lambert*. Familia Balzac își vinde casa din Tours și se instalează la Paris. Honoré învață la colegiul Charlemagne și ulterior la Institutul Lepître.

1816-1819 După terminarea studiilor secundare, Balzac intră ca ajutor de notar la cabinetul lui J.-B. Guillonnet-Merville și se înscrie la Facultatea de Drept. Între 1818-1819, lucrează la cabinetul notarului Victor Passez. Meseria de notar îi repugnă însă. El obține asentimentul părinților de a se dedica scrisului și se instalează singur la Paris într-o cameră mansardată, din strada Lesdiguières nr. 9, în cartierul Arsenalului. Îi citește cu pasiune pe marii autori francezi, de la Descartes la iluminiști, și compune o *Disertație despre om*. Proiectează mai multe piese de teatru.

1820 În primăvară, Balzac termină tragedia *Cromwell*, care nu este nici apreciată și nici jucată. Își părăsește mansarda din strada Lesdiguières pentru a se instala cu familia sa la Villeparisis, o mică localitate din departamentul Seine-et-Marne.

1821 În locuința pe care ai săi o mai păstraseră în Marais, Balzac lucrează cu febrilitate la primele sale romane, precum *Moștenitoarea din Birague* sau *Clotilde de Lusignan*, care vor apărea în 1822, iscălite cu pseudonime ca A. de Viellergié sau Lordul R'hoone. Tot atunci, Balzac o cunoaște pe Laure de Berny (1777-1836), care-i devine iubită, prietenă și protectoare. Familia Balzac revine la Paris, instalându-se în cartierul Marais, rue du Roi-Doré nr. 7.

1824 Balzac colaborează la reviste pariziene de mâna a doua și publică, printre altele, sub pseudonimul de Horace de Saint-Aubin, o *Istorie imparțială a iezuiților*. Întrucât familia lui s-a reîntors la Villeparisis, Balzac se instalează într-o locuință modestă din rue de Tournon nr. 2. Este profund descurajat de insuccesele sale scriitoricești.

1825 Obsedat de sărăcie, Balzac încearcă să se lanseze în lumea afacerilor. Dimpreună cu editorul Urbain Canel, plănuiește publicarea unor ediții complete și ilustrate ale creației lui Molière și La Fontaine. Prin sora sa Laure, este prezentat ducesei d'Abrantès (1784-1838), văduvă a Mareșalului Junot. Ducesa, cu care Balzac va întreține relații de prietenie și chiar sentimentale, îl introduce în saloanele aristocrației pariziene, ca și în întâmplările din vremea imperiului lui Napoleon. Vom regăsi unele dintre ele în romanul *O afacere tenebroasă*. La rândul său, Balzac o ajută pe ducesă să-și scrie Memoriile. La 11 august, sora lui Balzac, Laurence de Montaigle, încetează din viață la vârsta de doar douăzeci și trei de ani.

1826 Balzac se asociază cu tipograful André Barbier pentru a cumpăra, pe credit, o tipografie, unde publică o primă versiune a lucrării sale *Fiziologia căsniciei*, precum și opere de Alfred de Vigny (*Cinq-Mars*) și Prosper Mérimée *(Răscoala)*.

1827 Balzac se asociază într-o nouă afacere, și anume o societate de exploatare a unei topitorii de caractere de tipar. În același an, începe să

frecventeze Cenaclul romantic dominat de personalitatea lui Victor Hugo.

1828 Afacerile lui Balzac eşuează şi el rămâne copleşit de datorii (peste 60 000 de franci). Se întoarce la literatură, începând redactarea primei versiuni a romanului istoric *Les Chouans*, inspirat de luptele cu contrarevoluţionarii rămaşi credincioşi monarhiei în anii 1793-1795.

1829 Balzac frecventează saloanele literare pariziene (Delphine Gay, care avea să devină soţia ziaristului Emile de Girardin, Doamna Récamier, pictorul Gérard ş.a.). La 10 iunie se stinge din viaţă Bernard François Balzac. Lucrează la romanul *Femeia de treizeci de ani*. În decembrie, *Fiziologia căsniciei* se bucură de un real succes de public.

1830 Balzac are o intensă activitate jurnalistică şi literară, publicând numeroase nuvele şi variante ale unor romane ulterioare. Printre acestea, *El Verdugo* poartă noua sa semnătură: Honoré *de* Balzac. La 25 februarie, ia parte printre suporterii lui Victor Hugo la reprezentarea dramei *Hernani*.

1831 Activitatea de scriitor şi publicist la modă se îmbină, în continuare, cu frecventarea saloanelor literare şi aristocratice. Printre noile sale relaţii se numără, de pildă, Ducele Edouard de Fitz-James, şeful partidului neo-legitimist, Ducesa de Castries, Jules Sandeau şi George Sand. La 1 august, apare romanul *La Peau de Chagrin* (*Pielea de Sagri*). Henri-François, fratele cel mic al lui Balzac, se stabileşte în Insula Bourbon.

1832 În martie, Balzac primeşte o scrisoare trimisă din Odessa de o doamnă care semnează „Străina". Este vorba de Eva Hanska, născută contesă Rzewuska (în 1805 sau 1806) şi căsătorită cu Venceslav Hanski (1778-1841), mare moşier în Ucraina. Relaţia epistolară dintre Balzac şi Doamna Hanska, care-i apreciază şi-i critică romanele, se va converti într-o relaţie sentimentală menită să capete o pondere decisivă în ultima parte a vieţii marelui scriitor.

1833 Continuă într-un ritm trepidant activitatea de scriitor şi frecventarea elitelor politice şi intelectuale: marchizul de Fitz-James şi baronul James de Rothschild, poeta Marceline Desbordes-Valmore ş.a. Prima întâlnire cu Eva Hanska are loc în Elveţia, la Neuchâtel, la 25 septembrie. Balzac îi aduce Doamnei Hanska manuscrisul romanului *Eugénie Grandet*.

1834 În ianuarie, Balzac o reîntâlneşte la Geneva pe Eva Hanska. La 26 ianuarie – „ziua de neuitat", cum o numeşte Balzac – Eva Hanska îi devine amantă. Începe romanul *Moş Goriot*. În toamnă, Balzac o cunoaşte pe Contesa Guidoboni-Visconti, cu care va avea o legătură sentimentală.

1835 În martie, apare textul integral al lui *Moş Goriot*. În primăvară, urmărit de creditori, Balzac îşi rostuieşte o locuinţă secretă în rue des Batailles nr. 13, unde nu se putea intra decât pe „passe-parole". La începutul verii, o nouă întâlnire la Viena cu Eva Hanska, pe care nu o va mai revedea decât în 1843. Între timp continuă însă admirabilele sale *Scrisori către*

Străina. În „Revue de Paris“ apare începutul romanului *Crinul din vale*.

1836 Director al publicației „Chronique de Paris“, unde publică multe din scrierile sale, Balzac întâmpină noi dificultăți financiare, care-i sporesc datoriile în mod considerabil. Louis Boulanger îl pictează în faimosul său halat alb. Portretul va fi expus la Salonul din 1837.
La 29 mai se naște Lionel-Richard Guidoboni-Visconti (1836-1875), considerat de unii contemporani drept fiu al scriitorului. Balzac începe romanul *Iluzii pierdute*. Doamna de Berny moare la 27 iulie. Urmărit fără încetare de creditori, Balzac obține de la editorii săi un avans de 50 000 de franci pentru a-și plăti datoriile mai urgente. În ziarul „La Presse“, condus de Emile de Girardin, apare *Fata bătrână*, ca roman-foileton, ceea ce constituia o noutate în Franța epocii.

1837 Pentru reglementarea succesiunii contesei Guidoboni-Visconti, Balzac pleacă în februarie în Italia, vizitând Milano, Veneția, Genova, Livorno, Florența, Bologna. Reîntors la Paris, îl așteaptă iarăși neplăceri financiare și, în perspectivă, închisoarea datornicilor. Din fericire, familia Guidoboni-Visconti îi achită o parte din datorii. În septembrie, Balzac își cumpără la Sèvres, lângă Paris, o casă cu grădină, denumită Les Jardies.

1838 Apare o ediție ilustrată a *Pielii de Sagri* și, printre alte scrieri, nuvela *Banca Nucingen*.

1839 În ianuarie, Balzac este încarcerat vremelnic pentru neîndeplinirea obligațiilor sale civice la Garda Națională. Prin februarie, închiriază o nouă locuință la Paris, rue de Richelieu, nr. 108, fără a renunța însă la Les Jardies. În august, este ales membru și-apoi președinte al Societății Oamenilor de Litere. Publicarea operelor sale tot mai numeroase continuă sub formă de romane-foileton sau volum. Corespondența cu Eva Hanska trece pe un loc secundar.

1840 Într-o mică publicație intitulată „Revue parisienne“, Balzac publică un articol elogios despre romanul lui Stendhal, *Mânăstirea din Parma*, apărut în 1839. Tot în acest an se conturează ideea unei integrale a scrierilor sale sub titlul de *Comedia umană*. Balzac este obligat să cedeze Les Jardies unui creditor. Se instalează într-o nouă locuință în cartierul Passy, rue Basse, nr. 19, dimpreună cu mama sa și cu menajera sa, Jeanne-Louis Breugniot, cu care întreține și relații intime.

1841 Balzac are o nouă legătură sentimentală cu doamna Hélène de Valette, în timp ce doamnei Hanska îi scrie doar patru epistole... În iunie, asistă la primirea lui Victor Hugo la Academia Franceză. În octombrie, Balzac semnează cu editorii săi un contract privind publicarea operelor sale complete sub titlul *Comedia umană*.

1842 La începutul anului, Balzac află că Venceslas Hanski, soțul „Străinei“, decedase în noiembrie 1841. Proiectul căsătoriei cu Eva Hanska îl

obsedează pe zi ce trece. Corespondenţa cu „Străina“ redevine intensă.

1843 Balzac este tot mai obosit de munca titanică la care se constrânge. Îl însufleţeşte însă posibila revedere cu Eva Hanska, pe care nu a mai văzut-o de opt ani. În iulie, pleacă la Petersburg pentru a o întâlni. Rămâne acolo două luni. La o defilare a trupelor imperiale, în august, are o puternică insolaţie. Reîntors la Paris, după un periplu prin Germania, doctorul şi prietenul său, Jean-Baptiste Nacquart, îi diagnostichează o meningită cronică.

1844 Balzac continuă să muncească în acelaşi ritm şi, obsedat de iminenta căsătorie cu Eva Hanska, cheltuieşte fără preget pentru a-şi mobila casa cu tablouri şi obiecte de artă. Epistolele adresate „Străinei“ devin aproape zilnice... Sănătatea sa este tot mai şubredă.

1845 Balzac scrie mult mai puţin şi călătoreşte tot mai des, împreună cu Eva Hanska: mai întâi un turneu în spaţiul germanic (Dresda, Hamburg, Taunus, Cannstadt), apoi în Franţa (Orléans, Bourges, Tours, Blois). Pleacă după aceea la Strasbourg şi efectuează o călătorie, pe valea Rinului, cu vaporul; după care urmează Haga, Amsterdam, Rotterdam, Anvers, Bruxelles. Balzac revine la Paris la sfârşitul lui august. Pleacă apoi din nou la Baden, pentru a o reîntâlni pe doamna Hanska, revine la Paris pentru a lichida definitiv Les Jardies, iar în toamnă, cu doamna Hanska, fiica şi ginerele ei, face un

turneu în Italia. Revine la Paris. Tot în 1845, Balzac este decorat cu Legiunea de onoare.

1846 Este perfectată ediţia în 16 volume a *Comediei umane*. Anul este marcat de noi călătorii, dimpreună cu doamna Hanska: Italia (Napoli, Genova, Roma), Elveţia (Geneva, Berna, Basel), Franţa (Tours, Vouvray, Saché). Doamna Hanska rămâne însărcinată, spre marea fericire a lui Balzac. În toamnă, Balzac se află din nou în Germania, pentru a o reîntâlni pe doamna Hanska. În octombrie, asistă, la Wiesbaden, la căsătoria fiicei doamnei Hanska, Anna cu Georges Mniszech. La 1 decembrie, află, spre marea lui dezolare, că Eva Hanska, instalată la Dresda, a pierdut copilul... Balzac începe să lucreze la romanele *Ţăranii* şi *Micii burghezi*.

1847 Doamna Hanska face o vizită mai lungă la Paris. Balzac rupe legătura intimă pe care o întreţinuse cu menajera sa, aşa-zisa Doamnă de Brugnol. Aceasta se răzbună pe fostul ei amant, şantajându-l că va face publice douăzeci şi două de scrisori intime trimise lui Balzac de Eva Hanska. Până la urmă, acceptă să restituie scrisorile contra sumei de cinci mii de franci. În aprilie, Balzac se instalează în noua sa locuinţă din rue Fortunée (astăzi rue Balzac). În mai, o conduce pe doamna Hanska la Frankfurt şi revine la Paris. În iunie, îşi redactează testamentul prin care Eva Hanska devine legatara sa universală. Testamentul este însoţit de o clauză prin care doamna Hanska se obligă să verse mamei lui Balzac o rentă viageră

anuală de trei mii de franci. În septembrie, Balzac pleacă cu trenul spre Ucraina. Va rămâne la castelul Wierschownia (proprietatea familiei Hanski) până în ianuarie 1848. Apar în acest an *Vărul Pons, Deputatul din Arcis* şi *Ultima încarnare a lui Vautrin.*

1848 Reîntors la Paris în februarie, Balzac asistă la Revoluţia din 1848, care punea capăt Monarhiei lui Ludovic-Filip şi instaura cea de-a II-a Republică. Convingerile sale monarhiste îl împiedică să joace vreun rol politic în aceste împrejurări. Piesa sa de teatru, *Maştera*, are succes de public. Este tot mai bolnav de o afecţiune cardiacă. Nu încetează însă să scrie şi să conceapă noi proiecte literare. La 8 iulie, asistă la funeraliile lui Chateaubriand. În toamnă, pleacă din nou cu trenul la Wierschownia.

1849 Balzac petrece tot anul la Wierschownia. În mai, face şi o mică excursie la Kiev, dimpreună cu doamna Hanska. Candidatura lui Balzac la Academia Franceză, pe locul lui Chateaubriand, eşuează de trei ori. În vară, doamna Hanska, silită de procedurile succesorale în vigoare în Rusia ţaristă, îşi donează averea fiicei sale Anna, păstrând doar o rentă viageră.

1850 Balzac este tot mai suferind. Căsătoria lui cu „Străina" are loc la 14 martie, la biserica Sfânta Varvara din Berdicev. În aprilie, soţii Balzac se întorc la Paris după o călătorie lungă şi anevoioasă. Se instalează în reşedinţa din rue Fortunée. Din ce în ce mai bolnav, Balzac aproape că nu se mai ridică din pat. Se stinge din viaţă la 18 august şi este înmormântat la 21 august la cimitirul Père-Lachaise. Victor Hugo, care venise să-şi vadă prietenul în cursul zilei de 18 august, îl găseşte descompus şi agonizând. Hugo notează în *Choses vues* (*Lucruri văzute*): „Chipul său era violet, aproape negru, înclinat spre dreapta; era neras, părul îi era cenuşiu şi tuns mic, ochii erau deschişi şi imobili. Îl priveam din profil şi semăna astfel cu Împăratul."

Mama lui Balzac avea să-i supravieţuiască până în 1854, iar Eva Hanska, *alias* doamna Honoré de Balzac, avea să se stingă în 1882. Fratele său Henri va muri în 1858, iar sora sa Laure, în 1871.

1869-1876 La editurile Michel Lévy şi apoi Calmann-Lévy, apare integrala în 24 de volume a *Comediei umane*. De-atunci, în Franţa ca şi în lume, capodoperele balzaciene nu au contenit să înfrunte, victorioase, Timpul.

V.L.

Notă

Prefaţa şi Tabelul cronologic la această traducere sunt, probabil, ultimile texte scrise de marele diplomat şi om de cultură Valentin Lipatti, ţintuit pe patul de suferinţă, înainte de neaşteptata sa dispariţie, în martie 1999; ele au fost predate editurii cu două săptămâni înainte de moarte; cu puţin timp înainte de ziua fatală ne-a solicitat, cu insistenţă, paginile de corectură; n-a mai apucat să le citească.

Dumnezeu să-l odihnească, iar pe noi – cei care l-am uitat atât de repede – să ne ierte...

Biblioteca pentru toţi

DOAMNEI ZULMA CARRAUD

Cui aş putea să închin această carte dacă nu dumneavoastră, doamnă[1], *a cărei inteligenţă superioară şi nepărtinitoare este o comoară nepreţuită pentru prieteni, dumneavoastră care întruchipaţi pentru mine un întreg public şi îmi sunteţi totodată o soră cât se poate de îngăduitoare? Binevoiţi s-o primiţi drept mărturie a prieteniei noastre de care sunt mândru. Dumneavoastră, împreună cu alte suflete tot atât de alese, veţi înţelege ce am urmărit atunci când veţi citi* Banca Nucingen, *în continuarea lui* César Birotteau. *Oare acest contrast nu este el plin de învăţăminte sociale?*

DE BALZAC

Ştiţi prea bine cât de subţiri sunt pereţii de scânduri care despart salonaşele intime din cele mai elegante restaurante ale Parisului. La Véry, de pildă, sala cea mare e tăiată în două de un paravan de

---

[1] Povestirea este dedicată Zulmei Carraud (1796-1889), prietena din copilărie a lui Balzac, pe care o aprecia foarte mult, deşi nu aveau aceleaşi opinii politice; vorbind despre ea, o numea „doamna democrată“ şi spunea că e „plină de suflet şi de foc“; în casa ei Balzac găsea întotdeauna înţelegere şi o atmosferă de destindere.

scânduri ce poate fi uşor scos ori pus la loc după dorinţă. Scena ce urmează nu s-a petrecut acolo, ci într-un alt local de petreceri pe care nu-mi vine la îndemână să-l numesc. Luam masa în doi, aşa că mă voi mulţumi să spun ca Prudhomme, personajul lui Henri Monnier[1]: „N-aş vrea s-o compromit". Ciuguleam din bunătăţile ce alcătuiau cina noastră, delicioasă în toate privinţele, în timp ce stăteam de vorbă în şoaptă, fiindcă ne dădusem seama cât erau de subţiri pereţii micului salonaş în care ne găseam. Până în momentul când ajunsesem la friptură nu avusesem nici un vecin în încăperea alăturată, de unde nu se auzea decât pâlpâitul focului din sobă. Când orologiul bătu ora opt, se auziră paşi zgomotoşi, forfotă, cuvinte schimbate la repezeală, apoi chelnerii aducând sfeşnice cu lumânări aprinse. Era vădit că salonaşul vecin fusese ocupat. După voci am înţeles numaidecât cine se afla acolo. Erau patru din acei aprigi corbi de mare, ieşiţi din spuma ce încununează valurile mereu reînnoite ale generaţiei actuale; nişte băieţi de viaţă, ale căror mijloace de trai sunt o taină, deoarece nimeni n-a auzit să aibă rente sau moşii, dar, cu toate acestea, trăiesc bine. Aceşti spirituali *condottieri* ai finanţei moderne[2], pe tărâmul căreia se dă astăzi cel mai cumplit dintre războaie, lasă toate frământările în seama creditorilor,

[1] Joseph Prudhomme este tipul micului burghez pretenţios şi mărginit care spune în mod solemn adevăruri banale sau de la sine înţelese. Henry Monnier îl prezintă în *Scene populare* (1830) şi în *Memoriile lui Joseph Prudhomme* (1857).

[2] Mercenari, profitori ai lumii finanţelor; *condottierii* erau în Italia conducătorii trupelor de mercenari; cuvântul a căpătat în limba franceză un sens peiorativ.

păstrând pentru ei numai plăcerile, singura lor preocupare fiind eleganţa vestimentară.

Destul de cutezători, de altfel, pentru a-şi fuma trabucul şezând pe un butoi cu praf de puşcă, ca Jean Bart[1], poate numai pentru că şi acest lucru face parte din rolul pe care îl joacă; mai zeflemişti decât o gazetă-revolver, zeflemisindu-se chiar pe ei înşişi, ageri la minte şi bănuitori, veşnic în goană după afaceri, hrăpăreţi şi risipitori, invidioşi pe toată lumea, dar mulţumiţi de sine; deşi uneori de o dibăcie politică surprinzătoare, în stare să analizeze şi să ghicească totul, ei nu izbutiseră încă să-şi croiască drum în lumea în care ar fi vrut să-şi desfăşoare talentele. Dintre toţi patru numai unul singur s-a ridicat, dar şi acesta numai pe prima treaptă a scării sociale. În această lume nu-i de ajuns să ai bani, iar un parvenit nu-şi dă seama de tot ce-i lipseşte decât după şase luni de linguşiri. Tăcut, rece, băţos, lipsit de humor, acest parvenit, anume Andoche Finot, a avut destulă tărie pentru a se târî pe brânci înaintea celor care-i puteau fi de folos şi destulă şiretenie pentru a se obrăznici faţă de cei de care nu mai avea nevoie. Asemenea unui personaj grotesc din baletul lui Gustave, pare un marchiz când îl priveşti din faţă, iar din spate, un bădăran. Acest vlădică al bursei întreţine un ţârcovnic, pe Émile Blondet, redactor pe la diferite gazete, om plin de duh, dar împrăştiat, sclipitor, capabil, dar leneş, care se lasă exploatat cu bună-ştiinţă, când perfid, când generos, după toane; unul dintre acei oameni pe care-i iubeşti, dar nu-i stimezi. Şiret ca o subretă de comedie,

[1] Marinar francez celebru, la început corsar îndrăzneţ, apoi şef de escadră în marina franceză (1651-1702).

incapabil să refuze condeiul său oricui ar vrea să i-l cumpere şi inima oricui i-o cere cu împrumut, Émile este cel mai fermecător dintre acei bărbaţi cu apucături de curtezană, despre care cel mai năzdrăvan dintre zeflemiştii noştri a spus: „Îmi plac mai mult când poartă pantofiorii de mătase, decât cizme".

Cel de al treilea, anume Couture, se menţine datorită speculaţiilor de bursă. El înnădeşte o afacere cu alta: câştigul adus de una acoperă pierderea pricinuită de cealaltă. Şi astfel izbuteşte să se menţină la suprafaţa apei numai datorită încordării nervoase a jocului său, a cacialmalelor sale pe cât de neaşteptate, pe atât de îndrăzneţe. El înoată când într-o direcţie, când în alta, căutând în oceanul afacerilor pariziene o insulă oricât de mică, dar destul de litigioasă, ca să se poată cuibări pe ea. Fireşte, un asemenea om nu-i nicăieri la locul lui. Cât despre ultimul dintre cei patru, cel mai pornit pe zeflemea şi ironie, e de ajuns să-i pomenim numele: Bixiou! Dar vai, Bixiou din 1836 e cu totul altul decât cel din 1825. El a ajuns bufonul mizantrop, cu cea mai multă vervă şi cu cel mai muşcător sarcasm, un diavol înfuriat fiindcă şi-a cheltuit în zadar humorul atât de fin şi îndârjit, fiindcă n-a izbutit să pescuiască măcar o epavă din marea agitată a ultimei revoluţii[1], gata să dea oricui un picior în spate, ca un adevărat Pierrot de la *Théâtre Funambules*[2], cunoscând pe degete epoca sa şi

[1] E vorba de revoluţia din 1830, care a răsturnat veleităţile de absolutism, în persoana ultimului Bourbon, Carol al X-lea.

[2] Teatru de varietăţi, al cărui nume venea de la dansatorii pe funie (*funis + ambulare*).

aventurile ei scandaloase, înflorindu-le cu propriile sale scorneli hazlii, gata să încalece ca un clovn pe umerii oricui, ca, apoi, să-i pună pe frunte, asemenea unui călău, pecetea infamiei.

După ce şi-au satisfăcut pe rând primele şi cele mai imperioase cerinţe ale unei lăcomii rafinate, vecinii noştri au ajuns cu cina acolo unde ne găseam şi noi, şi anume la desert, iar datorită tăcerii noastre se crezură singuri. Printre divertismentele gastronomice ale desertului, mulţumită şampaniei îmbibate cu fumul de trabuc, se înfiripă o conversaţie intimă. Pătrunsă de acea luciditate glacială care împietreşte sentimentele cele mai elastice, frânează şi inspiraţia cea mai generoasă, imprimând râsului o notă stridentă, această convorbire, plină de ironia muşcătoare ce schimbă veselia în sarcasm, dădu la iveală secătuirea unor suflete care s-au închis în ele însele, fără alt scop în viaţă decât satisfacerea propriului egoism, rod al huzurului în care trăim. Numai cu *Nepotul lui Rameau*[1], pamfletul îndreptat împotriva omului pe care Diderot nu s-a încumetat să-l publice, numai cu această carte, voit dezmăţată pentru a arăta anumite răni, se poate asemui pamfletul rostit fără nici un gând ascuns de vecinii noştri; aci cuvântul nu ţinea seamă nici măcar de nedumeririle cugetului, totul era clădit din ruine, totul era tăgăduit şi nu era admirat decât

[1] *Nepotul lui Rameau*, satiră ascuţită a paraziţilor şi a linguşitorilor, nu a fost, în adevăr, tipărită decât multă vreme după moartea lui Diderot. A apărut mai întâi, la începutul secolului al XIX-lea, într-o traducere germană, datorită lui Goethe, şi apoi, în limba franceză. În domeniul public a intrat abia în 1863.

ceea ce e nevoit să recunoască şi un sceptic: forţa atotputernică, atotştiutoare şi atotcuprinzătoare a banului. După ce a tras la întâmplare câteva gloanţe în cercul cunoştinţelor comune, bârfeala îşi îndreptă focul ucigător asupra prietenilor intimi. Un semn a fost de ajuns pentru ca să fie înţeleasă dorinţa mea de a rămâne şi de a asculta mai departe, atunci când Bixiou începu să povestească ceea ce va urma. Ne-a fost dat să auzim una din acele teribile improvizaţii care i-au atras lui Bixiou reputaţia de artist în rândul câtorva spirite blazate, şi pe care memoria mea a înregistrat-o cu fidelitatea unei stenograme, în ciuda deselor întreruperi, intervenţii şi reluări. Nici părerile, nici forma în care erau exprimate nu răspund câtuşi de puţin cerinţelor literare. Cu toate acestea, voi reda totul aşa cum a fost: un potpuriu de lucruri sinistre, care zugrăveşte vremurile noastre, vrednice să asculte numai astfel de istorii; de aceea şi las întreaga răspundere povestitorului ei principal. Mimica, gesturile corespunzătoare deselor schimbări ale glasului, prin care Bixiou înfăţişa personajele aduse în scenă, trebuie să fi fost desăvârşite, judecând după exclamaţiile de aprobare şi după interjecţiile de satisfacţie ale celor trei ascultători ai săi.

– Aşadar i-ai propus lui Rastignac şi a refuzat? întrebă Blondet pe Finot.

– Categoric.

– Şi nu l-ai ameninţat cu ziarele? întrebă Bixiou.

– Ba da, dar a pufnit în râs, răspunse Finot.

– Rastignac e moştenitorul direct al răposatului de Marsay şi-şi va face drum în politică cum şi-a făcut şi în lumea bună, fu de părere Blondet.

– Dar cum s-o fi îmbogăţit oare? întrebă Couture. În 1819 locuia cu celebrul Bianchon într-o mizeră pensiune din Cartierul Latin[1], în timp ce familia lui mânca răbdări prăjite şi bea poşircă ţărănească numai ca să-i poată trimite lui o sută de franci pe lună, că de! moşia lui taică-său nu valora nici trei mii de franci şi pe deasupra mai avea şi două surori şi un frate pe cap, iar acum...

– Acum are un venit de patruzeci de mii de franci, răspunse Finot. A dat fiecăruia dintre surori o zestre grasă, le-a măritat pe amândouă cu câte un nobil de viţă veche şi a lăsat maică-sii uzufructul moşiei...

– În 1827, zise Blondet, îl ştiam fără o leţcaie.

– Asta a fost în 1827! exclamă Bixiou.

– Ei bine, continuă Finot, astăzi e pe cale să devină ministru, să ajungă pair[2] al Franţei şi tot ce i-o pofti inima! De Delphine s-a despărţit în termeni buni încă de acum trei ani, şi nu încape îndoială că vânează o partidă grozavă, fiindcă nu-l împiedică nimic să ia chiar şi o fată de neam mare! Ştrengarul a avut destulă minte să se încurce cu o femeie bogată.

– Ei, prieteni, să-i acordăm circumstanţe atenuante: a încăput pe mâna unui om foarte dibaci tocmai când izbutise să se smulgă din ghearele mizeriei, zise Blondet.

---

[1] Pensiunea din cartierul studenţilor (numit „latin“ fiindcă învăţământul mediu şi superior se făcea în evul mediu în limba latină) este faimoasa pensiune Vauquer, atât de viguros descrisă de Balzac în *Moş Goriot*.

[2] Membru (numit de rege) al Camerei aristocratice, care, de la 1815 până la 1848, a coexistat cu Camera „reprezentanţilor“ (deputaţilor), aleşi în anumite condiţii.

– Îl cunoşti prea bine pe Nucingen, interveni Bixiou; la început Delphine şi Rastignac îl socoteau *un om de treabă;* părea că vede în femeie o jucărie, o podoabă a casei sale. Pentru mine, asta-i încă o dovadă că omul acesta cântăreşte toate cu aceeaşi măsură: Nucingen nu se sfieşte să spună pe şleau că nevastă-sa este emblema averii lui, *un lucru* foarte necesar, totuşi de importanţă secundară în viaţa veşnic sub presiune a oamenilor politici şi a marilor financiari. Eram de faţă când a spus că Bonaparte a fost mărginit ca un burtă-verde la începutul legăturii lui cu Joséphine[1], că, deşi a dovedit apoi destul curaj s-o folosească drept trambulină, a fost un caraghios când a vrut s-o facă părtaşă la gloria lui.

– Orice om superior trebuie să aibă o concepţie orientală în ceea ce priveşte femeile, afirmă Blondet.

– Baronul a contopit teoriile orientale cu cele occidentale într-o admirabilă doctrină pariziană. Nu-l putea suferi pe de Marsay, care nu era uşor de mânuit. În schimb, Rastignac i-a plăcut foarte mult şi l-a exploatat, lăsându-i în seamă toate îndatoririle lui familiale, fără ca acesta să o simtă măcar; toate toanele Delphinei se spărgeau în capul lui Rastignac, el trebuia s-o plimbe la Bois de Boulogne, s-o însoţească la toate spectacolele. Ca să ajungă astăzi un viitor mare om politic, Rastignac a trebuit să-şi piardă o

[1] Joséphine Tascher de La Pagerie, văduva vicontelui de Beauharnais, mort pe eşafod în 1794, s-a căsătorit în 1796 cu generalul Bonaparte, căruia prietenia ei cu Barras, membru al Directoriului, i-a putut fi de folos. În 1804, a devenit împărăteasă, alături de Napoleon, devenit împărat. Dar acesta a repudiat-o în 1809 pentru a se căsători cu prinţesa Maria-Luiza a Austriei.

bună parte din viaţă scriind şi citind răvaşe de dragoste. La început, Eugène era beştelit pentru orice fleac; se înveselea când era Delphine veselă, se posomora când era ea tristă, trebuia să-i suporte migrenele, confidenţele, să-i consacre tot timpul, oră cu oră, cei mai frumoşi ani ai tinereţii lui, ca să alunge plictisul din viaţa searbădă a acestei doamne din elita Parisului. Cu el se sfătuia îndelung Delphine în privinţa toaletelor care ar prinde-o cel mai bine, asupra lui îşi descărca furia, el era ţinta nenumăratelor ei bobârnace, aşa că baronul avea parte numai de drăgălăşenia soţiei sale. În sinea lui, baronul râdea de toate astea, şi, de câte ori îl vedea pe Rastignac copleşit de atâtea obligaţii, se prefăcea că *a căzut la bănuială,* şi astfel teama comună îi apropia din nou pe cei doi amanţi.

– Înţeleg ca o femeie atât de bogată să-l fi ajutat pe Rastignac, ba chiar să-i fi asigurat o situaţie onorabilă, dar de unde atâta avere? întrebă Couture. Ca să ajungă la o avere atât de considerabilă, ca aceea de astăzi, trebuie să fi dat o lovitură, şi, pe câte ştiu, nimeni nu l-a învinuit vreodată de a fi pus la cale o afacere bănoasă.

– O fi moştenit-o, zise Finot.

– De la cine? întrebă Blondet.

– De la cine ştie ce neghiobi, adăugă Couture.

– Ei, nu i-o fi jumulit chiar pe toţi, mai sunt destui, dragii mei, zise Bixiou:

...Nu vă pierdeţi cu firea, fraţilor;
Azi mai mult ca oricând e vremea de aur a hoţilor.

Hai să vă povestesc de unde i se trage averea. Să ne închinăm în primul rând în faţa talentului său! Prietenul nostru nu este un ştrengar, cum pretinde

Finot, ci un gentleman care ştie regulile jocului, cunoaşte cărţile şi pe care galeria îl respectă. Rastignac are prezenţă de spirit, ce se cere în anumite împrejurări, şi procedează ca un militar care nu-şi împrumută curajul decât contra poliţă cu scadenţă peste nouăzeci de zile şi cu trei giruri plus gaj. Deşi pare un om slab de înger, un zănatic, un om cu idei incoerente, şovăitor, incapabil să ducă ceva la bun sfârşit, totuşi, în clipa când se iveşte o afacere serioasă, o combinaţie ispititoare, el nu se împrăştie ca Blondet, de pildă, care în astfel de împrejurări se zbate pentru alţii; dimpotrivă, Rastignac îşi adună toate forţele, cercetează temeinic poziţia pe care vrea s-o cucerească, apoi atacă fără greş. Cu o îndrăzneală şi o pricepere demne de urmat, el ia cu asalt poziţiile adversarului, produce panică printre acţionari, în consiliile de administraţie, în sfârşit, zguduie din temelii toată şandramaua; apoi, după ce a dat lovitura, se domoleşte, îşi reia viaţa de huzur, lipsită de griji, devenind iarăşi meridionalul dornic de plăceri, flecarul, leneşul Rastignac, care-şi poate îngădui să doarmă până la amiază, tocmai fiindcă a fost în stare să vegheze în momentul crizei.

– Toate bune şi frumoase, dar mai bine ne-ai lămuri odată ce-i cu averea lui, zise Finot.

– Bixiou o să ne înşire câte în lună şi în soare, interveni Blondet. Ce mai încolo-încoace, averea lui Rastignac se datoreşte în întregime Delphinei de Nucingen, o femeie excepţională, care îmbină îndrăzneala cu prevederea.

– Nu cumva ţi-a împrumutat nişte bani? întrebă Bixiou.

Izbucniră cu toţii într-un hohot de râs.

– Te înşeli, i se adresă Couture lui Blondet. Inteligenţa ei se reduce la anumite replici mai mult sau mai

puţin spirituale, la dragostea ei pentru Rastignac, pe care-l plictiseşte cu fidelitatea ei supărătoare şi cu supunerea ei oarbă... pe scurt, este o adevărată italiancă.

– Dacă nu ţinem seama de avere, adăugă răutăcios Andoche Finot.

– Ei, vedeţi – continuă Bixiou cu şiretenie – după tot ceea ce vorbirăm acum, se mai încumetă vreunul dintre voi să-l învinuiască pe bietul Rastignac de a fi trăit pe seama Băncii Nucingen, care l-ar fi căpătuit, chipurile, întocmai cum a procedat prietenul nostru des Lupeaulx cu la Torpille[1]? În cazul acesta aţi fi la fel de vulgari ca oricare mic-burghez de pe strada Saint-Denis[2]. Mai întâi, judecând abstract, după cum spune Royer Collard[3], chestiunea rezistă la *critica raţiunii pure*[4], cât despre raţiunile impure...

– Iar a luat-o razna! îi spuse Finot lui Blondet.

– Dar are dreptate! exclamă Blondet, chestiunea asta nu se pune de azi, de ieri. Ea este cheia vestitului duel pe viaţă şi pe moarte între La Châteigneraie şi Jarnac[5].

---

[1] Numele argotic al unei prostituate din romanul lui Balzac *Strălucirea şi mizeria curtezanelor.*

[2] Stradă specifică pentru micul comerţ parizian, în vremea lui Balzac.

[3] Mai întâi avocat şi participant la revoluţia din 1789-94, Royer-Collard a devenit, sub imperiul I, profesor şi filozof spiritualist.

[4] Joc de cuvinte cu titlul cunoscutei opere a lui *Kant* (1724-1804).

[5] Acest duel, ale cărui cauze le arată Blondet, a avut loc în 1547; La Châteigneraie a fost ucis de Guy Chabot de Jarnac printr-o lovitură neaşteptată, cu dosul săbiei, în picior; de atunci, „lovitura lui Jarnac" este expresia care se întrebuinţează în limba franceză când e vorba, în orice domeniu, de o lovitură decisivă dată prin surprindere adversarului.

Jarnac a fost învinuit de a fi în relaţii prea bune cu soacră-sa, pe socoteala căreia acest ginere excesiv de iubit ducea o viaţă pe picior mare. Când un fapt e atât de evident, nu se cade să vorbeşti despre el. Din devotament pentru regele Henric al II-lea, La Châteigneraie a luat bârfeala regelui asupra sa; de aici duelul care a îmbogăţit limba franceză cu expresia „lovitura lui Jarnac".

– Aşa! va să zică e o expresie nobilă, de vreme ce-i atât de veche, zise Finot.

– Cum, nu ştiai? La urma urmei e firesc, ai fost doar proprietar de gazete şi reviste! îl ironiză Blondet.

– Există anumite femei, ca şi bărbaţi de altfel – continuă Bixiou pe un ton grav – care pot să-şi împartă viaţa în două şi să nu dăruiască decât o parte (ţineţi seama că vă expun părerea mea, folosind o formulă umanitaristă). Pentru asemenea oameni, interesele materiale n-au nimic comun cu sentimentele. Ei îşi dau viaţa, timpul, onoarea pentru o femeie, ei sunt darnici cu bărbaţii, când e vorba de acele hârtii cu filigran[1] pe care stă scris: *Legea prevede pedeapsa cu moartea pentru falsificatori.* În schimb, asemenea oameni nu primesc nimic de la o femeie. Şi bine fac, deoarece totul devine o infamie atunci când contopirea intereselor se confundă cu contopirea sufletelor. Multă lume propovăduieşte această doctrină, dar foarte puţini o aplică...

– Fleacuri! exclamă Blondet. Mareşalul de Richelieu, care ştia să fie într-adevăr galant, i-a făcut o pensie de o mie de galbeni doamnei de La Popelinière[1]

[1] E vorba de bancnote.

[2] Soţia generalului Le Riche de La Popelinière, prietenul lui Voltaire.

după vestita păţanie cu placa de marmură de pe cămin. În naivitatea ei, Agnès Sorel[1] i-a oferit regelui Carol al VII-lea toată averea ei şi regele a primit-o. Jacques Coeur[2] a subvenţionat monarhia franceză, care s-a lăsat întreţinută, pentru ca să se dovedească apoi ingrată ca o curtezană.

– Domnilor, zise Bixiou, eu cred că dragostea, care nu implică o prietenie pe viaţă, nu este altceva decât desfrâu şi nu poate dura. Cum poţi să te dăruieşti în întregime, când nu vrei să dai totul? În zadar ai încerca să împaci aceste două teorii, pe cât de opuse, pe atât de profund imorale amândouă. După părerea mea, cine se teme de o legătură fără rezerve e desigur încredinţat că ea e trecătoare şi atunci... adio pasiune! Orice pasiune pe care n-o socoteşti veşnică e monstruoasă. (După cum vedeţi, vorbesc ca un discipol al lui Fénelon[3].) De altfel, cei ce cunosc

[1] A fost favorita regelui Carol al VII-lea (1403-1461), supranumit *Indolentul* pentru nepăsarea cu care asista, din Bourges, la cotropirea Franţei de către englezi, cotropire combătută prin iniţiativa curajoasă a Jeannei d'Arc.

[2] Negustor bogat din Bourges pe care Carol al VII-lea, regele Franţei, l-a făcut vistiernic şi de la care a primit bani pentru a duce războiul contra cotropitorilor englezi; politica regală l-a sacrificat apoi intereselor duşmanilor săi, exilându-l (1395-1456).

[3] Jacques-Henri Bernardin de Saint-Pierre (1737-1814) este cunoscut mai ales pentru romanul său sentimental şi exotic *Paul şi Virginia*; François de Salignac de La Mothe Fenelon (1651-1715), arhiepiscop de Combrai, este autor de fabule şi de tratate de pedagogie, dar mai ales autorul romanului moralizator *Telemaque* (scris pentru elevul său, vlăstar regal), roman care i-a adus dizgraţia Curţii, căci în el apar critici indirecte la domnia lui Ludovic al XIV-lea.

moravurile lumii bune, toţi oamenii cu spirit de observaţie, care ştiu să se poarte în societate, bărbaţii eleganţi cu mănuşi şi cravate impecabile, pe care faptul de a se însura cu o femeie numai de dragul zestrei nu-i face să roşească, sunt cei ce susţin sus şi tare că între interesele materiale şi sentimente nu trebuie să existe nici o legătură. Toţi ceilalţi sunt nişte nebuni care iubesc cu adevărat şi se cred singuri pe lume cu iubita lor! Pentru ei, o avere de milioane e gunoi, în schimb o camelie, o mănuşă pe care a purtat-o idolul lor valorează milioane! La ei n-ai să găseşti niciodată mârşavul metal nobil risipit prin casă, dar în schimb ai să găseşti flori uscate păstrate cu grijă în elegante casete de cedru! Toţi oamenii de acest soi sunt la fel: ei au pierdut până şi noţiunea de *eu*. TU – iată cuvântul care-i caracterizează cu desăvârşire. Ce să le faci? Cine-i poate lecui de această boală care le roade inima în taină? Totdeauna au existat neghiobi care, atunci când iubesc, nu-şi fac nici un fel de socoteli, şi înţelepţi care iubesc cu socoteală.

– Bixiou e de-a dreptul sublim, izbucni Blondet. Nu-i aşa, Finot?

– În orice altă împrejurare, spuse Finot cu un ton sentenţios, aş vorbi ca un gentleman, dar în cazul de faţă... sunt de părere...

– De aceeaşi părere cu secăturile ordinare în mijlocul cărora ai onoarea să te afli, îi tăie vorba Bixiou.

– Ai ghicit, mărturisi Finot.

– Dar tu ce crezi? îl întrebă Bixiou pe Couture.

– Prostii! exclamă Couture. O femeie care nu face din trupul ei o treaptă pentru ca iubitul ei să se ridice, să-şi atingă ţinta, este o egoistă fără inimă.

– Care-i părerea ta, Blondet?

– Eu prefer practica teoriei.

– Ei bine, continuă Bixiou pe un ton sarcastic, aflaţi că Rastignac nu împărtăşeşte vederile voastre. A primi fără să dai nimic în schimb este o purtare josnică şi, pe deasupra, destul de nechibzuită; a primi însă pentru a avea dreptul să procedezi ca un senior feudal, înapoind însutit, este un gest de cavaler. Astfel gândea şi Rastignac. El se simţea profund umilit de faptul că avea interese materiale comune cu Delphine de Nucingen, pot să vă asigur că această situaţie îl făcea să sufere... L-am văzut chiar eu frământându-se, cu lacrimi în ochi. Da, da, câteodată plângea cu adevărat!... mai ales după o cină copioasă. Ei bine, dacă m-aş lua după voi...

– Asta-i bună! Mi se pare că-ţi baţi joc de noi, spuse Finot.

– Câtuşi de puţin! E doar vorba de Rastignac, a cărui suferinţă voi aţi interpretat-o drept o dovadă de depravare, mai ales că pe vremea aceea n-o mai iubea cu aceeaşi pasiune pe Delphine! Dar ce să-i faci? Bietul băiat avea acest ghimpe în inimă. Vedeţi dumneavoastră, el e un gentleman profund imoral, pe când noi suntem nişte artişti plini de virtuţi. Aşadar, Rastignac voia cu orice preţ s-o îmbogăţească pe Delphine, el fiind un băiat sărac şi ea o mare bogătaşă! Pare de necrezut... totuşi a izbutit s-o facă! Rastignac, care ar fi fost în stare să se bată în duel ca Jarnac, adoptă de atunci punctul de vedere al lui Henric al II-lea, rezumat în celebrul lui aforism: virtute absolută nu există, ea depinde de împrejurări. Ceea ce vă povestesc acum e în strânsă legătură cu îmbogăţirea lui Rastignac.

– Ar fi timpul să-i începi odată povestirea, în loc să ne tot dai ghes să ne ponegrim singuri, zise blajin Blondet.

– Bravo, băiete! exclamă Bixiou, lovindu-l protector cu palma peste ceafă, văd că-ţi prieşte şampania.

– Hai, spune odată povestea, te implor, în numele sfântului acţionar! zise Couture.

– Voiam tocmai s-o încep, îi întoarse vorba Bixiou, dar cu imprecaţia ta m-ai adus la deznodământ.

– Aha! se vede treaba că or fi amestecaţi în povestea asta şi ceva acţionari? vru să ştie Finot.

– Putrezi de bogaţi ca şi cei pe care i-ai îmbrobodit tu, îi răspunse Bixiou.

– Cred că ai putea să te porţi mai delicat cu un om de treabă la care găseşti oricând la nevoie o bancnotă de cinci sute de franci... îl mustră Finot cu un ton înţepat.

– Chelner! strigă Bixiou.

– De ce-l chemi? îl întrebă Blondet.

– Să-i cer cinci sute de franci, spre a-i da înapoi lui Finot; când n-o să-i mai datorez nici bani, nici recunoştinţă, n-o să-mi mai poată pune poprire pe limbă.

– Hai, continuă-ţi povestea, îl îndemnă Finot cu un râs silit.

– Sunteţi martori, zise Bixiou, că nu m-am vândut cu trup şi suflet acestui individ impertinent, care îşi închipuie că tăcerea mea nu face decât cinci sute de franci. N-ai să ajungi niciodată ministru, dacă n-ai să înveţi să preţuieşti orice conştiinţă la justa ei valoare. Ştii ce, scumpul meu Finot, adăugă el cu o voce linguşitoare, ca să mă achit faţă de tine, voi spune toată povestea fără a pomeni vreun nume.

– Nu cumva are de gând să ne demonstreze că Nucingen l-a îmbogăţit cu bună-ştire pe Rastignac? întrebă Blondet zâmbind.

– Nu eşti chiar atât de departe de adevăr pe cât ţi se pare, îşi reluă Bixiou firul povestirii. Habar n-aveţi de ce e în stare Nucingen când e vorba de afaceri.

– N-ai putea să ne spui câte ceva despre începuturile carierei lui? interveni Blondet.

– Eu nu l-am cunoscut decât călare pe situaţie, deşi se prea poate ca drumurile noastre să se fi încrucişat pe vremuri.

– Prosperitatea Băncii Nucingen este unul din fenomenele cele mai umilitoare ale epocii noastre, îşi continua Blondet gândul. În 1804, Nucingen era încă un om destul de obscur. Pe vremea aceea bancherii ar fi intrat în panică dacă ar fi ştiut că pe piaţă se află scrisori de acceptare, în valoare de cinci sute de mii de franci, emise de Nucingen. Acest mare financiar era conştient pe atunci de inferioritatea lui. Şi ce credeţi că a făcut ca să-i meargă vestea? A suspendat toate plăţile. Chiar aşa! Şi numele lui, care nu era cunoscut decât la Strasbourg şi în mahalaua Poissonnière, a început de atunci să stârnească vâlvă pe toate pieţele. Nucingen scapă de creditori, despăgubindu-i cu valori moarte, reîncepe plăţile şi deodată acţiunile lui ajung să aibă căutare în toată Franţa. Datorită unei conjuncturi neaşteptate, valorile socotite moarte reînvie, încep să fie cotate şi să dea beneficii. Acţiunile Nucingen sunt acum la mare preţ. Vine anul 1815. Şmecherul nostru îşi adună întregul capital, răscumpără cu el diferite întreprinderi chiar în ajunul bătăliei de la Waterloo, iar în momentul crizei suspendă plăţile şi lichidează, plătindu-şi creditorii cu acţiuni de-ale

minelor din Wortschin pe care şi le procurase cu douăzeci la sută sub valoarea la care le-ar fi emis el însuşi. Da, domnilor! Apoi, ia de la Grandet[1] o sută cincizeci de mii de sticle de şampanie pentru a avea o acoperire, deoarece prevedea falimentul acestui virtuos tată al actualului conte d'Aubrion, şi o cantitate egală de vin de Bordeaux de la Duberghe, şi aceste trei sute de mii de sticle acceptate – da, dragii mei, numai *acceptate* – la treizeci de centime bucata le vâră pe gâtul aliaţilor la Palais-Royal, între 1817-1819[2] cu şase franci sticla. Valorile emise de Banca Nucingen, ca şi numele lui încep să circule în toată Europa. Acest faimos baron s-a ridicat sărind peste o prăpastie, care pe alţii i-ar fi înghiţit cu siguranţă. Cele două operaţii de lichidare au adus beneficii colosale creditorilor săi: degeaba a căutat el să-i tragă pe sfoară, n-a fost chip! Şi astăzi Nucingen trece drept omul cel mai cinstit din lume. Când îşi va suspenda plăţile pentru a treia oară, acţiunile Băncii Nucingen vor fi căutate în Asia, în Mexic, în Australia, până şi-n junglă. Ouvrard[3] e singurul care l-a pătruns pe acest alsacian, fiul unui evreu botezat pentru a parveni: „Când Nucingen lasă să-i scape aurul din mână, puteţi fi siguri că a şi înhăţat diamante!"

---

[1] E vorba de tatăl lui Charles Grandet şi de fratele avarului Grandet (v. *Eugénie Grandet*).

[2] În localurile de petrecere din galeriile de la Palais-Royal au benchetuit trupele de ocupaţie care readuseseră pe Bourboni şi care n-au evacuat Franţa decât în 1818.

[3] *Ouvrard* (*Gabriel-Julien*) (1770-1846), financiar veros, îmbogăţit pe socoteala furniturilor la care se obligase faţă de armatele Republicii şi ale Imperiului.

– Nici du Tillet, asociatul lui, nu-i mai prejos, zise Finot. Şi ţineţi seama că du Tillet n-a căpătat de la părinţi nici titluri de nobleţe, nici avere, ci numai viaţa. Totuşi, acest individ, care în 1814 n-avea o leţcaie, a ajuns la situaţia pe care o ştiţi; mai mult, spre deosebire de noi toţi – cu excepţia ta, Couture – el a ştiut să-şi facă numai prieteni în loc de duşmani. Pe scurt, a izbutit să-şi ascundă atât de bine antecedentele, încât a trebuit să se răscolească multe haznale până să se descopere că încă în 1814 mai era vânzător la o parfumerie din strada Saint-Honoré.

– Asta-i bună! i-o reteză Bixiou, cum poţi să-l compari pe Nucingen cu un şarlatan de duzină ca du Tillet, un şacal care adulmecă hoiturile şi izbuteşte totdeauna să ajungă primul ca să înhaţe ciolanul cel mai mare? Ajunge să-i priveşti pe aceşti doi oameni ca să-ţi dai seama de deosebirea dintre ei: unul are expresie ageră de pisică, e înalt şi uscăţiv, iar celălalt e otova, burduhănos, greoi ca un sac şi ţeapăn ca un diplomat. Nucingen are mâna cărnoasă, grea, ochi adânci şi nemişcaţi de linx, cu privirea îndreptată parcă înăuntru şi nu în afară; e un om de nepătruns, aşa că niciodată nu poţi ghici ce are de gând; în schimb, isteţimea lui du Tillet e ca un fir de aţă prea subţire, care se rupe uşor, cum spunea Napoleon nu-mi mai amintesc despre cine.

– După mine, Nucingen e superior lui du Tillet[1] într-o singură privinţă: pe când Nucingen are destul bun-simţ să-şi dea seama că pentru un financiar e de

---

[1] Pentru cariera şi metodele de îmbogăţire ale lui du Tillet, v. romanul *César Birotteau*.

ajuns titlul de baron, du Tillet ține morțiș să devină conte italian, zise Blondet.

– Cum așa, Blondet?... Te cam pripești, tinere, îl opri Couture. Mai întâi, Nucingen a cutezat să spună că nu există oameni cinstiți decât în aparență; și apoi, ca să-l pătrunzi, trebuie să fii tu însuți om de afaceri. În ansamblul afacerilor lui, banca ocupă un loc neînsemnat, căci în primul rând vin furniturile pentru stat, vinurile, lâna, indigoul, în sfârșit, tot ceea ce poate aduce un câștig. Geniul lui le cuprinde pe toate. Acest rechin al finanței ar fi în stare să vândă deputați guvernului și pe greci turcilor. Pentru el, comerțul este totalitatea varietăților, unitatea particularităților, cum ar spune Cousin[1]. Privite astfel, afacerile bancare cer o minte pătrunzătoare, o întreagă politică, și întotdeauna un om încercat care să se ridice deasupra legilor impuse de cinste, când acestea îl stingheresc.

– Ai dreptate, dragul meu, încuviință Blondet, dar noi suntem singurii care ne dăm seama că aici e vorba de un adevărat război purtat pe tărâmul financiar. Bancherul e un comandant de oști dornic de cuceriri, care sacrifică mase de oameni pentru a-și atinge scopurile ascunse, ostașii lui fiind interesele particularilor. El trebuie să îmbine stratageme, să întindă curse adversarului, să trimită spioni în rândurile lui, să cucerească orașe. Majoritatea oamenilor de această categorie au atâtea contingențe cu politica, încât sfârșesc prin a se amesteca în ea. Și în cele din urmă

[1] Victor Cousin (1792-1867) a profesat un spiritualism eclectic, încercând să împace raționalismul lui Descartes cu idealismul lui Kant; meritul lui este acela de a-l fi făcut cunoscut pe Hegel în Franța.

politica le înghite toată averea, așa cum a dus de râpă Banca Necker, sau după cum l-a împins pe vestitul Samuel Bernard[1] în pragul ruinii. În fiecare secol ai să găsești câte un bancher, putred de bogat, care nu lasă după el nici avere, nici urmași. Frații Pâris, care au contribuit la prăbușirea lui Law[2], apoi chiar Law însuși, pe lângă care toți întemeietorii de societăți anonime sunt niște pigmei; Bourret, Beaujon[3] au dispărut cu toții, fără a lăsa vreun descendent vrednic de numele lor. Asemenea lui Cronos, banca își înghite propriii ei copii. Pentru a se putea menține, bancherul trebuie să devină nobil, să întemeieze o dinastie, ca familia Fugger[4], zarafii lui Carol al V-lea, care au primit titlul de prinți de Babenhausen și al căror nume îl mai întâlnești și astăzi... în almanahul lui Gotha[5], firește. Bancherii caută să pătrundă în nobilime din instinct de conservare, poate chiar fără să-și dea

[1] Financiar bogat, de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea și Ludovic al XV-lea; „Regele Soare" a recurs de mai multe ori la el și l-a tratat cu multă amabilitate pentru a-i stoarce bani (1651-1739); Samuel Bernard s-a îmbogățit și prin specula cu averile protestanților refugiați după revocarea Edictului din Nantes; el a tratat și cu Law.

[2] După falimentul lui Law, financiarul Joseph *Paris-Duverney* (1684-1770) a fost cel mai cunoscut dintre cei patru frați Paris care au ocupat scena financiară.

[3] Financiari parveniți din secolul al XVIII-lea.

[4] Familie de bancheri bogați din Augsburg, care au ocupat scena financiară timp de trei secole (XIV, XV, XVI) împrumutându-l și pe Carol Quintul; la un moment dat, ei obținuseră și dreptul de a bate monedă.

[5] Anuar nobiliar și diplomatic publicat la Gotha, începând din 1763, în limbile franceză și germană.

seama. Jacques Coeur e întemeietorul unui vestit neam de nobili, al familiei de Noirmoutier, care s-a stins sub Ludovic al XIII-lea. De câtă energie a dat dovadă acest om ruinat de însuşi regele legitim pe care s-a zbătut să-l urce pe tron! A murit însă, ca prinţ, într-o insulă din arhipelag, unde a zidit o splendidă catedrală[1].

– Of, dacă ai de gând să ne ţii un curs de istorie, ne îndepărtăm de vremurile noastre, când regelui i s-a luat dreptul de a mai acorda titluri de nobleţe şi când titlul de baron şi de conte se conferă, din păcate, în şedinţe secrete! zise Finot.

– Îţi pare rău, pesemne, că nu poţi cumpăra şi tu o funcţie care să-ţi aducă un titlu de nobleţe, se amestecă Bixiou în vorbă. Şi ai dreptate. Dar să ne întoarcem la oile noastre. Îl cunoaşteţi pe Beaudenord? După cum văd n-aţi auzit nici unul despre el. Bine. Vedeţi cât de trecătoare sunt toate pe lumea asta! Acum zece ani, bietul băiat era arbitrul eleganţei. Dar s-a scufundat atât de adânc, încât nu ştiţi mai mult despre el decât ştia adineauri Finot despre originea expresiei „lovitura lui Jarnac". (O spun doar ca să-mi rotunjesc fraza şi nu ca să te necăjesc, Finot!) Era un aristocrat autentic din cartierul Saint-Germain. Ei bine, acest Beaudenord este prima gâscă jumulită pe care vreau să vi-o prezint. Mai întâi avea avantajul de a se numi Godefroid de Beaudenord, avantaj pe care nici Finot, nici Blondet, nici Couture, nici chiar eu nu-l putem dispreţui. Amorul propriu al acestui băiat putea fi satisfăcut atunci când la sfârşitul unui bal îşi

[1] Povestirea morţii lui Jacques Coeur e de domeniul fanteziei; Jacques Coeur se refugiase la Roma şi murit într-o expediţie împotriva turcilor (1456).

auzea strigaţi lacheii în timp ce treizeci de femei frumoase, gata de plecare, înconjurate de soţii şi de adoratorii lor, îşi aşteptau trăsurile. Apoi, n-avea a se plânge de nici unul dintre mădularele cu care Dumnezeu a înzestrat omul: era sănătos şi fără cusur, n-avea nici albeaţă pe ochi, nici perucă, nici pulpe de vată; picioarele nu-i erau nici crăcănate, nici în formă de X, nici genunchii nu-i ieşeau în afară; nu era adus de spate, avea mijlocul subţire, mâini frumoase şi albe, păr negru, nu era nici rumen ca un vânzător de băcănie, nici smead ca un calabrez. În sfârşit, lucrul cel mai important: Beaudenord nu era supărător de frumos ca unii dintre prietenii noştri, care par să facă atâta caz de frumuseţea lor, numai fiindcă nu se pot lăuda cu altceva. Dar ajunge, am spus destul; ar fi o infamie să stăruim! Trăgea cu pistolul fără greş, călărea cu eleganţă, iar când s-a bătut în duel pentru un fleac, n-a ţinut să-şi ucidă adversarul. Vă daţi seama că, pentru a arăta ce-i trebuie unui om din secolul al XIX-lea, care trăieşte la Paris, ca să se bucure de o fericire deplină, netulburată de nimic, ba, mai mult, ce-i trebuie unui tânăr de douăzeci şi şase de ani spre a se socoti pe deplin fericit, eşti nevoit să intri în cele mai mici amănunte ale vieţii, nu-i aşa? Cizmarul izbutise să-i facă lui Beaudenord un calapod fără cusur şi-i furniza o încălţăminte de toată frumuseţea; iar croitorul lucra de asemenea cu plăcere pentru Beaudenord. Godefroid vorbea frumos şi corect, nu-l pronunţa pe *r* din gât, n-avea nici accent gascon, nici normand, şi ştia să-şi lege cravata tot atât de bine ca Finot! Fiind văr prin alianţă cu marchizul D'Aiglemont, tutorele său (am uitat să vă spun că avea şi norocul de a fi rămas orfan de tată şi de mamă), Beaudenord

putea să intre oricând la orice bancher fără ca cineva din cartierul Saint-Germain să-i poată aduce vreodată învinuirea că-l vizitează prea des. Un tânăr are, din fericire, dreptul să-şi facă din plăceri unica lege, să caute numai locurile vesele şi să fugă de ungherele întunecoase, unde se ascunde durerea. În sfârşit, Godefroid fusese vaccinat la timp. (Mă înţelegi, Blondet!) În ciuda acestor numeroase virtuţi, ar fi putut să fie totuşi foarte nenorocit. Că de! din nenorocire, fericirea înseamnă în aparenţă ceva absolut şi tocmai de aceea se găsesc atâţia neghiobi care să se întrebe: „Ce e fericirea?“ O femeie foarte spirituală spunea: „Fericirea o găseşti acolo unde o pui!“

– Şi nu făcea decât să afirme un trist adevăr, zise Blondet.

– Asta-i o întreagă morală, adăugă Finot.

– Şi încă ce morală! *Fericirea,* ca şi *Virtutea* sau *Răul* este o noţiune relativă, îl completă Blondet. La Fontaine, de pildă, nădăjduia că până la urmă păcătoşii din iad se vor obişnui cu situaţia în care se află şi se vor simţi acolo în elementul lor, ca peştele în apă.

– Numai băcanii îl ştiu pe La Fontaine de-a rostul! exclamă Bixiou.

– Fericirea unui tânăr la 26 de ani, care trăieşte la Paris, nu se aseamănă cu aceea a unui tânăr de aceeaşi vârstă din Blois, bunăoară, continuă Blondet fără să ţină seama de întrerupere.

– Cei care se folosesc de acest aranjament pentru a osândi nestatornicia în păreri sunt ori de rea-credinţă, ori inculţi cu desăvârşire. Medicina modernă, care socoteşte drept cel mai mare merit al său faptul de a fi trecut între 1799-1837 de la stadiul de presupuneri la acela de ştiinţă pozitivă, datorită în primul rând

înrâuririi celebrei pleiade de analişti de la Paris, a dovedit că, în cursul evoluţiei sale, omul s-a schimbat cu totul...

– Ca şi cuţitul unui scamator: tu-l crezi mereu acelaşi, dar de fapt e altul, îşi reluă Bixiou firul povestirii. Aşadar, acest costum de arlechin, pe care îl numim fericire, e făcut din multe petice; aflaţi însă că al lui Godefroid n-avea nici cea mai mică pată sau ruptură. Închipuiţi-vă un tânăr de douăzeci şi şase de ani, fericit în dragoste, care, cu alte cuvinte, este iubit nu pentru tinereţea lui în plină floare, nici pentru inteligenţa sau înfăţişarea lui, nici măcar de dragul iubirii însăşi, ci fiindcă femeile se simt irezistibil atrase de el, chiar atunci când e vorba de un amor abstract, ca să folosim expresia lui Royer Collard; într-o asemenea situaţie, tânărul respectiv poate să n-aibă nici o leţcaie în punga brodată de adoratoarea lui, să nu-i fi plătit proprietarului chiria, nici cizmarului amintit pantofii, să-i fi rămas dator croitorului său, care, cu timpul, asemenea Franţei, ar înceta să-l mai iubească. Într-un cuvânt, poate fi şi sărac! Sărăcia distruge numai fericirea unui tânăr care nu împărtăşeşte opiniile noastre transcendentale asupra contopirii intereselor materiale cu cele sentimentale. Nu cred să existe ceva mai obositor decât a fi foarte fericit din punct de vedere moral şi totodată foarte nefericit din punct de vedere material. Într-o astfel de situaţie omul se simte ca mine în clipa de faţă; cu un picior îngheţat din pricina curentului care pătrunde pe sub uşă, iar cu celălalt pârjolit de focul din sobă, Sper că am fost înţeles şi că ceea ce am spus va găsi ecou în buzunarul tău de la vestă, Blondet, nu-i aşa? Când suntem între noi, să

nu pomenim de inimă, ca nu cumva să mi se întunece inteligența. Și acum să continuăm! Așadar, Godefroid de Beaudenord își câștigase stima furnizorilor săi, fiindcă, la rândul lor, furnizorii câștigau destul de des bani frumoși de pe urma lui. Femeia spirituală de care v-am amintit adineauri și al cărui nume nu vi-l pot spune, deoarece, fiind cu totul lipsită de inimă, mai trăiește încă...

– Cine o fi?

– Marchiza d'Espard! Ea spunea că un tânăr burlac trebuie să locuiască la parter, într-un mic apartament unde nimic să nu aducă aminte de gospodărie, să n-aibă nici bucătar, nici bucătăreasă, ci numai un bătrân servitor, și mai ales să nu facă impresia unui om așezat. După părerea ei, orice alt fel de viață ar dovedi prost-gust. Respectând întocmai aceste cerințe, Godefroid de Beaudenord locuia pe Cheiul Malaquais într-un mic apartament, situat la parter; totuși, fusese nevoit să pună în camera lui un pat, care deși ocupa puțin loc, fiind foarte îngust, o făcea să semene întrucâtva cu un dormitor conjugal. Dacă o englezoaică ar fi intrat, din întâmplare, în locuința lui, n-ar fi găsit nimic *improper*[1]. Finot, să pui pe cineva să-ți explice ce înseamnă cuvântul *improper*, această lege supremă a Angliei! Fiindcă tot suntem legați printr-o bancnotă de o mie de franci, am să te ajut chiar eu să-ți faci o idee, căci, spre deosebire de tine, eu am fost în Anglia! (În șoaptă, lui Blondet, la ureche: îi vând cunoștințe de cel puțin două mii de franci.) Vezi tu, Finot, în Anglia poți să ajungi oricât de departe cu o femeie noaptea, la un bal, sau în altă parte; dacă a

[1] Necuviincios, nepotrivit (engl.).

doua zi o întâlnești însă pe stradă și ai aerul c-o recunoști, e *improper*. Dacă descoperi la un banchet că sub fracul vecinului tău din stânga se ascunde un om fermecător, spiritual, prietenos și câtuși de puțin scrobit, de nici n-ai zice că-i englez, și îi adresezi cuvântul după vechea tradiție a politeței franceze, e *improper*. Dacă la un bal inviți la dans o femeie frumoasă, căreia nu i-ai fost prezentat, e *improper;* dacă discuți cu aprindere, râzi, pui inimă, suflet și spirit într-o conversație, sau îți dai pe față sentimentele, în sfârșit, dacă joci cărți fiindcă îți place, dacă vorbești fiindcă ai ceva de spus, dacă mănânci fiindcă ți-e foame, *e improper, improper, improper*. Stendhal[1], unul dintre oamenii cei mai spirituali și mai profunzi ai acestei epoci, a caracterizat admirabil noțiunea de *improper*, spunând că un oarecare lord din Marea Britanie nu se încumetă să șadă cu picioarele încrucișate în fața focului nici măcar când e singur, de teamă să nu fie *improper*. O doamnă din înalta societate engleză, chiar dacă face parte din secta fanatică a puritanilor (protestanții cei mai intransigenți care și-ar lăsa întreaga familie să moară de foame dacă ar socoti-o *improper)*, poate fi oricât de destrăbălată în dormitorul ei, fără a vedea nimic *improper* în asta, dar s-ar considera compromisă pentru totdeauna, dacă ar primi vizita unui simplu cunoscut în această încăpere. Datorită spaimei de

[1] Este unul din meritele lui Balzac de a-l fi apreciat la timpul său pe autorul romanului *Roșu și Negru* a cărui faimă literară s-a stabilit mult mai târziu; în 1839, la apariția romanului *Mănăstirea din Parma*, Balzac a scris un articol extrem de elogios despre această carte.

improper, ne vom pomeni într-o bună zi că Londra şi locuitorii ei s-au schimbat în stane de piatră.

– Când te gândeşti că există şi în Franţa destui zevzeci care vor să importe solemnele neghiobii pe care englezii le săvârşesc cu binecunoscutul lor sânge rece, zise Blondet, îl înfioară pe oricine cunoaşte Anglia şi îşi aminteşte de vechile moravuri franceze atât de elegante şi de fermecătoare. Walter Scott, care n-a îndrăznit să zugrăvească femeile aşa cum sunt, numai de teamă să nu pară *improper,* îşi făcea remuşcări că a creat în *Închisoarea din Edinburg* minunata figură a lui Effie.

– Vrei să nu fii niciodată *improper* în Anglia? îl întrebă Bixiou pe Finot.

– Ei? făcu Finot.

– Du-te în parcul Tuileries şi studiază pompierul acela cioplit în marmură, pe care sculptorul l-a denumit *Temistocle,* apoi încearcă să păşeşti ca statuia comandorului şi n-ai să fii niciodată *improper.* Fericirea lui Godefroid s-a întregit datorită aplicării riguroase a legii suverane care stabileşte ce-i *improper* şi ce nu. Iată cum s-au petrecut lucrurile. El avea un „tigru“, cum li se spune în societatea selectă micilor lachei, care n-au altă atribuţie decât aceea de a-şi însoţi stăpânul când iese la plimbare, fie în trăsură, fie călare. „Tigrul“ lui Beaudenord era un mic irlandez numit după dorinţă Paddy, Joby sau Toby, un prichindel înalt de vreo patru palme şi lat în spate de vreo două, cu o figură de nevăstuică, cu nervi de oţel căliţi în gin, sprinten ca o veveriţă, în stare să mâne fără cusur un landou, cu o dibăcie rar întâlnită la Londra, ca şi la Paris, călăreţ la fel de iscusit ca

bătrânul Franconi[1], un băieţel cu ochi de şopârlă, ageri ca ai mei, blond ca o madonă de Rubens, cu bujori în obraji, prefăcut ca un prinţ, instruit ca un notar la pensie, pervers la vârsta de zece ani, pe scurt, o adevărată floare de mucegai, care se juca şi înjura cu aceeaşi plăcere, se dădea în vânt după dulceaţă şi după *punch,* bârfitor ca un foileton isteţ şi neruşinat ca un ştrengar de pe străzile Parisului. La început fusese o mândrie şi un izvor de venituri pentru un celebru lord englez care câştigase, de pe urma lui, vreo şapte sute de mii de franci la curse. Lordul ţinea mult la băiat, căci „tigrul“ lui era în acelaşi timp o curiozitate: în toată Londra nimeni nu avea unul atât de mititel. Călare pe un cal de curse, Joby părea un şoim. Ei bine, lordul l-a concediat totuşi pe Toby, dar nu pentru că era lacom, nu din pricina vreunui furt sau a unei crime, nici pentru felul lui de a vorbi cu totul neîngăduit, nici pentru purtarea lui necuviincioasă, nici pentru obrăznicia lui faţă de milady, nici pentru faptul de a fi tăiat buzunarele cameristei ei preferate, nici fiindcă se lăsase cumpărat de adversarul lordului la curse, nici măcar fiindcă îndrăznise să se amuze duminica – într-un cuvânt nu-l concediase din pricina vreunei fapte condamnabile. Dacă Toby ar fi săvârşit toate acestea, chiar dacă s-ar fi adresat lordului fără să fie întrebat, milord i-ar fi iertat până şi această crimă împotriva protocolului casnic. Milord îl îndrăgise într-atât, încât i-ar fi trecut foarte multe cu vederea. Doar „tigrul“ lui mâna o trăsurică cu două roţi şi cu

---

[1] Veneţianul Franconi (1738-1836) adusese la Paris arta manejului; el a organizat spectacole de agerime ecvestră, iar fiii lui au înfiinţat primul circ parizian.

doi cai înhămaţi unul în urma celuilalt, călare pe cel de al doilea, cu picioarele ajungându-i abia până la hulube, şi unde mai pui că avea un cap de îngeraş, ca aceia cu care pictorii italieni îl înconjoară pe Tatăl ceresc. Un gazetar englez a descris acest îngeraş cu multă gingăşie, afirmând însă că este prea drăgălaş pentru a fi un „tigru" adevărat şi s-a arătat gata de a pune rămăşag că Toby este o mică „tigroaică" domestică. Această descriere plină de insinuări veninoase putea avea drept urmare o situaţie *improper* la culme. Superlativul lui *improper* duce la spânzurătoare în Anglia. Milady l-a lăudat foarte mult pe milord pentru prudenţa lui. Starea lui civilă în zoologia britanică fiind contestată, Toby rămase pe drumuri. Pe vremea aceea Godefroid, care avea o situaţie strălucită la ambasada Franţei de la Londra, află de păţania lui Toby, Joby, Paddy. Godefroid fu bucuros să pună mâna pe acest „tigru", pe care-l găsi plângând în faţa unui borcan de dulceaţă, deoarece copilul nu mai avea nici măcar cele câteva monezi de aur cu care milord îi poleise nenorocirea. La întoarcerea lui în ţară, Godefroid de Beaudenord a importat la noi pe cel mai fermecător „tigru" al Angliei, datorită căruia şi-a cucerit faima, tot aşa cum Couture a ajuns celebru datorită nevestelor sale. Acest lucru i-a deschis numaidecât porţile unui cerc atât de închis cum este clubul ce poartă azi numele de Grammont. După ce renunţase la cariera diplomatică, prezenţa lui nu mai îngrijora pe nici un om ros de ambiţie, şi cum nu avea un spirit primejdios, nici o limbă ascuţită, fu bine primit de toată lumea. În locul lui, noi ne-am fi simţit jigniţi în amorul nostru propriu, întâlnind peste tot

numai feţe zâmbitoare. Nouă nu ne face plăcere rictusul amar al invidiei. Lui Godefroid, însă, nu-i plăcea să stârnească ură. De, fiecare cu gustul lui! Să ajungem acum la ceva mai concret, şi anume la situaţia lui materială. În locuinţa lui, unde nu o dată m-am înfruptat la prânz, te încânta în primul rând camera de toaletă, misterioasă, plină de lucruri frumoase şi confortabile, în care se găseau un cămin şi o baie; apoi ieşirea discretă, pe o scară mică, uşile care se închideau de la sine, fără zgomot, balamale bine unse, chei care se întorceau uşor în broască, ferestre cu geamuri mate, perdele grele, de nepătruns. Dacă în odaia lui domnea, şi era firesc să domnească, o dezordine fermecătoare, care ar fi plăcut până şi celui mai pretenţios pictor de acuarelă, dacă toate la un loc alcătuiau atmosfera boemă, în care se desfăşoară de obicei viaţa unui tânăr elegant, în schimb camera de toaletă era un adevărat sanctuar: albă, curată, într-o ordine desăvârşită, bine încălzită, ferită de orice curent, cu un covor făcut parcă anume ca *ea* să poată alerga speriată pe el, numai în cămaşă de noapte şi în picioarele goale. Această încăpere e cartea de vizită a unui june berbant, care cunoaşte într-adevăr viaţa! fiindcă aici el se poate dovedi în câteva clipe fie un prostănac, fie un mare rafinat, judecând după micile amănunte ale vieţii care trădează caracterul omului. Marchiza de Rochefide a ieşit furioasă din această cameră de toaletă a unui burlac şi nu s-a mai întors niciodată, fiindcă nu găsise acolo nimic *improper*. Godefroid avea însă în această cameră un mic dulap plin de...

– Capoate de dantelă, îşi dădu cu părerea Finot.

– Iar ți-ai dat în petic, ești mai necioplit ca Turcaret![1] (Degeaba mă căznesc să fac din el un om subțire!) Nici gând; în dulăpior ținea prăjituri, fructe, mici sticle de cristal cu vin de Malaga, de Lunel, o gustare demnă de Ludovic al XIV-lea, în sfârșit, tot ceea ce poate desfăta un stomac gingaș și răsfățat, într-un cuvânt, un stomac de aristocrat! Un bătrân servitor cam năzdrăvan, mare meșter în arta veterinară, moștenit de Godefroid de la răposatul său părinte, îi servea pe cai de parcă ei i-ar fi fost stăpânii, iar pe Godefroid îl doctoricea ca pe cai, dar nutrea pentru el o dragoste incurabilă – de acest ulcer al inimii numai casele de economii au izbutit să-i lecuiască în cele din urmă pe servitori. Orice fericire concretă se întemeiază pe cifre. Voi, care cunoașteți până și cele mai tainice plăgi ale vieții din Paris, veți ghici desigur că Godefroid dispunea de un venit de șaptesprezece mii de franci, dacă vă voi spune că plătea un impozit de șaptesprezece franci și își îngăduia capricii de o mie de galbeni. Așadar, dragi copii, în ziua când Beaudenord a devenit major, marchizul D'Aiglemont, tutorele lui, i-a dat socoteală de felul cum îi administrase averea, cu o corectitudine de care noi n-am fi în stare față de nepoții noștri, și i-a înmânat titluri de rentă în valoare de optsprezece mii de franci, rămășiță a bogăției părintești, redusă mai întâi de restricțiile impuse de Republică și apoi lovită de politica financiară a Imperiului rău platnic.

[1] Personaj central al comediei cu același nume a lui Lesage (1709); Turcaret este un lacheu parvenit prin camătă și jafuri; el e la rându-i înșelat de aventurieri mai ticăloși decât el.

Virtuosul său tutore l-a pus pe Godefroid în posesia unor economii de vreo treizeci de mii de franci, depuși la Banca Nucingen, spunându-i, pe un ton curtenitor de aristocrat și totodată cu familiaritatea unui soldat al Imperiului, că-i adunase această sumă anume pentru trăsnăile lui de om tânăr. „Dacă vrei să asculți sfatul meu, Godefroid, adăugă el, în loc să-i cheltuiești prostește așa cum procedează atâția alții, mai bine ați face o trăsnaie care să-ți fie de folos mai târziu: primește un post de atașat pe lângă ambasada din Torino, apoi pleacă la Neapole și de acolo la Londra; în felul acesta ai să te distrezi pe banii tăi și în același timp ai să te instruiești, iar în viitor, dacă vei vrea să-ți alegi o carieră, îți vei da seama că nu ți-ai irosit nici timpul, nici banii." După cum vedeți, răposatul D'Aiglemont avea pe nedrept o reputație proastă, ceea ce nu s-ar putea spune despre noi, bunăoară.

– Pe un tânăr care intră în viață la optsprezece ani cu un venit de optsprezece mii de franci îl paște sărăcia, zise Couture.

– Dacă nu-i cărpănos sau foarte înțelept, preciză Blondet.

– Godefroid a petrecut câtva timp în toate cele patru capitale ale Italiei, zise Bixiou. Apoi a vizitat Germania, Anglia, a dat o raită pe la Petersburg, a cutreierat Olanda și a risipit cei treizeci de mii de franci, trăind de parcă ar fi avut un venit anual de treizeci de mii de franci. A știut să găsească peste tot fazan, ficat de gâscă în aspic, vinuri ai mâncări franțuzești; a avut de-a face numai cu oameni care vorbeau franțuzește, într-un cuvânt, n-a fost în stare să se despartă nici o clipă de Paris. Ar fi vrut el să ajungă un om fără scrupule, oțelit, să-și piardă iluziile, să

poată asculta orice fără a roşi, să vorbească fără a spune nimic, să cunoască interesele tăinuite ale marilor puteri, dar n-a fost chip. Şi aşa s-a chinuit destul ca să înveţe patru limbi, mai bine zis să se înarmeze cu patru cuvinte pentru a ascunde aceeaşi idee. S-a întors acasă văduvit de câteva văduve bogate şi plictisitoare, socotite în străinătate drept cuceriri de invidiat, dar la fel de timid şi lipsit de experienţă, acelaşi băiat cumsecade, încrezător, incapabil de a bârfi pe oamenii care-i făceau cinstea să-l primească în casă, de o bună-credinţă neîngăduită unui diplomat, în sfârşit, a rămas ceea ce numim un băiat de treabă.

– Pe scurt, un ageamiu, gata să-şi vâre venitul de optsprezece mii de franci în primele acţiuni care i s-ar oferi, completă Couture.

– Afurisitul ăsta de Couture e atât de obişnuit să prevadă dividendele, încât anticipează şi deznodământul povestirii mele. Dar unde am rămas? La întoarcerea lui Beaudenord. Când s-a mutat pe Cheiul Malaquais, s-a pomenit că mia de franci, care-i prisosea, nu-i ajunge totuşi pentru a-şi plăti un loc în lojă la *Théâtre des Italiens* şi la operă. Când pierdea douăzeci şi cinci sau treizeci de galbeni la cărţi, jucând pe mâna altuia, îi plătea bineînţeles; iar când câştiga, cheltuia banii cu uşurinţă, ceea ce am face şi noi dacă ne-am lăsa prostiţi să jucăm pe mâna altuia. Văzând că n-o scoate la capăt cu venitul lui de optsprezece mii de franci, Beaudenord a simţit nevoia să-şi creeze un *fond de rulment,* cum am zice noi astăzi. Şi fiindcă ţinea cu tot dinadinsul să nu-şi sape singur groapa, Beaudenord a cerut sfatul tutorelui său: „Băiete dragă, i-a spus D'Aiglemont, titlurile de rentă ajung la valoarea nominală, deci vinde-le, aşa cum am făcut şi eu cu ale

mele şi ale soţiei. Nucingen are întregul meu capital şi îmi plăteşte o dobândă de şase la sută; procedează la fel şi vei avea un procent în plus, care te va scăpa de orice grijă." Zis şi făcut: după trei zile Godefroid a scăpat de orice grijă bănească. De astă dată, venitul lui îi asigura prisosul necesar şi, prin urmare, o fericire desăvârşită din punct de vedere material. Dacă ar fi cu putinţă să-i întrebi dintr-o privire pe toţi tinerii din Paris – aşa cum se pare că se vor petrece lucrurile la judecata de apoi cu miliardele de generaţii care se vor fi învârtit pe toate globurile, fie că au făcut parte din garda naţională, fie dintr-un alt trib sălbatic – şi le-ai pune întrebarea dacă fericirea unui tânăr de douăzeci şi şase de ani nu constă în următoarele: să poată ieşi oricând la plimbare, călare sau într-un *tilbury,* ori într-o gabrioletă, însoţit de un lacheu de-o şchioapă, trandafiriu şi bucălat ca Toby, Joby, Paddy; să poată închiria în fiecare seară cu doisprezece franci un cupeu; să fie întotdeauna elegant îmbrăcat, după toate legile vestimentare în vigoare, la ora opt dimineaţa, la prânz, la patru după-amiază şi seara; să fie oricând binevenit la toate ambasadele şi să culeagă acolo florile de o zi ale unor prietenii cosmopolite şi superficiale; să nu fie supărător de chipeş, să poarte cu aceeaşi distincţie un nume istoric, un frac impecabil şi un cap frumos; să locuiască într-un încântător apartament la parter, mobilat cu tot atâta gust ca cel de pe Cheiul Malaquais, pe care vi l-am descris; să-şi poată pofti oricând prietenii la un restaurant atât de elegant cum este *Rocher de Cancale,* fără a-şi scotoci în prealabil buzunarele, şi nici una din pornirile lui fireşti să nu fie frânată de exclamaţia: „Bine, dar de unde bani?!" să poată schimba, când vrea, pompoa-

nele trandafirii care împodobesc urechile celor trei cai pursânge și să aibă întotdeauna căptușeala nouă la pălăria sa. Oricine, chiar și niște oameni superiori ca noi, ar răspunde că o asemenea fericire nu e desăvârșită, că seamănă cu Biserica Sfânta Magdalena, căreia i-ar lipsi altarul, că în viață trebuie să iubești pentru a fi iubit, ori să iubești fără a fi iubit, ori să fii iubit fără a iubi la rândul tău, ori să poți iubi azi o femeie și mâine alta. Și acum, să ne oprim la problema fericirii sufletești. În ianuarie 1823, după ce câștigase teren și o oarecare trecere în diferitele cercuri pariziene, unde ținuse să fie poftit, Beaudenord simți nevoia să se adăpostească sub o umbreluță, să se poată plânge de o femeie din lumea bună, în loc să morfolească frunzele veștede ale unui trandafir cumpărat cu zece centime de la madame Prévost, ca acei tineri zevzeci care se îmbulzesc pe coridoarele operei ca niște pui pușì la îngrășat într-un coteț. În sfârșit, se hotărî să-și concentreze toate sentimentele, toate gândurile, toată dragostea asupra unei femei, da, asupra unei singure femei! Of! FEMEIA! La început simți dorința năstrușnică de a încerca o pasiune neîmpărtășită și câtva timp dădu târcoale frumoasei sale verișoare, doamna D'Aiglemont, fără a bănui că un diplomat dansase cu ea dansul lui Faust. În anul 1825 nu făcu decât să-și încerce norocul, să caute și să cocheteze fără nici un rezultat. Dar obiectul dragostei, după care tânjea, nu se ivi. De, pasiunile sunt extrem de rare. În epoca noastră, te izbești de tot atâtea baricade în moravuri ca și pe străzi. Într-adevăr, fraților, ne molipsim tot mai mult de *improper*, s-o știți de la mine! Fiindcă și așa suntem învinuiți că mergem pe urmele pictorilor de portrete, ale comisarilor adjudecatari și ale croitoreselor, n-am să vă mai plictisesc cu o descriere amănunțită a făpturii în care Godefroid și-a recunoscut jumătatea. Vârsta: nouăsprezece ani, înălțimea: un metru cincizeci; părul blond, sprâncenele *idem;* ochii albaștri, fruntea potrivită, nasul acvilin, gura mică, bărbia scurtă și pronunțată, fața ovală; semne particulare: n-are. Iată semnalmentele ființei iubite. Vă rog să nu fiți mai chițibușari decât poliția, decât domnii primari din toate comunele urbane și rurale ale Franței, decât jandarmii și toate celelalte autorități publice. Ce mai încoace, încolo? era leită Venus de Médicis, pe cinstea mea! Prima oară când Godefroid s-a dus la doamna de Nucingen, la unul din acele baluri datorită cărora ea și-a cucerit destul de ușor o oarecare faimă mondenă, a zărit acolo ființa vrednică de a fi iubită, dansând cadrilul, și, mai mult decât orice, l-a fermecat statura ei de un metru cincizeci. Părul ei blond cădea în bucle spumoase ca niște cascade, învăluindu-i căpșorul de copil nevinovat și fraged ca acela al unei naiade, care și-ar fi scos primăvara năsucul pe fereastra cristalină a unui izvor să privească florile. (După cum vedeți, știu și eu să folosesc stilul la modă astăzi, să vorbesc în fraze lungi și lunecoase ca macaroanele pe care le-am mâncat adineauri.) Să mă ierte prefectura de poliție, dar acel *idem* ce definește sprâncenele ar fi fost descris în șase versuri de către gingașul Parny[1], poetul glumeț, care în modul cel mai grațios le-ar fi comparat cu arcul lui Cupidon, arătând totodată că săgeata le era îndreptată în jos; mai mult, că era o săgeată slabă, cu

[1] *Evariste-Désiré de Parny* (1753-1814) a scris versuri sentimentale șlefuite cu eleganță.

vârful tocit, deoarece astăzi mai are încă trecere acea blândețe de miel pe care paravanele din fața focului din cămin o atribuie domnișoarei de La Vallière[1], în momentul când se leagă înaintea Domnului Cristos să devină mireasa lui, fiindcă n-a izbutit să-și lege viața de un muritor de rând printr-un contract de căsătorie încheiat în fața notarului. Știți voi ce efect pot avea un păr blond și niște ochi albaștri, legănându-se în ritmul unui dans domol, voluptuos și în același timp decent? În cazul acesta, o fată tânără nu te lovește cu îndrăzneală în inimă, ca acele femei brune a căror privire pare să-ți spună, asemenea unui cerșetor spaniol: „Punga sau viața! Îmi dai cinci franci sau te disprețuiesc." Aceste frumuseți provocatoare (destul de primejdioase, de altfel!) pot să placă multor bărbați; însă, după părerea mea, o blondă care are norocul de a părea cât se poate de duioasă și supusă, fără a pierde dreptul de a te mustra, de a te zădărî, de a-și ieși din fire, de a-ți face scene de gelozie pe nedrept și la tot ceea ce face farmecul unei femei, se va mărita mai ușor și mai bine decât o brună focoasă. Să nu uităm că lemnele costă scump! Fata avea pielea albă de alsaciană (văzuse lumina zilei la Strasbourg și vorbea nemțește cu un ușor accent francez care te încânta) și dansa cu o grație desăvârșită. Piciorușele ei, pe care funcționarul de la poliție nu le menționase, deși ar fi fost locul să le treacă la rubrica *semne particulare,* erau uimitor de mici și drăgălașe, ceea ce ieșea mai bine la iveală când

[1] Favorită a regelui Ludovic al XIV-lea, care o remarcase pentru modestia ei printre însoțitoarele reginei; doamna de La Vallière (1644-1710) s-a retras la mănăstire în momentul când regele, tatăl copiilor ei, a trecut la alte aventuri.

făcea acea mișcare pe care profesorii de dans de odinioară o numeau *flic-flac* și care se poate compara numai cu glasul atât de melodios al domnișoarei Mars[1], căci, toate muzele fiind surori, dansatorul și poetul trebuie să fie amândoi cu picioarele pe pământ. Picioarele Isaurei îți vorbeau cu o candoare, o precizie, o ușurință, o repeziciune foarte promițătoare în ceea ce privește aptitudinile ei sentimentale. „Are *flic-flac!*" era supremul elogiu adus unei femei de către Marcel, singurul profesor de dans care poate fi socotit într-adevăr mare. I se spunea marele Marcel, așa cum se spunea Frederic cel Mare contemporanului său.

– A compus și vreun balet? întrebă Finot.

– Da, dacă nu mă înșel unul se numea *Cele patru elemente,* altul *Europa galantă.*

– Ciudate vremuri! Pe atunci aristocrații îmbrăcau dansatoarele! exclamă Finot.

– Iar ești *improper!* continuă Bixiou. Isaure nu se ridica pe vârfuri, ci rămânea cu picioarele pe pământ, se legăna lin, nici cu prea multă, nici cu prea puțină voluptate decât se cade unei tinere fete. Marcel, ca un adevărat filozof ce era, spunea că fiecare categorie de oameni își are felul său de a dansa: o femeie măritată trebuie să danseze altfel decât o tânără fată, un jurist altfel decât un bancher, iar un militar altfel decât un paj; mergea până acolo încât pretindea că un infanterist trebuie să se deosebească la dans de un cavalerist; și, pornind de la acest criteriu, făcea analiza întregii

[1] Pe numele ai adevărat Anne Boutet (1779-1847) a fost una din cele mai bune interprete ale comediilor clasice și ale dramelor romantice.sentimentale șlefuite cu eleganță.

societăţi. Dar astăzi nu mai putem vorbi de asemenea nuanţe subtile.

– Ah! exclamă Blondet, acum ai pus degetul pe rană. Dacă lumea l-ar fi înţeles pe Marcel, Revoluţia franceză n-ar mai fi avut loc.

– Godefroid cutreierase Europa în lung şi-n lat, aşa că avusese fericitul prilej de a cerceta cu de-amănuntul dansurile din multe ţări. Fără aceste cunoştinţe temeinice în materie de coregrafie, socotite de unii nefolositoare, poate că nu s-ar fi îndrăgostit de acea tânără fată; dar aşa stând lucrurile, dintre cei trei sute de invitaţi care se îmbulzeau în fastuoasele saloane din strada Saint-Lazare, numai el singur pricepu potenţialul de dragoste pe care îl trăda dansul ei atât de grăitor. Într-adevăr, Isaure d'Aldrigger dansa cu o graţie ce nu putea trece neobservată; dar în secolul nostru când fiecare proclamă: „Să lunecăm uşor, să nu batem pasul pe loc!" cineva observă: „Iată o tânără fată care dansează admirabil" (era un ajutor de notar); altcineva exclamă: „Această domnişoară dansează fermecător" (era o doamnă în vârstă cu turban pe cap); interveni o a treia persoană, o femeie de vreo treizeci de ani: „Da, fetişcana asta nu dansează rău!" Dar să ne întoarcem la marele nostru Marcel şi să parafrazăm cuvintele lui atât de celebre, spunând la rândul nostru: „Câte nu se trag dintr-o figură de cadril!"

– Hai să intrăm odată în subiect! îl întrerupse Blondet, prea le înfloreşti.

– În seara aceea, reluă Bixiou firul povestirii privindu-l pieziş pe Blondet, Isaure purta o rochie simplă de mătase albă, garnisită cu panglici verzi, o camelie în păr, o camelie în talie, alta pe poale şi o a patra camelie...

– Poftim! asta-i povestea cu cele trei sute de capre ale lui Sancho Pança!

– Păi toată literatura nu-i altceva, dragul meu! *Clarisse*[1] este o capodoperă în patrusprezece volume, iar cel mai prost actor de vodeviluri ţi-ar putea-o reda într-un act. De vreme ce izbutesc să te amuz, ce te mai plângi?! Rochia o prindea de minune, ori poate că ţie nu-ţi plac cameliile? Poate preferi daliile? Nici astea nu-ţi plac! Ei bine, atunci na o castană, zise Bixiou, aruncându-i pesemne o castană lui Blondet, căci noi auzirăm căzând ceva pe o farfurie.

– Hai, nu te supăra, zi-i-nainte! se scuză Blondet.

– Bine, atunci să merg mai departe, se învoi Bixiou. „Cât e de drăguţă, mai că-ţi vine s-o iei de nevastă, nu-i aşa?" îl întrebă Rastignac pe Beaudenord, arătându-i fetiţa cu cameliile albe, imaculate, fără o petală lipsă. Uitasem să spun că Rastignac era prieten intim cu Godefroid. „Tocmai la asta mă gândeam şi eu, îi şopti Godfroid la ureche. Mă întrebam chiar, dacă în loc să tremuri în fiecare clipă pentru fericirea ta, în loc să cauţi cu nerăbdare prilejul de a strecura un cuvinţel unei urechi distrate, să stai pe ghimpi la *Théâtre des Italiens* aşteptând să apară *ea* cu o floare roşie sau albă prinsă în păr, sau o mână înmănuşată atârnând molatic dintr-o trăsură la Bois de Boulogne, cum se obişnuieşte pe Corso la Milano; în loc să te înfrupţi pe furate dintr-o prăjitură, ascuns după uşă ca un servitor care dă pe gât ce-a rămas pe fundul unei

---

[1] *Clarisse Harlowe* este un foarte lung roman socio-sentimental datorit scriitorului englez Samuel Richardson (1689-1761); romanul a fost mult apreciat în secolul al XVIII-lea.

sticle, în loc să-ţi cheltuieşti inteligenţa pentru a primi sau a înmâna o scrisoare ca un simplu poştaş; în loc să primeşti mii de sărutări cuprinse în două linii aşternute în fugă pe hârtie, să ai de citit astăzi cinci volume *in folio,* iar mâine să te mulţumeşti numai cu două foi, ceea ce este foarte obositor pentru nervi; în loc să te târăşti prin şanţuri şi după tufişuri, oare n-ar fi mai bine să te laşi pradă acelei minunate pasiuni după care tânjea şi J.-J. Rousseau, să iubeşti pur şi simplu o fată tânără ca Isaure, cu intenţia de a o lua de nevastă, dacă sentimentele împărtăşite vor dovedi că inimile sunt făcute una pentru alta, într-un cuvânt, mă întreb, dacă n-ar fi mai bine să devii un Werther[1] fericit!" „E şi ăsta un fel de a fi caraghios, cu nimic mai prejos decât altul, îi răspunse Rastignac cu un aer serios. În locul tău poate că m-aş cufunda şi eu în infinita desfătare a unui asemenea ascetism, care de altfel e nou, original şi puţin costisitor. Monna Lisa[2] ta e suavă, dar te previn că e stupidă ca o muzică de balet." Tonul pe care Rastignac rostise ultimele cuvinte îl făcu pe Beaudenord să creadă că prietenul său avea tot interesul să-l dezamăgească şi, bănuitor ca orice fost diplomat, văzu în el un rival. O vocaţie ratată îşi pune pecetea pe toată viaţa. Godefroid se îndrăgosti în aşa măsură de domnişoara Isaure d'Aldrigger, încât Rastignac se apropie de o tânără

---

[1] În povestirea lui Goethe, *Suferinţele tânărului Werther* (1774), eroul e nefericit pentru că nu se poate căsători cu iubita lui, candida şi gingaşa Charlotte.

[2] Tip de frumuseţe feminină suavă, după celebrul tablou al lui Leonardo da Vinci, portretul Mona-Lisei, soţia florentinului Francesco del Giocondo.

înaltă, care stătea de vorbă cu cineva într-un salon de joc, şi-i spuse la ureche: „Malvina, în clipa asta sora dumitale a prins în mrejele ei o pradă rară: are optsprezece mii de franci venit, un nume răsunător, o oarecare trecere în lumea bună şi maniere distinse; nu-i scăpa din ochi, iar dacă vezi că între ei se înfiripă o dragoste ideală, fă în aşa fel încât Isaure să-ţi mărturisească totul şi n-o lăsa să-i scrie vreun bilet fără a-l corecta în prealabil." Pe la ora două noaptea, un lacheu veni să anunţe pe o mică păstoriţă din Alpi, de vreo patruzeci de ani, cochetă ca Zerlina din opera *Don Juan,* lângă care şedea Isaure: „Trăsura doamnei baroane aşteaptă la scară". Atunci, Godefroid văzu cum zâna lui, frumoasă ca o eroină dintr-o baladă germană, o ia de braţ pe năstruşnica ei mamă şi o duce spre salonul de la intrare, unde le ajunse din urmă Malvina. Godefroid, prefăcându-se (naivul!) că vrea să vadă dacă Joby n-a căzut cumva într-un borcan cu dulceaţă, avu fericirea să le zărească pe Isaure şi pe Malvina înfofolind-o pe mămica lor cea zvăpăiată într-o blană şi gătindu-se una pe alta cu toată grija cerută de o călătorie nocturnă prin Paris. Cele două surori îl cercetară cu coada ochiului ca nişte pisici bine dresate care pândesc un şoarece, prefăcându-se că nici nu-l bagă în seamă. Godefroid fu destul de mulţumit de tonul, de îmbrăcămintea şi de purtarea alsacianului voinic, în livrea, cu mănuşi impecabile, care aduse celor trei stăpâne ale sale pantofi îmblăniţi, cu talpă groasă. Nu cred să fi existat vreodată două surori care să semene între ele mai puţin decât Isaure şi Malvina. Cea mai mare era înaltă şi brună, iar Isaure micuţă şi firavă, una era trufaşă, cu linii puternic conturate, iar cealaltă avea trăsături fine şi gingaşe. Isaure era

femeia care domină bărbații tocmai prin slăbiciunea ei, de până şi un licean se simte dator s-o ocrotească, în timp ce Malvina era leită eroina din *Ați văzut cumva la Barcelona?*[1] Alături de sora ei, Isaure părea o miniatură lângă un portret în ulei. „E desigur bogată!" îi zise Godefroid lui Rastignac când se întoarse în sala de bal. „Cine?" „Fata aceea." „A, Isaure d'Aldrigger! De bună seamă. Maică-sa e văduvă. Pe vremuri, la Strasbourg, Nucingen a fost funcționar la banca soțului ei. Dacă vrei s-o mai întâlneşti, fă-i un compliment doamnei de Restaud şi o să te poftească la balul pe care îl dă poimâine şi unde are să vină cu siguranță şi baroana d'Aldrigger cu cele două fiice ale ei." Timp de trei zile, Godefroid nu văzu în camera obscură a creierului său decât pe Isaure *a lui,* cameliile albe, înclinarea grațioasă a capului ei, aşa după cum atunci când ai privit îndelung un obiect puternic luminat şi apoi închizi ochii, imaginea lui îți apare mai mică, dar viu colorată şi strălucitoare, sclipind în mijlocul întunericului.

– Eşti fenomenal, Bixiou! Ai de gând să ne mai zugrăveşti multe tablouri? îl întrebă Couture.

– Poftim! continuă Bixiou luând desigur poza unui chelner de cafenea care aduce o comandă. Iată tabloul comandat de dumneavoastră, domnilor! Atenție, Finot, îi vine omului să-ți dea una peste gură, aşa cum îşi plesneşte un birjar mârțoaga peste bot! Doamna Théodore-Marguerite-Wilhelmine Adolphus (ştiți, Banca Adolphus et Comp. din Mannheim), văduva baronului d'Aldrigger, nu era una din acele nemțoaice durdulii şi

[1] Primul vers din poemul în care Alfred de Musset cântă o brună şi frumoasă andaluză (*L'Andalouse*).

blajine, îndesate şi chibzuite, bălane, cu fața aurie ca spuma unei căni cu bere, nici nu era înzestrată cu acele virtuți patriarhale germane de care se face atâta caz în romane. Avea încă destulă prospețime în obrajii îmbujorați ca ai unei păpuşi de Nürnberg, bucle lungi şi vaporoase la tâmple, ochi jucăuşi, nici un fir de păr alb, mijlocul subțire, asupra căruia căuta să atragă atenția, strângându-l în corset. Pe frunte şi la tâmple avea câteva cute, pe care ar fi vrut, ca şi Ninon de Lenclos[1], să le surghiunească la călcâie; dar aceste zbârcituri supărătoare îşi desenau cu îndărătnicie zigzagul tocmai acolo unde erau mai vizibile. Pielea i se ofilea mai cu seamă împrejurul nasului, al cărui vârf se înroşea tot mai des, ceea ce era cu atât mai neplăcut, cu cât se asorta perfect cu obrajii ei rumeni. În calitatea ei de moştenitoare unică, răzgâiată de părinți, de soț, de întregul Strasbourg şi răsfățată în continuare de cele două fiice care o adorau, baroana îşi îngăduia să se îmbrace în roz, să poarte fuste scurte cu o fundă acolo unde se sfârşea corsetul ce-i accentua talia. Când un adevărat parizian o întâlneşte pe baroană plimbându-se pe bulevard zâmbeşte pe sub mustață şi o condamnă la fel de aspru ca o Curte cu juri de astăzi, care nu admite circumstanțe atenuante când e vorba de un fratricid! Zeflemistul priveşte lucrurile superficial şi de aceea e crud. Zevzecul nu ține seama de vina ce revine societății pentru trăsătura ridicolă de care râde, uitând că natura n-a creat decât dobitoace, pe când proştii sunt un produs al orânduirii sociale.

[1] Frumusețe celebră din secolul al XVII-lea (1620-1705), al cărei salon era foarte frecventat şi despre a cărei tinerețe prelungită s-a vorbit mult.

– Ceea ce-mi place la Bixiou, interveni Blondet, e consecvenţa lui: când nu batjocoreşte pe alţii, îşi bate joc de el însuşi.

– Lasă că ţi-o plătesc eu, Blondet! i se adresă Bixiou cu un ton şiret. Dacă mica baroană era zvăpăiată, nechibzuită, egoistă, cu capul în nori, vina acestor cusururi o purta Banca Adolphus et Comp. din Mannheim, precum şi dragostea oarbă a baronului d'Aldrigger. Această baroană blândă ca un miel, avea o inimă duioasă, emotivă, dar, din păcate, emoţiile ei erau de scurtă durată şi de aceea trecea uşor de la una la alta. Când a murit baronul, această păstoriţă, copleşită de o sinceră şi cumplită durere, fu cât pe-aci să-l urmeze. Dar... a doua zi la prânz i s-a servit mazăre verde, după care se dădea în vânt, şi delicioasa mâncare i-a potolit suferinţa. Atât fiicele ei, cât şi servitorii o iubeau la nebunie, de aceea toţi ai casei fură fericiţi când găsiră un mijloc de a o cruţa pe baroană de spectacolul dureros al convoiului funebru. Isaure şi Malvina s-au ferit să plângă faţă de mama lor adorată şi au căutat să-i abată atenţia, convingând-o să-şi aleagă şi să-şi comande hainele de doliu în timp ce se cânta *Requiem*-ul. Când un coşciug e aşezat pe catafalcul negru cu alb, pătat de ceară, înainte de a fi dat la reformă, care a fost întrebuinţat pentru a înmormânta trei mii de oameni înstăriţi, după aprecierea unui gropar filozof pe care l-am consultat în această privinţă între două pahare de tulburel; când nişte preoţi de mâna a doua răcnesc cu nepăsare *Dies irae*[1], când nişte înalţi prelaţi, tot atât de nepăsători, prohodesc mortul, ştiţi ce-şi spun în biserică prietenii răposatului îmbrăcaţi în negru, fie că şed în bănci, fie că stau în picioare? (Şi asta face parte din tabloul comandat.) Ei, puteţi să vă închipuiţi? „Cât crezi că lasă papa d'Aldrigger?" l-a întrebat Desroches pe Taillefer, care înainte de a muri ne-a oferit cea mai straşnică orgie din câte s-au pomenit vreodată[1].

– Pe vremea aceea Desroches era deja notar?

– A ajuns notar în 1822, preciză Couture. S-a ridicat cu multă îndrăzneală pentru un fiu de funcţionar prăpădit, care n-a avut niciodată un venit mai mare de o mie şi opt sute de franci, şi a cărui mamă ţinea un debit de timbre. Dar între 1818 şi 1822 a muncit pe brânci, a intrat la Derville ca al patrulea conţopist, iar peste un an, în 1819, a ajuns al doilea secretar!

– Desroches!

– Chiar el, confirmă Bixiou. În tinereţe, Desroches s-a zbătut ca şi noi, într-o sărăcie demnă de Iov. Sătul de a mai purta haine prea strâmte cu mâneci prea scurte, se apucase să tocească dreptul cu desperare şi, în momentul de care vă vorbesc, îşi cumpărase tocmai un birou de notar, fără clientelă însă. Deoarece n-avea un sfanţ în buzunar, nici clienţi, nici alţi prieteni afară de noi, fusese nevoit să ia cu camătă bani pentru a-şi plăti biroul notarial şi cauţiunea legală.

– Pe atunci îmi făcea impresia unui tigru scăpat din grădina zoologică. Sfrijit, cu părul roşu, cu ochii de culoarea tutunului din Spania, pământiu la faţă, părea un om rece şi flegmatic, dar de fapt era hapsân cu văduvele, hrăpăreţ cu orfanii, foarte muncitor, spaima

[1] Titlul şi primele cuvinte ale unei rugăciuni de înmormântare a catolicilor (lat.).

[1] Vezi *Pielea de Sagri*, unul din primele romane ale lui Balzac.

funcţionarilor săi, pe care nu-i lăsa nici să răsufle, cult, viclean, făţarnic, de o elocvenţă mieroasă, ştiind să se stăpânească întotdeauna şi câinos cum poate fi numai un om de lege.

– Dar are şi părţi bune! exclamă Finot. E devotat faţă de prieteni şi prima lui grijă a fost să-l ia ca prim-secretar pe Godeschal, fratele Mariettei.

– La Paris, zise Blondet, nu există decât două categorii de notari: notarul cinstit, care nu iese din litera legii, nu tărăgăneşte procesele, nu aleargă după afaceri, nu scapă nimic din vedere, îşi sfătuieşte clienţii cu bună-credinţă şi-i convinge să cadă la învoială în chestiunile îndoielnice, în sfârşit, cei de categoria lui Derville. Apoi există notarul lihnit de foame, care acceptă orice numai să scoată un ban; care ar fi în stare să obţină pedeapsa cu bătaia, nu pentru munţi, pe ăştia îi vinde la mezat, ci pentru planete; gata să asigure câştig de cauză unui escroc împotriva unui om cinstit, dacă, din întâmplare, omul cinstit a uitat să îndeplinească vreo formalitate. Când unul dintre notarii de teapa acestuia din urmă se întrece cu gluma, Camera îl obligă să-şi vândă cancelaria. Amicul nostru Desroches a înţeles de la început unde duce această profesie când e practicată ca vai de lume de nişte nepricopsiţi ca vai de capul lor; de aceea s-a grăbit să răscumpere procese de la oameni care tremurau să nu le piardă şi s-a pornit pe şicane, ca un om hotărât să scape de mizerie. Şi a avut dreptate, a lucrat cinstit în meseria lui: şi-a câştigat protectori printre oamenii politici, descurcându-le afacerile încurcate, aşa cum a făcut bunăoară cu prietenul nostru des Lupeaulx, a cărui situaţie era atât de periclitată. Într-adevăr, avea nevoie de acest lucru pentru a scăpa

de necazuri, căci la început Desroches era foarte rău văzut la tribunal. Tocmai el, care îndrepta cu atâta trudă greşelile clienţilor săi!... Ce-ar fi să revenim la ale noastre, Bixiou? Ce căuta Desroches în biserică, la înmormântarea lui d'Aldrigger?

– „D'Aldrigger lasă şapte-opt sute de mii de franci", îl lămuri Taillefer pe Desroches. „Ei aş, un singur om cunoaşte precis averea *lor*", interveni Werbrust, un prieten al răposatului. „Cine anume?" „Să vedeţi că şmecherul de Nucingen o să meargă până la cimitir, fiindcă d'Aldrigger i-a fost cândva patron; tot din recunoştinţă i-a luat de altfel şi capitalul ca să i-l fructifice. Acum, văduva o să se găsească într-o situaţie cu totul diferită." „Ce vrei să spui cu asta?" „Păi d'Aldrigger îşi iubea atât de mult soţia! Nu râdeţi, că se uită lumea la noi. Uite-l şi pe du Tillet, a sosit cam târziu, tocmai la Apostol." „O s-o ia cu siguranţă pe fata cea mare de nevastă." „E cu putinţă oare? întrebă Desroches. Doar e mai legat ca oricând de doamna Roguin." „El, legat de cineva?... Se vede că nu-l cunoşti." „Ştiţi ce-i cu Nucingen şi cu du Tillet?" întrebă Desroches. „Iată cum stau lucrurile, îi lămuri Taillefer. Nucingen e în stare să mănânce tot capitalul fostului său patron şi apoi să i-l restituie." „Hm! Hm! făcu Werbrust. Doamne, ce umezeală e în toate bisericile, hm! hm!... Şi în ce fel să i-l restituie?..." „Uite cum: Nucingen ştie că du Tillet e putred de bogat şi ţine morţiş să-l însoare cu Malvina; dar du Tillet n-are încredere în Nucingen. Cine a priceput jocul asistă la o partidă amuzantă." „Cum? interveni Werbrust. A şi ajuns fată de măritat?... Da' repede mai îmbătrânim!" „Malvina d'Aldrigger a împlinit douăzeci de ani, dragul meu. Babacul d'Aldrigger s-a

însurat în 1800! Şi ne-a poftit la Strasbourg la două serate destul de reuşite, o dată la nunta lui şi altă dată la botezul Malvinei. Asta s-a petrecut în 1801, când cu pacea de la Amiens. Iar astăzi, papa Werbrust, ne găsim în 1823. Pe atunci era Ossian[1] la modă şi de aceea şi-a botezat fata Malvina. Şase ani mai târziu, sub Imperiu, a fost o vreme când lumea se dădea în vânt după tot ce amintea evul mediu şi pe atunci făcea furori, bunăoară, *În drum spre Siria* şi alte prostii de acest soi. De aceea a şi botezat-o Isaure pe cea mică. Azi are şaptesprezece ani. După cum vedeţi, sunt amândouă fete de măritat." „Peste zece ani femeile astea or să rămână fără un ban", îi zise Desroches lui Werbrust pe un ton confidenţial. „Nu uita că mai există şi valetul care l-a servit până la moarte pe d'Aldrigger, îi răspunse Werbrust, uite, bătrânul acela care plânge cu hohote în fundul bisericii; cele două domnişoare au crescut sub ochii lui şi e în stare de orice ca ele să nu ducă lipsă de nimic." (Cântăreţii: *Dies irae!* Corul de copii: *Dies illa!)* Taillefer: „Rămâi cu bine, Werbrust, de câte ori aud *Dies irae* mă copleşeşte amintirea bietului meu fiu." „Plec şi eu că m-a pătruns umezeala", spuse Werbrust. (*In favilla*[2])

[1] Bardul scoţian, evocator de peisaje ceţoase şi de acţiuni tragice şi măreţe, cunoscut încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea prin imitaţiile lui Macpherson, era în adevăr foarte la modă în Franţa, la începutul secolului al XIX-lea; volumul lui de versuri îl însoţeşte pe Napoleon pe câmpurile de bătaie şi devine o sursă de inspiraţie pentru romantici; Malvina era numele uneia din figurile feminine ale poemelor lui Ossian.

[2] *Dies illa... in favilla,* „Ziua aceea... în cenuşă" (lat.) tot din rugăciunile de înmormântare la catolici.

(Calicii de la uşa bisericii: „Faceţi-vă pomană cu un bănuţ, domnilor!") (Paracliserul: „Poc, poc! *Daţi ceva pentru biserică.*") Cântăreţii: *Amen!*

Un prieten: „Din ce i s-a tras moartea?" Un gură-cască şugubăţ: „I-a plesnit o vână la călcâi". Un trecător: „Nu ştiţi cumva cine-i individul care s-a învoit să moară?" O rudă: „Preşedintele de Montesquieu". Diaconul, către calici: „Hai, căraţi-vă, am primit şi partea voastră, aşa că degeaba mai cereţi!")

– Câtă imaginaţie! se minună Couture.

(Într-adevăr, am avut şi noi impresia că auzim toată forfota din biserică. Bixiou a redat totul cu precizie, a imitat până şi paşii celor ce duceau sicriul, tropăind şi târşâindu-şi picioarele pe podea.)

– Există poeţi romantici, într-un cuvânt scriitori care descriu foarte frumos moravurile parizienilor, continuă Bixiou, dar în realitate aşa se petrec lucrurile la orice înmormântare. Dintr-o sută de inşi, veniţi la biserică să-şi ia rămas bun de la bietul răposat, nouăzeci şi nouă vorbesc de afaceri şi de petreceri. Numai printr-un concurs neînchipuit de împrejurări poţi întâlni o fărâmă de durere sinceră! Dar şi atunci se naşte întrebarea: există oare durere fără un substrat egoist?...

– De! făcu Blondet. Nimic nu inspiră mai puţin respect decât moartea. Poate unde nici nu merită să fie respectată, aşa-i?...

– Ce banalitate! îi reteză vorba Bixiou. După slujbă, Nucingen şi du Tillet însoţiră mortul până la cimitir. Bătrânul valet mergea pe jos. Vizitiul mâna trăsura după aceea a preoţilor. *„Şi-aşa, punul mea amic* – zise Nucingen lui du Tillet în momentul când au cotit spre bulevard – *iată ocasia faforabil se te*

inzori cu Malfina: ai se deveniti brodectirul la familie asta inturerat, vei afea eine familie, ein camin, vei ghesi ein case gata aranjirt şi plus Malfina e dezigur eine adeverat comora."

– Parcă-l aud vorbind pe acest bătrân Robert Macaire[1] de Nucingen! exclamă Finot.

– „E o persoană încântătoare", încuviinţă Ferdinand du Tillet cu căldură, dar fără să se înflăcăreze, zise Bixiou.

– L-ai surprins admirabil pe du Tillet! exclamă Couture.

– „Unui om care n-o cunoaşte poate să i se pară urâţică, dar trebuie să recunosc că are un suflet ales", adăugă du Tillet. *„Si-aboi, are inime nopile, asta-i mai imbordant in diese afasere, dracul meu preden, are să fi zoţia intelighent şi defotat. În plestemat al nostru mezerie, nu se pote stie cine reziste şi cine more; e mare vericire chint te poţi ingrete in inima de la zoţie. Crede, as zghimba du plesere pi Telvina, cu tote che, tupe cum stii, mi-a atus peste eine milion, cu Malfina cari ori o ţestre mai miche.*" „Dar, de fapt, ce zestre are?" *Eu nu sti preţiz, dar seva tod are.*" „În orice caz are o mamă care se dă în vânt după rochii roz", zise du Tillet. Această ironie curmă tentativele lui Nucingen. După cină, baronul o înştiinţă pe Wilhelmine Adolphus că nu-i rămăseseră decât patru sute de mii de franci, depuşi la banca lui. Văzând că dispune numai de un venit de douăzeci şi patru de mii de franci, descendenta

[1] Tip de bandit de drumul mare, îndrăzneţ şi fanfaron, popularizat de actorul Frédérick Lemaître (1800-1876) în melodrama *Cârciuma din Adrets*.

Băncii Adolphus din Mannheim începu să facă fel de fel de socoteli, dar mai rău se încurcă. „Cum se poate! îi zicea ea Malvinei. Oare-i cu putinţă! Doar am avut întotdeauna şase mii de franci în cont la croitorese pentru toaletele noastre! Oare de unde lua tatăl tău atâţia bani? Cu douăzeci şi patru de mii de franci pe an n-o să putem trăi. Asta-i sărăcie lucie! Of! dacă ar vedea taică-meu unde am ajuns, ar muri de amărăciune, dacă n-ar fi mort de mult! Biata Wilhelmine!" Şi se porni pe plâns. Malvina, neştiind cum s-o mângâie pe maică-sa, încercă să-i abată gândurile, spunându-i că e încă tânără şi frumoasă, că-i stă tot atât de bine în roz ca şi până atunci, că se va duce la operă şi la *Théâtre des Bouffons* în loja doamnei de Nucingen. Până la urmă izbuti s-o adoarmă şi s-o facă să vadă în vis numai petreceri, baluri, muzică, rochii frumoase, vis care se înfiripă la umbra unui baldachin de mătase albastră, într-o cameră elegantă, alături de aceea unde cu două nopţi înainte îşi dăduse sufletul Jean-Baptiste, baron d'Aldrigger, a cărui poveste am să v-o spun în câteva cuvinte. Acest onorabil alsacian şi bancher de la Strasbourg a reuşit să adune o avere de vreo trei milioane. În 1800, la vârsta de 36 de ani, ajuns la apogeul unei averi câştigate în timpul revoluţiei, s-a căsătorit, atât din interes, cât şi din dragoste, cu moştenitoarea Băncii Adolphus din Mannheim, o tânără fată adorată de toată familia, a cărei bogăţie a moştenit-o fireşte în întregime în decurs de zece ani. Dublându-i-se averea, d'Aldrigger primi titlul de baron de la majestatea-sa împăratul şi regele; din ziua aceea fu cuprins de o adevărată pasiune pentru marele om, care îl ridicase la rangul de nobil. Nu-i de mirare că între 1814 şi 1815 s-a ruinat, fiindcă luase în serios soarele de la

Austerlitz[1]. Acest alsacian de bună-credinţă n-a suspendat plăţile, nu şi-a despăgubit creditorii cu acţiuni pe care le socotea fără valoare; şi-a plătit toate datoriile la cerere, apoi s-a retras din afaceri, îndreptăţind pe deplin cuvintele lui Nucingen, pe atunci mâna lui dreaptă: „E un om cinstit, dar neghiob!" Până la urmă nu s-a ales decât cu cinci sute de mii de franci şi cu obligaţiuni emise de Imperiu, care nu mai există. *„Poftim ce inzeamne să fi avud prea multe incredere in Nappolion"*, comentă el văzând rezultatele acestei lichidări. Când ai făcut parte dintre mărimile unui oraş, oare-i chip să mai rămâi acolo când nu mai eşti ce-ai fost?... Aşadar, marele bancher din Alsacia făcu şi el ceea ce fac toţi provincialii scăpătaţi: se stabili la Paris, unde continuă să poarte cu curaj bretele tricolore, cu stema imperială brodată pe ele, şi nu frecventă decât cercurile bonapartiste. Îşi depuse întreaga avere în mâinile baronului de Nucingen, care-i plăti opt la sută pentru întregul capital, acceptând şi creanţele asupra Imperiului cu o pierdere de numai şaizeci la sută din valoarea lor, fapt pentru care d'Aldrigger îi strânse mâna, spunându-i: *„Eram zigur che şi tumniata ai un zuflet de elzasian!"* Nucingen şi-a scos însă pârleala cu vârf şi îndesat pe seama prietenului nostru des Lupeaulx. Deşi era acum destul de jumulit, alsacianul se alese totuşi cu un venit de patruzeci şi patru de mii de franci. Amărăciunea lui fu agravată

[1] Simbolul victoriilor lui Napoleon I; în dimineaţa bătăliei de la Austerlitz (2 decembrie 1805), unde împăratul Franţei a învins doi împăraţi (pe al Austriei şi pe al Rusiei), soarele strălucea cu putere; cu aceste cuvinte: „soarele de la Austerlitz" îşi electriza apoi Napoleon soldaţii în momentele grele.

de acel *spleen* de care sunt cuprinşi toţi oamenii de afaceri, obişnuiţi să trăiască din speculaţii, atunci când sunt înţărcaţi de la bursă. Bancherul, ca un suflet nobil ce era, socoti drept o datorie sfântă să se jertfească pentru soţia sa, a cărei avere o făcuse praf, avere pe care ea i-o încredinţase cu nechibzuinţa unei femei uşoare, naive şi nepricepute când e vorba de chestiuni băneşti. Baroana d'Aldrigger se trezi din nou în vâltoarea petrecerilor cu care era obişnuită, iar golul lăsat de societatea ei din Strasbourg fu împlinit de plăcerile oferite de Paris. Banca Nucingen ocupa atunci ca şi astăzi un loc de frunte în lumea financiară, iar baronul versat socoti că e o datorie de onoare să dea dovadă de mărinimie faţă de baronul cinstit. Această frumoasă virtute constituia încă o podoabă a salonului Nucingen. Fiecare iarnă cu petrecerile ei lăsa o nouă gaură în capitalul lui d'Aldrigger; cu toate acestea, el nu-şi îngăduia să atingă nici măcar cu o floare, darmite cu o mustrare, mărgăritarul familiei Adolphus; nu s-a văzut nicicând în această lume o dragoste mai gingaşă, mai ingenioasă, dar nici mai prostească. De, omul era cumsecade, dar neghiob! Până şi pe patul de moarte îl frământa întrebarea: „Ce se vor face ele fără mine?" Şi într-un moment când rămase singur cu bătrânul său valet Wirth, între două accese de sufocaţie, bietul om îi lăsă în grijă pe soţia şi pe cele două fiice ale sale, ca şi cum acest Caleb alsacian[1] ar fi fost singura fiinţă cu minte din casă. Trei ani mai târziu, în 1826, Isaure împlinise douăzeci de ani, iar Malvina era tot nemăritată. Ducând o viaţă

[1] În romanul lui Walter Scott, *Logodnica din Lamermoor*, Caleb este bătrânul servitor credincios al eroului.

mondenă, Malvina ajunsese să-şi dea seama cât de superficiale sunt relaţiile în această lume unde totul este cercetat cu de-amănuntul şi categorisit. Ca toate fetele aşa-zis *binecrescute,* Malvina n-avea habar de mecanismul vieţii, de însemnătatea averii, de greutatea cu care se câştigă un ban, nici de preţul unui lucru. De aceea în aceşti ani, fiecare învăţătură, fiecare experienţă nouă i-a lăsat o rană în suflet. Cei patru sute de mii de franci rămaşi de la răposatul d'Aldrigger la Banca Nucingen fură trecuţi în contul baroanei, căci ea avea asupra succesiunii soţului o creanţă de un milion şi două sute de mii de franci; aşa că de câte ori era strâmtorată păstoriţa din Alpi, lua din ei ca dintr-un sac fără fund. În momentul când porumbelul nostru se apropia de porumbiţa lui, Nucingen, cunoscând caracterul văduvei fostului său patron, se văzu nevoit să-i mărturisească Malvinei tot adevărul cu privire la situaţia financiară a mamei ei: din capitalul depus la bancă nu-i mai rămăseseră decât trei sute de mii de franci, deci venitul anual de douăzeci şi patru de mii de franci scăzuse la optsprezece mii. Totuşi, timp de trei ani, în viaţa lor nu se schimbase nimic datorită lui Wirth! Aflând adevărul de la bancher, Malvina renunţă la cai, vându trăsura şi concedie vizitiul, fără ştirea mamei ei. Mobila casei lor somptuoase nu mai putu fi reînnoită, deşi avea o vechime de zece ani, dar din fericire totul se uzase în aceeaşi măsură. Prin urmare, pentru cei cărora le place armonia, acest lucru nu era prea supărător. Baroana, această floare atât de bine păstrată, semăna acum cu un trandafir îngheţat, bolnav de guturai, rămas stingher într-un tufiş pe la mijlocul lui brumar. Am văzut cu ochii mei cum acest lux pălea pe nesimţite, pierzându-şi din ce în ce strălucirea.

Îngrozitor spectacol, pe cinstea mea! A fost ultima oară când am împărtăşit suferinţa cuiva. Dar pe urmă mi-am zis: Trebuie să fii prost ca să te frământi atâta pentru alţii! Pe când mai eram un biet funcţionar, făceam prostia să pun la inimă tot ceea ce se petrecea în familiile unde eram poftit la masă, le apăram de orice calomnie, iar eu însumi nu le bârfeam niciodată, fiindcă... of, ce copil eram pe atunci! După ce fiica ei îi lămuri situaţia, mărgăritarul de odinioară începu să se văicărească: „Bieţii mei copii! Cu ce o să-mi mai plătesc croitoreasa? Va să zică de acum înainte n-o să mai am nici măcar pălării noi, n-o să mai pot primi pe nimeni, n-o să mai pot scoate nasul în lume!“ După ce credeţi că se poate cunoaşte dacă un bărbat iubeşte sincer? întrebă Bixiou curmându-şi firul povestirii. Vă pun această întrebare ca să putem preciza dacă Beaudenord era într-adevăr îndrăgostit de acea păpuşă blondă.

– Nu-şi mai vede de treburi, răspunse Couture.

– Schimbă câte trei cămăşi pe zi, spuse Finot.

– Mai întâi să-mi răspunde-ţi mie la o întrebare, interveni Blondet. Oare e cu putinţă, se cade oare ca un om superior să se îndrăgostească?

– Dragi prieteni, îşi reluă vorba Bixiou cu un ton sentimental, să vă feriţi ca de un şarpe veninos de omul care, dându-şi seama că iubeşte o femeie, pocneşte din degete sau îşi azvârle trabucul cât colo, exclamând: „Dă-o-ncolo, mai sunt destule femei pe lume!“ În schimb, guvernul poate să angajeze liniştit un astfel de cetăţean la Ministerul Afacerilor Străine. Şi îţi atrag atenţia, Blondet, că Godefroid părăsise cariera diplomatică.

– Fireşte, s-a lăsat copleşit de amor, deoarece pentru un prost acesta e singurul prilej de a creşte în propriii săi ochi, îi întoarse vorba Blondet.

– Of, Blondet, de ce om fi noi atât de săraci?! strigă Bixiou.

– Şi de ce e oare Finot atât de bogat? îl completă Blondet. Lasă că te lămuresc eu altă dată, frate, doar noi ne înţelegem fără multă vorbă. Ia te uită, Finot îmi şi umple paharul, de parcă ar vrea să-mi cumpere tăcerea. Nici atâta lucru nu ştie, că după o cină bună vinul se soarbe pe îndelete. Hai, spune mai departe.

– Godefroid, copleşit de amor, după cum bine ai spus, izbuti să se apropie de trupeşa Malvina, de uşuratica baroană şi de mica dansatoare. În curând deveni scutierul lor, îndeplinind conştiincios până şi cele mai neînsemnate îndatoriri impuse de acest rol obositor. Nu l-au îngrozit nici rămăşiţele luxului lor intrat în putrefacţie. Într-un cuvânt, s-a obişnuit treptat cu această sărăcie cu ciucuri. Nu băgă de seamă niciodată că tapetul de mătase verde cu desene albe din salon era ieşit de soare, vechi, pătat şi trebuia înlocuit. Perdelele, masa de ceai, bibelourile chinezeşti înşirate pe placa de marmură a căminului, candelabrul rococo, covorul imitaţie de Caşmir, ros de i se vedea urzeala, pianul, serviciul de masă cu floricele, folosit în fiecare zi, şervetele cu franjuri care aminteau de Spania şi prin găurile lor, salonaşul persan de lângă iatacul albastru al baroanei, cel mai mic fleac din casă – toate i se păreau sfinte şi neprihănite. Numai femeile proaste, a căror frumuseţe străluceşte atât de mult încât lasă în umbră inteligenţa, inima, calităţile lor sufleteşti, pot face un bărbat să uite de toate cele pe lume, căci o femeie subţire nu

abuzează niciodată de farmecele ei, căci o femeie trebuie să fie proastă şi mică la suflet pentru a pune în întregime stăpânire pe un bărbat! Beaudenord îl iubea pe bătrânul şi ceremoniosul Wirth, după cum mi-a mărturisit chiar el. Bătrânul acesta ciudat avea faţă de viitorul său stăpân respectul unui catolic evlavios faţă de taina împărtăşaniei. Wirth era un om de treabă, un autentic Gaspard neamţ, unul dintre acei băutori de bere care-şi ascunde isteţimea sub o înfăţişare blajină, aşa cum câte un cardinal din evul mediu îşi ascundea pumnalul în mânecă. Văzând în Godefroid un soţ potrivit pentru Isaure, Wirth îl învăluia într-o plasă de cuvinte în doi peri, pline de subînţeles, ţesută cu o dibăcie şi o jovialitate specific alsaciene, care este substanţa cea mai lipicioasă dintre toate cleiurile. Doamna d'Aldrigger avea un fel de a gândi cu totul *improper:* ea găsea că amorul e ceva cât se poate de firesc. De câte ori Isaure şi Malvina se duceau împreună la plimbare, fie la Tuileries, fie la Champs-Élysées, unde se întâlneau cu tineri din lumea lor, mama le ura: „Petrecere bună, fetiţele mele dragi!“ Chiar prietenii celor două surori, singurii care le-ar fi putut bârfi, le luau întotdeauna apărarea, deoarece salonul familiei d'Aldrigger era singurul loc din Paris unde fiecare se bucura de cea mai deplină libertate. Nici cele mai fastuoase recepţii nu se bucurau de atâta succes ca aceste serate unde se vorbea despre orice, cu inteligenţă şi spirit, unde ţinuta de seară nu era obligatorie, unde te simţeai în aşa măsură la largul tău, încât nu te sfiai să ceri o gustare la o oră cât de târzie. Cele două surori aveau toată libertatea să scrie cui voiau şi să primească nestingherite scrisori în văzul mamei lor, fără ca baroanei să-i treacă vreodată prin

minte să le ceară socoteală. Această mamă încântătoare îşi lăsa fiicele să tragă toate foloasele de pe urma egoismului ei, meteahna cea mai puţin supărătoare din lume, deoarece egoiştii, dorind să nu fie stingheriţi de nimeni, nu stânjenesc nici ei pe ceilalţi şi nu încurcă viaţa celor din jur în mărăcinii poveţelor, în spinii mustrărilor, nici nu-i zădărăsc cu înţepături de viespe, cum fac prietenii care te omoară cu dragostea, vrând să ştie şi să controleze totul...

– Vorbele tale îmi merg la inimă, zise Blondet, totuşi, dragul meu, în loc să povesteşti ce ne-ai făgăduit, iar ai luat-o razna...

– Dacă n-ai fi cherchelit, Blondet, te-aş compătimi! Că de, dintre noi patru, el e singurul care are serioase aptitudini literare. Numai de dragul lui vă fac cinstea de a vă trata ca pe nişte oameni de gust, de aceea vă povestesc cu atâta rafinament. Şi tocmai el se găseşte să mă critice! Dragii mei, îngrămădirea faptelor brute e cea mai grăitoare dovadă a unui spirit sterp. *Mizantropul*[1], această comedie sublimă, dovedeşte că arta constă în a clădi un palat pe vârful unui ac. Ideea mea e simbolizată prin bagheta magică a zânelor, care pot transforma câmpia de la Sablons în peisajul feeric de la Interlacken cât ai clipi din ochi (mai bine zis, cât ai goli acest pahar). Nu cumva aţi vrea să ascultaţi o poveste greoaie ca o ghiulea de tun, searbădă ca raportul unui general? Noi stăm la taifas, râdem, şi

[1] Comedia lui Molière, la care autorul a lucrat mai mulţi ani şi care a fost reprezentată pentru prima dată la 4 iunie 1666, trece, în adevăr – deşi acţiunea e ca şi inexistentă – drept capodopera marelui clasic, prin magistralul tablou de moravuri al societăţii mondene a secolului al XVII-lea, satiră tot atât de fină ca şi analiza caracterelor.

acest gazetar, un duşman înverşunat al cărţilor când e treaz, ar vrea, când e beat, să mă audă vorbind fără nici un haz, ca din carte (se prefăcu că plânge). Vai de spiritul francez! Se găsesc destui care ar vrea să-i tocească acele ascuţite ale humorului! *Dies irae.* Să-l prohodim pe Candide[1] şi să strigăm: Trăiască *Critica raţiunii pure*[2], această carte simbolică, precum şi sistemele filozofice în cinci volume groase, tipărite de nemţi, care habar n-aveau că ele există la Paris încă din 1750, cuprinse doar în câteva cuvinte de duh, aceste giuvaeruri ale inteligenţei noastre naţionale. Blondet se sinucide şi merge în fruntea convoiului său funebru, tocmai el, care ticluieşte pentru gazeta lui ultimele cuvinte ale tuturor oamenilor noştri celebri ce mor pe tăcute!

– Dă-i înainte, îl încurajă Finot.

– Am vrut să vă lămuresc în ce constă fericirea unui om care nu posedă acţiuni. (Asta din politeţe pentru Couture!) Ei bine, acum vă daţi seama cât l-a costat pe Godefroid fericirea cea mai deplină la care poate năzui un tânăr? O studia pe Isaure cu luare-aminte pentru a se convinge dacă ea îl înţelege cu adevărat. Pentru a înţelege însă un lucru, între tine şi el trebuie să existe o oarecare asemănare, şi e ştiut că nu există asemănare mai mare decât între neant şi infinit, când zic neant mă gândesc la prostie, iar când zic infinit mă refer la

[1] Povestire filozofico-satirică de mare fineţe ironică a lui Voltaire (1759), în care aventurile şi reflecţiile eroului cu acelaşi nume contrazic maxima metafizico-optimistă a lui Leibnitz: „Totul e cum nu se poate mai bine într-o lume cum nu se poate mai bună".

[2] Operă (1781) a filozofului german Kant.

geniu. Cei doi îndrăgostiţi îşi scriau cele mai stupide scrisori cu putinţă, aruncându-şi ca pe o minge cuvintele la modă pe hârtie parfumată: îngerul meu! harfă eoliană! tu îmi vei întregi fiinţa! în pieptul meu bate o inimă de bărbat! biată femeie fără apărare! sărmanul meu suflet! – după cum vedeţi toate vechiturile cu care se împopoţonează inima contemporanilor noştri. Godefroid nu rămânea mai mult de zece minute într-un salon, vorbea cu femeile pe un ton firesc, fără pretenţii, şi de aceea ele îl socoteau un om plin de duh. El făcea parte din categoria oamenilor care au exact atâta spirit cât li se atribuie. Ce mai încolo-încoace, judecaţi singuri cât loc ocupa dragostea în viaţa lui, dacă Joby, caii şi trăsurile lui îi păreau acum nişte lucruri cu totul neînsemnate. Nu se simţea fericit decât atunci când şedea comod în fotoliul lui confortabil, faţă în faţă cu baroana, lângă acel cămin antic de marmură verde, privind-o pe Isaure sorbindu-şi ceaiul, în timp ce stătea de vorbă cu cercul restrâns de prieteni care se întâlneau în fiecare seară între ora unsprezece şi miezul nopţii în salonul din strada Joubert, unde puteai să joci întotdeauna cărţi fără teamă. Credeţi-mă, eu am câştigat de fiecare dată. Când Isaure lăsa să i se vadă piciorușul graţios în pantoful fin de mătase neagră, Godefroid, după ce-l admira cu nesaţ, rămânea ultimul şi-i spunea Isaurei: „Dă-mi pantofiorul tău"... Isaure îşi punea piciorul pe un scaun, îşi scotea pantoful şi i-l dădea, aruncându-i o privire, ştiţi, una din acele priviri... Ce să mai lungim vorba, aţi înţeles! În cele din urmă, Godefroid descoperi o mare taină a Malvinei. De câte ori du Tillet bătea la uşă, obrajii Malvinei se îmbujorau şi roşeaţa lor striga parcă: Ferdinand! Când îl privea pe

acest tigru cu două picioare, ochii bietei fete scânteiau ca jăratecul peste care trece un vânt puternic; faţa ei trăda o plăcere nespusă de câte ori Ferdinand o lua deoparte, lângă o consolă sau lângă o fereastră, ca să schimbe cu ea câteva cuvinte între patru ochi. Cât de rar ţi se oferă prilejul încântător de a vedea o femeie destul de îndrăgostită pentru a deveni naivă şi a te lăsa să-i citeşti în suflet. Pe cinstea mea, acest lucru e la fel de rar la Paris ca floarea cântătoare în India. Deşi prietenia dintre ei se legase chiar din ziua în care familia d'Aldrigger apăru în casa lui Nucingen, totuşi Ferdinand nu se hotărâse încă să o ia pe Malvina de nevastă. Crudul nostru prieten du Tillet nu dădu semne de gelozie atunci când Desroches începu să-i facă o curte stăruitoare Malvinei, mai bine zis când el, omul legii, consimţi să joace rolul de îndrăgostit pentru a pune mâna pe o zestre care, judecând după aparenţe, nu putea să fie mai mică de cincizeci de mii de franci, ca astfel să scape, în sfârşit, de datoriile făcute la cumpărarea biroului său de notar. Deşi se simţea umilită de indiferenţa lui du Tillet, Malvina ţinea prea mult la el pentru a-i arăta uşa. În sufletul acestei fete atât de sensibile şi spontane, cu sentimente atât de adânci, se dădea o luptă în care ba dragostea învingea mândria, ba mândria biruia dragostea jignită. Calm şi rece ca de obicei, amicul nostru Ferdinand accepta această afecţiune, o adulmeca cu satisfacţia liniştită a tigrului care linge sângele prăzii ce i se prelinge din gură, mai mult, venea să caute noi şi noi dovezi şi nu era seară să nu apară în salonul din strada Joubert. Şmecherul încropise pe atunci vreun milion opt sute de mii de franci, deci zestrea nu putea fi un lucru hotărâtor pentru el, dar cu toate acestea nu se

lăsa înduplecat nici de dragostea Malvinei, nici chiar de străduințele celor doi baroni, de Nucingen și de Rastignac, care-l mânau zilnic câte șaptezeci și cinci de poște, cu cai de câte patru franci pe zi, prin labirintul dibăciei lor, îndemnând poștalionul să gonească din răsputeri fără a-l înarma însă cu firul călăuzitor al Ariadnei[1]. Godefroid nu se putu stăpâni să nu-i arate viitoarei sale soacre situația ridicolă în care o puneau atât bancherul, cât și notarul. „Vrei să mă dojenești din pricina lui Ferdinand? Să afli secretul care ne leagă? îl întrebă ea cu sinceritate. Dragă Godefroid, să nu mai pomenești niciodată despre asta. Cum nu poate fi vorba nici de originea lui Ferdinand, nici de viața lui de până acum, nici de averea lui, te rog să crezi că e ceva cu totul neobișnuit." Peste câteva zile, însă, Malvina îl luă deoparte pe Beaudenord și îi zise: „Nu-l socotesc pe domnul Desroches un om cinstit (iată ce înseamnă intuiția pe care ți-o dă dragostea!), ar vrea să mă ia de soție și în același timp face curte fiicei unui băcan. Tare aș vrea să știu dacă nu mă socotește manta de vreme rea și, dacă, în general, nu privește căsătoria ca pe o afacere bănească." Deși foarte pătrunzător, Desroches nu izbutise totuși să ghicească intențiile lui du Tillet și se temea ca nu cumva acesta să i-o sufle pe Malvina. Și, bineînțeles, omul nostru căutase să-și asigure o portiță de retragere, deoarece se găsea într-o situație cât se poate de rea: cu chiu cu vai reușea să câștige atât cât să-și plătească dobânzile datoriei și să facă față cheltuielilor.

[1] Firul pe care, în mitologie, îl dă Ariadna, fiica lui Minos, iubitului ei, Tezeu, pentru ca acesta să poată ieși din labirint; expresie figurativă pentru a vorbi de o concepție călăuzitoare.

Dar cum să înțeleagă o femeie o astfel de situație? Pentru ea, inima prețuiește milioane!

– Din moment ce nici Desroches, nici du Tillet nu s-au căsătorit cu Malvina, n-ai vrea să ne lămurești și pe noi în ce constă secretul lui Ferdinand? întrebă Finot.

– Iată secretul lui, răspunse Bixiou. Există o regulă generală: pe o fată tânără care a consimțit o singură dată să-și scoată pantoful și să-l dea unui bărbat, chiar dacă pe urmă i l-ar refuza timp de zece ani... n-o va lua niciodată de soție acela care...

– Fleacuri! îl întrerupse Blondet, se întâmplă să iubești tocmai fiindcă ai mai iubit. Să vă spun eu secretul: Regula generală e să nu te însori cât ești sergent, dacă ai perspectiva să devii duce de Danzig sau mareșal al Franței[1]. Vedeți bine ce partidă strălucită a făcut du Tillet! S-a însurat cu o fiică de-a contelui de Graneville, descendentul uneia dintre cele mai vechi și mai vestite familii din magistratura franceză.

– Mama lui Desroches avea o prietenă, urmă Bixiou, soția unui băcan, care se retrăsese din afaceri putred de bogat. Băcanii ăștia au câteodată idei năstrușnice: pentru ca fiică-sa să aibă parte de o educație cât mai aleasă, o dăduse la pension. Acest Matifat își făcea socoteala să-și căpătuiască fata cât mai bine, bizuindu-se pe zestrea ei de două sute de

[1] Aluzie la un mareșal al lui Napoleon, François-Joseph Lefebvre (1755-1820), care era sergent în 1788; el a ajuns la cele mai mari onoruri (duce de Danzig în 1807) alături de soția lui, femeie simplă, a cărei indiferență față de ceremonialul Curții imperiale i-a adus porecla de Madame Sans-Gêne.

mii de franci, bani peşin, care, bineînţeles, nu miroseau a băcănie.

– Vorbeşti de Matifat al Florinei? întrebă Blondet.

– Da, fireşte, de cel de la Lousteaux, într-un cuvânt, de al nostru! Familia Matifat, pe care o socoteam pierdută pentru noi, se mutase pe strada Cherche-Midi, cartierul cel mai depărtat de strada Lombarzilor, unde făcuse avere. Pe vremuri eram un oaspete nelipsit în casa lui Matifat! Pe când făceam muncă silnică la minister, unde petreceam zilnic opt ore cot la cot cu nişte neghiobi de douăzeci şi două de carate, am cunoscut nişte oameni cu vederi originale care m-au adus la convingerea că şi umbra are câteodată asperităţi şi că uneori te poţi lovi de colţuri până şi în cea mai mare platitudine! Da, dragii mei, între doi burghezi poate fi o deosebire tot atât de izbitoare ca între Rafael şi Natoire[1]. Văduva Desroches se străduia de mult să mijlocească fiului ei această căsătorie, în ciuda piedicii, greu de trecut, pe care o reprezenta un tânăr funcţionar de la Ministerul de Finanţe, anume Cochin, fiul asociatului şi comanditarului lui Matifat. După părerea domnului şi a doamnei Matifat, profesiunea de notar ar oferi garanţii serioase în ceea ce priveşte fericirea unei femei, după cum se exprimau chiar ei. Pentru orice eventualitate, Desroches încuviinţase planurile mamei sale şi căuta să păstreze legături cât mai bune cu familia băcanului de pe strada Cherche-Midi. Pentru a vă face să înţelegeţi o fericire de cu totul alt soi decât cea des-

[1] Pe lângă geniul pictural al lui Rafael, mediocrul talent academic al pictorului-decorator Charles-Joseph Natoire (1700-1777) rămâne mult în urmă.

crisă mai înainte, ar trebui să vă zugrăvesc această pereche de negustori, care locuiau într-o casă frumoasă, cu o grădiniţă în faţă, care se distrau privindu-şi fântâna arteziană, înaltă şi subţire ca un spic de grâu, ce ţâşnea neîncetat dintr-o măsuţă rotundă de piatră, aşezată în mijlocul unui bazin cu diametrul de şase picioare[1]; care se sculau cu noaptea în cap ca să vadă dacă n-a mai înflorit vreo floare în grădina lor, şi, deşi n-aveau nici o treabă şi nici o grijă, erau totuşi veşnic îngrijoraţi; care se îmbrăcau numai fiindcă aşa se cere, se duceau la teatru deşi se plictiseau, totdeauna erau pe drum între Paris şi vila lor de la Luzarches, unde mă pofteau şi pe mine uneori la cină. Închipuieşte-ţi, Blondet, într-o zi când au vrut să se fudulească cu mine faţă de alţi musafiri, am început să povestesc o istorie care a durat de la nouă seara până la miezul nopţii, ştii, o aventură cu un lanţ nesfârşit de peripeţii! Aveam tocmai de gând să introduc pe cel de al douăzeci şi nouălea personaj (autorii de romane foileton nu fac decât să mă imite), când bătrânul Matifat, care în calitatea lui de gazdă căuta să se ţină cât mai bine, a început să sforăie ca şi ceilalţi comeseni, după ce încercaseră o luptă de vreo cinci minute cu somnul, clipind cu disperare. Dar a doua zi, ce să vezi: toată lumea m-a felicitat pentru deznodământul povestirii mele. Societatea acestor băcani era alcătuită din: domnul şi doamna Cochin, Adolph Cochin, doamna Desroches, un tânăr anume Popinot, care ţinea pe atunci o drogherie şi le aducea veşti de pe strada Lombarzilor. (Tu îl cunoşti, desigur, Finot!) Doamna Matifat, care preţuia artele frumoase, cumpăra

[1] Adică nici de 2 metri; exact 1,95 m.

litografii, cromolitografii, fel de fel de desene colorate, bineînțeles din cele mai ieftine. Stimabilul Matifat se distra studiind orice afaceri noi ce se înjghebau, atât ca să se informeze în vederea unor eventuale investiții, cât și pentru a încerca emoțiile jocului. (Florine îl lecuise de apucăturile de pe vremea Regenței.) Ca să vă dați seama de inteligența profundă a amicului Matifat, e de ajuns un amănunt. Iată cum le spunea dumnealui noapte bună nepoatelor sale: „Du-te la culcare, fetelor!“ Și se adresa astfel de teama, cică, să nu le mâhnească vorbindu-le la persoana a doua plural ca unui străin. Fiica lor era o domnișoară destul de prost crescută, care aducea cu o cameristă de casă mare, cânta cu chiu cu vai la pian o sonată, avea o frumoasă caligrafie după moda englezească, vorbea și scria corect franțuzește, într-un cuvânt, avea o desăvârșită educație burgheză. Aștepta cu destulă nerăbdare să se mărite, ca să scape din casa părintească, unde se plictisea ca un ofițer de marină când e de cart noaptea, ce-i drept, însă, cartul ei nu dura numai patru ore cât e reglementar, ci ziua întreagă. Ar fi fost gata să se mărite cu oricine, cu Desroches sau cu Cochin-fiul, cu un notar, cu un ofițer din garda regală sau cu un fals lord englez. Cum de bună seamă n-avea nici un pic de experiență, mi-a fost milă de ea și am vrut să-i dezvălui marea taină a vieții. Dar ce să vezi, soții Matifat mi-au trântit ușa în nas, că de, burghezii nu m-au înțeles niciodată, de altfel nici eu pe ei.

– S-a măritat cu generalul Gourot, interveni Finot.

– Lui Godefroid de Beaudenord, ca fost diplomat, i-au fost de ajuns patruzeci și opt de ore ca să priceapă ce urmărea familia Matifat, acești intriganți hrăpăreți și lipsiți de scrupule, își reluă Bixiou povestirea. Pe

când Godefroid îi relata Malvinei cele aflate, Rastignac se găsea din întâmplare în salonul ușuraticei baroane, cu care stătea de vorbă în fața focului. Prinzând din zbor cuvinte, el ghici numaidecât despre ce e vorba, mai ales după satisfacția amară care se citea pe fața Malvinei. Rastignac rămase acolo până la ora două noaptea, închipuiți-vă tocmai el, pe care toată lumea îl socotește egoist! Beaudenord plecă în momentul când baroana se duse la culcare. „Draga mea copilă, îi zise Rastignac Malvinei cu un ton binevoitor și părintesc, atunci când rămaseră singuri. Să nu uiți niciodată că un biet june, căruia i se lipeau ochii de somn, a băut un ceai după altul ca să se țină treaz până la ora două noaptea, numai și numai ca să-ți spună cu toată seriozitatea: Mărită-te! Nu mai face nazuri, nu ține seama de sentimentele dumitale, nu te gândi la calculul mârșav al bărbaților cu un picior aici și cu un picior în casa lui Matifat, nu sta pe gânduri și mărită-te! Pentru o fată măritișul înseamnă dreptul de a impune unui bărbat nu numai obligația de a-i asigura un trai mai mult sau mai puțin fericit, dar în primul rând datoria de a o pune la adăpost de orice griji materiale. Eu cunosc lumea noastră și te rog să mă crezi că toate fetele tinere, ca și mamele și bunicele lor sunt fățarnice dacă îi dau zor cu dragostea când e vorba de căsătorie. De fapt, fiecare se gândește doar cum să se căpătuiască mai bine. Când o femeie are noroc în căsnicie, maică-sa spune că fiica ei a făcut o afacere strălucită.“ Și, pornind de aici, Rastignac îi expuse pe larg teoria sa asupra căsătoriei, care, după părerea lui, nu-i decât o asociație comercială, înjghebată pentru a face viața cât mai suportabilă: „Nu-ți cer să-mi mărturisești secretul dumitale, zise el în încheiere

Malvinei, fiindcă îl cunosc. Bărbaţii îşi destăinuiesc totul când sunt între ei, ca şi voi, femeile, de altfel, când vă retrageţi în salon, după cină. Pe scurt, iată ultimul meu cuvânt: mărită-te! Iar dacă n-o faci, să-ţi aduci aminte că astă-seară, aici, te-am îndemnat din suflet să te căsătoreşti!“ Rastignac vorbea cu un ton care îi impunea nu numai atenţie, dar o punea mai cu seamă pe gânduri. Într-adevăr, stăruinţa lui nu putea să nu-i trezească mirarea. Rastignac îşi atinse ţelul, izbutind să stârnească o asemenea frământare în mintea Malvinei, încât şi a doua zi ea se mai gândea la cuvintele lui şi se căznea în zadar să găsească substratul acestui sfat.

– Toate poveştile pe care ni le înşiri nu au nici în clin, nici în mânecă cu îmbogăţirea lui Rastignac! exclamă Couture. Ne crezi, pesemne, nişte Matifat, ba încă şi mai proşti, dat fiind că am golit şase sticle de şampanie.

– Chiar acum ajungeam la ceea ce vă interesează, îi tăie vorba Bixiou. Până aici aţi urmărit micile gârle şerpuitoare care s-au unit, alcătuind laolaltă acel venit de patruzeci de mii de franci, invidiat de atâta lume! Aflaţi că la un moment dat, Rastignac a avut în mâna lui soarta tuturor oamenilor despre care v-am vorbit.

– Adică soarta lui Desroches, a familiei Matifat, a lui Beaudenord, a lui d'Aiglemont, a baroanei d'Aldrigger şi a fiicelor ei.

– A lor şi încă a cel puţin o sută de inşi, preciză Bixiou.

– Cum aşa? se miră Finot. Deşi am văzut şi am auzit şi eu multe, totuşi enigma asta nu-s în stare s-o dezleg.

– Blondet v-a expus în linii mari cum s-au desfăşurat primele două lichidări ale Băncii Nucingen.

Acum ascultaţi-o pe a treia în amănunt, îşi continuă Bixiou istorisirea. Nucingen a înţeles încă de la pacea din 1815 ceea ce noi pricepem de-abia astăzi, şi anume că banul nu reprezintă o forţă decât atunci când îl ai în cantităţi cu totul neobişnuite. În secret, Nucingen îi pizmuia pe fraţii Rothschild. Adunase o avere de cinci milioane, dar voia să aibă zece! Cu zece milioane ştia că poate câştiga treizeci, pe când cu cinci n-ar fi putut ajunge decât la cincisprezece. De aceea se şi hotărî să pună la cale o a treia lichidare! Acest geniu financiar avea de gând să scape de creditori cu valori fictive, păstrându-şi banii lor. Pe piaţă, o asemenea speculaţie nu se prezintă într-o formă atât de simplă ca o formulă matematică. O lichidare de acest soi constă în a da o prăjitură în schimbul unui galben unor copii mari, care, aidoma copiilor mici de odinioară, preferă o prăjitură unei monezi, fiindcă nu ştiu că pe acea monedă şi-ar putea cumpăra două sute de prăjituri.

– Ce vorbeşti, Bixiou! îl apostrofă Couture. Doar asta e o operaţie cât se poate de cinstită. În ziua de azi, nu-i săptămână în care să nu i se ofere publicului o prăjitură în schimbul unui galben. Dar cine sileşte oare publicul să-şi dea banii? Cine îl împiedică să se dumirească?

– De, ţi-ar plăcea mai mult să-l poţi constrânge să-şi vâre banii în acţiuni.

– Ba nu, răspunse Finot, atunci la ce ţi-ar mai folosi talentul?

– Bine zis, nu m-aş fi aşteptat la aşa ceva de la Finot, încuviinţă Bixiou.

– De la cine o fi auzit vorba asta? se miră Couture.

– Aşadar, urmă Bixiou, Nucingen avusese de două ori norocul de a fi vândut, fără să vrea, o prăjitură, care se nimerise să valoreze mai mult decât primise el în schimb. Acest noroc cu ghinion nu-l lăsa să doarmă. Dacă se repetă, asemenea noroace pot băga un om în pământ. Nucingen aştepta de zece ani un prilej să nu se mai păcălească, cu alte cuvinte să poată emite nişte valori care în aparenţă să valoreze ceva, dar de fapt...

– Ei, dacă explici aşa operaţiile bancare, atunci nu mai e cu putinţă nici un fel de afacere comercială. Destui bancheri corecţi au convins, cu aprobarea unui guvern la fel de corect, pe cei mai încercaţi oameni de bursă să cumpere acţiuni care aveau să se deprecieze după un timp. Apoi, cunoaşteţi alte operaţii şi mai şi. Oare nu s-au emis, tot cu încuviinţarea, ba chiar cu sprijinul diferitelor guverne, valori create numai pentru a plăti dividendele anumitor efecte, numai pentru a le menţine cursul şi a le putea vinde? Aceste operaţii se aseamănă mai mult sau mai puţin cu o lichidare de tip Nucingen.

– În mic, îl susţinu Blondet, o afacere de acest gen poate să pară deocheată, în mare, însă, e o operaţie curentă în lumea financiară. Tot astfel există anumite acte arbitrare care sunt socotite criminale când se petrec între doi indivizi, dar care încetează de a mai fi condamnabile când sunt săvârşite de o întreagă categorie de indivizi, după cum o picătură de acid cianhidric devine inofensivă când e diluată într-un hârdău cu apă. Dacă ucizi un om, te aşteaptă ghilotina, dacă ucizi însă cinci sute de oameni în numele unei anumite forme de guvernământ, toată lumea te va respecta pentru această crimă politică. Dacă cineva şterpeleşte cinci mii de franci din biroul meu, ajunge la

ocnă. Dacă eşti însă destul de dibaci ca să aţâţi lăcomia a o mie de speculanţi de bursă, trecându-le pe la nas momeala unui câştig, vei izbuti să le vâri pe gât rente de stat ale nu ştiu cărei republici sau monarhii în pragul falimentului, emise, după cum bine zice Couture, numai pentru a se putea plăti dobânzile aceloraşi rente: nimeni nu va avea dreptul să se plângă. Iată adevăratele principii ale veacului de aur în care trăim.

– Montarea unei năzdrăvănii de proporţii atât de vaste cerea să se pună în mişcare o mulţime de sfori şi de marionete, îşi continuă povestirea Bixiou. În primul rând, Banca Nucingen îşi plasase dinadins capitalul de cinci milioane în America, într-o afacere care, după toate calculele, trebuia să aducă un profit abia mult mai târziu, prea târziu. Aşadar, banca se lăsase descoperită cu premeditare. Fireşte, orice lichidare trebuie motivată. Banca poseda pe atunci un capital de vreo şase milioane, alcătuit din depuneri particulare şi din acţiuni emise de ea. Între aceste depuneri ale particularilor se găseau şi cele trei sute de mii de franci ale baroanei d'Aldrigger, cele patru sute de mii ale lui Beaudenord, un milion al lui d'Aiglemont, trei sute de mii aparţinând lui Matifat, iar o jumătate de milion lui Charles Grandet, care s-a căsătorit cu domnişoara d'Aubrion etc. Dacă ar fi întemeiat el însuşi o societate pe acţiuni cu intenţia de a-şi despăgubi creditorii cu ele prin tertipuri mai mult sau mai puţin dibace, Nucingen ar fi putut să dea de bănuit, de aceea a procedat cu mai multă şiretenie: a pus un om de paie... să înjghebe această combinaţie menită să joace acelaşi rol ca afacerea Mississippi în sistemul născocit de Law. O trăsătură caracteristică a lui Nucingen este faptul că se foloseşte de cei mai

versaţi oameni de afaceri de pe piaţă pentru a-şi duce planurile la îndeplinire, fără a le împărtăşi însă ce urmăreşte. Aşadar, Nucingen pomeni ca din întâmplare faţă cu du Tillet despre o idee colosală cu sorţi siguri de izbândă: fondarea unei societăţi pe acţiuni, având la bază un capital destul de serios pentru a putea plăti la început dividende foarte grase acţionarilor. Această combinaţie – pusă în practică pentru prima oară într-un moment când piaţa era plină de neghiobi cu capital – trebuia să aducă după sine o urcare a acţiunilor respective şi, prin urmare, un profit considerabil bancherului care le-ar fi emis. Nu uitaţi că asta s-a petrecut în 1826. Deşi interesat de această idee, pe cât de ingenioasă, pe atât de promiţătoare, du Tillet se gândi, după cum era şi firesc, că, dacă întreprinderea n-ar izbuti, şi-ar compromite oarecum reputaţia. De aceea dădu sugestia ca această combinaţie comercială să figureze pe numele unui om de paie. Astăzi cunoaşteţi cu toţii secretul Băncii Claparon, întemeiată de du Tillet, care este una dintre cele mai izbutite invenţii ale lui!...

– Da, zise Blondet, cunoaştem: un fel de redactor-responsabil în lumea financiară, omul plătit să le facă pe toate şi care plăteşte pentru toate, într-un cuvânt, ţapul ispăşitor. Azi însă ne-am deşteptat şi noi şi de aceea comunicăm: A se adresa administraţiei respective din strada cutare, numărul cutare, unde publicul găseşte nişte funcţionari cu şepci verzi, prezentabili ca nişte portărei.

– Nucingen sprijini Banca Charles Claparon cu tot creditul său, urmă Bixiou. Aşadar, puteau fi aruncate fără teamă pe câteva pieţe un milion de acţiuni Claparon. De aceea, du Tillet propuse să se folosească

drept paravan Banca Claparon care-i aparţinea. Zis şi făcut. În 1825, acţionarul nu era încă versat în combinaţii financiare. Nici nu ştia măcar de existenţa unui *fond de rulment!* Pe vremea aceea, gestionarii nu-şi luau obligaţia de a nu emite acţiuni suplimentare în beneficiul lor, nu erau datori să aibă depozite la bancă, pe scurt, nu garantau nimic. Pe atunci, nimeni nu catadicsea să explice acţionarului condiţiile unei societăţi în comandită şi să-i spună că din mărinimie nu i se cer decât o mie cinci sute sau chiar două sute cincizeci de franci şi nimic mai mult! Pe atunci nu se dădea publicităţii că respectiva experienţă *in aere publico*[1] nu va dura decât şapte, cinci sau chiar trei ani, ca omul să ştie pe când să aştepte deznodământul. În această perioadă de început totul era simplu ca bună ziua. Nici măcar nu-şi făcuse apariţia publicitatea, cu reclamele ei uriaşe, care stimulează imaginaţia fiecăruia, tocmai fiindcă cere bani de la toată lumea.

– Numai când nimeni nu vrea să dea, recurgi la asemenea mijloace, observă Couture.

– În sfârşit, pe atunci încă nu exista concurenţă în astfel de afaceri, reluă Bixiou. Pe vremea aceea fabricanţii de carton presat, de stămburi, de tablă de zinc, teatrele, ziarele încă nu începuseră să se repeadă la acţionarul în agonie ca o haită de câini asupra prăzii. Cele mai grozave speculaţii cu acţiuni, în jurul cărora se face astăzi o publicitate atât de naivă, cum bine zice Couture, sprijinită pe rapoartele unor experţi (aleşi din elita ştiinţei!...), se încheiau pe atunci ca o tranzacţie ruşinoasă, fără zgomot, în ungherele întunecoase ale bursei. În lumea financiară, rechinii cântau

[1] Prin decizie publică, pe faţă (lat.).

pe atunci aria calomniei din *Bărbierul din Sevilla.* Începeau *piano, piano,* şoptind la ureche, în treacăt, anumite zvonuri despre rentabilitatea afacerii. Ei nu exploatau pacientul, adică acţionarul, decât la domiciliu, la bursă, sau la vreo petrecere din lumea bună, folosindu-se de aceste zvonuri lansate cu dibăcie, care creşteau din ce în ce până la *tutti,* reprezentat printr-o cotă de patru cifre.

– Cu toate că suntem între noi şi putem vorbi deschis, eu sunt de altă părere, stărui Couture.

– Nu cumva sunteţi giuvaergiu, domnule Josse?[1] întrebă Finot.

– Finot o să rămână până la moarte un adept al clasicismului, al constituţiei şi al prejudecăţilor de altădată, zise Blondet.

– Da, recunosc că sunt direct interesat, continuă Couture, datorită căruia Cérizet fusese tocmai condamnat de către tribunalul corecţional. Eu susţin că noua metodă e mai cinstită, cu mult mai puţin perfidă şi criminală decât cea veche. Publicitatea îngăduie fiecăruia să cerceteze şi să cumpănească lucrurile. Iar atunci când vreun acţionar e tras pe sfoară, nu poate da vina decât pe sine însuşi, fiindcă nimeni nu i-a vândut mâţa-n sac. Cât despre marea finanţă...

– Aha, iată-ne ajunşi la marea finanţă! exclamă Bixiou.

---

[1] În comedia lui Molière, *Dragostea e cel mai bun medic*, Sganarelle, a cărui fiică e bolnavă, primeşte de la cunoscuţii şi rudele sale sfaturi interesate; astfel, giuvaergiul Josse e de părere că Lucinde nu ar putea fi vindecată decât dacă i s-ar oferi o garnitură de diamante sau de rubine; de aici, aplicarea citatului la orice sfat interesat.

– Marea finanţă n-are decât de câştigat, zise mai departe Couture, fără să ţină seama de întrerupere. De câte ori statul se amestecă în comerţ şi nu-l lasă să se desfăşoare liber, săvârşeşte o neghiobie costisitoare: ajunge, negreşit, fie la preţuri maximale, fie la monopol. După părerea mea, nimic nu e mai conform cu principiile libertăţii comerţului decât societăţile pe acţiuni. A te lega de ele înseamnă că vrei să răspunzi de capital, cât şi de beneficii, ceea ce este o prostie. În orice afacere beneficiile sunt direct proporţionale cu riscurile! Ce-i pasă statului de felul în care se stimulează circulaţia banului, de vreme ce ea se desfăşoară neîntrerupt? De ce s-ar sinchisi cine-i sărac şi cine-i bogat, din moment ce numărul bogaţilor care plătesc impozite rămâne acelaşi? De altfel, societăţile pe acţiuni, cele în comandită, dividendele, sub toate formele, au ajuns, de peste douăzeci de ani, un lucru obişnuit în ţara cu cel mai dezvoltat comerţ din lume, în Anglia, unde totul e pus la îndoială, unde cele două Camere fabrică în fiecare sesiune între o mie şi o mie două sute de legi şi unde totuşi nu s-a găsit încă nici un membru al Parlamentului care să ridice glasul împotriva acestui procedeu...

– De întremare a caselor de bani, prin regim lactat, cu ajutorul vacilor de muls! completă Bixiou.

– Ei, aş! se înflăcără Couture. Să zicem că ai zece mii de franci şi cumperi pe ei zece acţiuni de câte o mie emise de zece societăţi diferite. Să admitem că de nouă vei fi fost păcălit... (ceea ce-i cu neputinţă! Publicul e mai pătrunzător decât oricine! Dar să presupunem că ar fi posibil!) şi că o singură afacere va izbuti! (Din întâmplare! – Ştiu, de acord! – Din greşeală! – Accept orice ironie.) Fraierul, destul de

cuminte pentru a-şi împărţi astfel capitalul, face o minunată investiţie, cum au făcut bunăoară cei care au cumpărat acţiuni de-ale minelor din Wortschin. Măcar între noi să recunoaştem, domnilor, că cei care se revoltă cel mai tare sunt doar nişte făţarnici ajunşi la desperare, fiindcă se ştiu incapabili de a combina o afacere, prea slabi pentru a o pune pe picioare şi prea neîndemânatici pentru a o exploata. Veţi avea în curând dovada că aşa stau lucrurile. Nu va trece mult şi veţi vedea aristocraţia, curtea regală, actualii, foştii şi viitorii miniştri coborând în rânduri strânse povârnişul speculaţiei, întinzând mâini mai hrăpăreţe şi născocind tertipuri mai perfide decât ale noastre, fără a avea însă calităţile noastre. Vă daţi seama ce cap trebuie să ai pentru a pune pe roate o societate anonimă în epoca noastră, când lăcomia acţionarului nu-i cu nimic mai prejos de a fondatorului!? Câtă forţă magnetică trebuie să aibă omul în stare să înfiinţeze o firmă Claparon, în stare să găsească noi şi noi şmecherii! Înţelegeţi ce morală trebuie să tragem de aici? Timpul nostru ne-a depăşit! Trăim în epoca avidităţii, când nimeni nu pune preţ pe valoarea intrinsecă a unui lucru atâta vreme cât poate câştiga revânzându-l vecinului său, şi fiecare o face, fiindcă lăcomia acţionarului ahtiat de câştig este egală cu aceea a fondatorului, care-l ispiteşte cu acest profit!

– Ştii că-mi place Couture! se adresă Bixiou lui Blondet, în curând o să ceară să i se ridice pretutindeni statui ca unui binefăcător al omenirii.

– Ar trebui să-l obligăm să tragă concluzia celor spuse de el, şi anume că banii proştilor sunt patrimoniul de drept divin al oamenilor isteţi, întări Blondet.

– Aşa-i, domnilor, încuviinţă Couture, să râdem aici ca să ne scoatem pârleala pentru seriozitatea cu care trebuie să ascultăm de obicei când se vorbeşte despre atâtea neghiobii respectabile, consacrate de nişte legi făcute de mântuială.

– Are dreptate, aprobă Blondet. Ce vremuri mai sunt şi astea, domnilor, în care de câte ori se aprinde o scânteie de inteligenţă, lumea se grăbeşte să o stingă cu ajutorul unei legi ticluite anume. Legiuitorii noştri, mai toţi ieşiţi dintr-o biată mahala unde au studiat societatea din gazete, caută să înăbuşe focul cu maşina lor legislativă, iar când întregul mecanism sare în aer, lumea scrâşneşte din dinţi şi nu mai conteneşte cu bocetele. În vremea noastră nu se mai întocmesc decât legi penale şi fiscale. Vreţi să vă spun de ce se petrec astfel lucrurile? Pentru că *statul nu mai recunoaşte nici o religie!*

– Ei bravo, Blondet! îl aprobă Bixiou. Ai pus degetul pe rana Franţei: fiscalitatea a răpit ţării noastre mai multe din cuceririle ei decât toate prejudiciile aduse de război. În ministerul în care am făcut şase ani de muncă silnică cot la cot cu orice burtă-verde, se găsea şi un funcţionar, un om foarte priceput, care avea intenţia să schimbe întregul nostru sistem financiar. Rezultatul a fost că ne-am descotorosit la repezeală de el. Franţa ar fi fost cât se poate de fericită, ar fi fost încântată să pornească din nou la cucerirea Europei, aşa că noi ne-am îngrijit de liniştea popoarelor: eu însumi l-am ucis cu o caricatură!

– Când zic religie nu vorbesc ca un călugăr misionar, eu folosesc acest cuvânt în înţelesul lui politic, ca un om de stat, îşi întregi Blondet ideea.

– Lămureşte-ne şi pe noi, îi ceru Finot.

– De ce nu? se învoi Blondet. S-a flecărit foarte mult despre întâmplările de la Lyon[1], despre republica sfârtecată de obuze pe stradă, dar nimeni n-a spus adevărul. Republica s-a repezit să pună mâna pe răscoala de la Lyon, aşa cum se repede un răzvrătit la puşcă. Oricât ar părea de caraghios, iată care-i adevărul adevărat. Fabricanţii din Lyon fac negoţ fără pic de îndrăzneală, ei nu fabrică nici un cot de mătase care să nu fi fost comandat şi a cărui plată să nu fie garantată. Când încetează comenzile, muncitorul moare de foame, de altfel şi când are de lucru abia câştigă cât să-şi ţină zilele. Şi ocnaşii o duc mai bine decât ei. După revoluţia din Iulie, mizeria a crescut într-atât, încât ţesătorii au ridicat steagul răscoalei sub lozinca „Pâine sau moarte!" pe care guvernul ar fi trebuit s-o cerceteze cu toată seriozitatea, fiindcă fusese provocată de scumpetea de la Lyon. Oraşul Lyon vrea să clădească teatre, să devină o capitală, de aici dările comunale nesăbuite. Republicanii au dibăcit această revoltă stârnită de foame şi au organizat ţesătorii, care s-au bătut astfel pentru ambele cauze. Răscoala de la Lyon a durat trei zile, după care s-a statornicit din nou ordinea în oraş şi mizeria în cocioaba ţesătorului. Muncitorul, care până atunci fusese de bună-credinţă şi dădea în ţesături întreaga greutate de mătase primită în fire, a lăsat cinstea la o parte, dându-şi seama că negustorii îl năpăstuiesc şi a început să-şi ungă degetele cu ulei: în felul acesta, greutatea ţesăturii de mătase corespundea cu a firelor ca mai înainte, însă acum ţesătorului îi mai rămânea şi de vândut o cantitate de mătase echivalentă cu greutatea uleiului, iar comerţul francez de mătăsuri a fost năpădit de ţesături unsuroase, ceea ce ar fi putut aduce după sine ruina oraşului Lyon şi a unei ramuri importante a comerţului francez. În loc să înlăture pricina răului, fabricanţii şi guvernul au procedat ca unii medici care recurg la paleative, dar rezultatul este că boala se înrădăcinează şi mai adânc. Ar fi fost mai nimerit să se trimită la Lyon un om dibaci, un aşa-zis imoral, cum ar fi abatele Terray[1] bunăoară, dar nimeni n-a văzut altă soluţie decât represiunea armată. Urmarea tulburărilor a fost o producţie de mătase grosolană, aşa-numita mătase de Neapole, de patruzeci de centime cotul. Mai cu seamă această marfă se vinde astăzi pe piaţă, iar fabricanţii trebuie să fi născocit fără îndoială un mijloc de a-i controla îndeaproape pe ţesători. Acest sistem de fabricaţie, lipsit de orice prevedere, era de neînlăturat într-o ţară unde Richard Lenoir[2], unul dintre cei mai străluciţi cetăţeni pe care Franţa i-a avut vreodată, s-a ruinat fiindcă a dat de lucru, deci o bucată de pâine, la şase mii de muncitori,

---

[1] După revoluţia din 1830, guvernul marii burghezii instalat la putere nu satisfăcea revendicările muncitorimii, în special dreptul la muncă; atunci au avut loc o serie de greve şi insurecţii, dintre care cea mai importantă a fost cea a ţesătorilor din Lyon (*les canuts*) în noiembrie 1831; pe drapelul lor a apărut faimoasa inscripţie: „Să trăim muncind sau să murim luptând!"

[1] Joseph-Marie Terray (1715-1778) a fost, deşi preoţit, controlor general al finanţelor sub Ludovic al XV-lea şi cu această calitate a dus o politică aspră de strângere a impozitelor.

[2] E vorba, de fapt, de firma uneia din primele întreprinderi textile de bumbac din Franţa, firmă rezultată din asocierea lui Richard cu Lenoir-Dufresne. Primul a păstrat ca nume propriu numele firmei.

fără a avea comenzi, și fiindcă s-a ciocnit de niște miniștri destul de neghiobi pentru a-l lăsa să cadă victima răsturnărilor survenite pe piața textilelor în 1814, când prețurile au scăzut brusc. Iată singurul negustor care ar fi meritat să i se ridice o statuie. Și, când colo, omul acesta a ajuns să fie ajutat printr-o listă de subscripție, la care nu prea subscrie nimeni, în timp ce urmașilor generalului Foy[1] i s-a dat un milion. Orașul Lyon nu s-a schimbat nici azi, deoarece cunoaște Franța și știe că ea n-are nimic sfânt. Istoria lui Richard Lenoir este una din acele greșeli pe care Fouchet le socotea mai grave decât o crimă[2].

– Dacă în felul în care sunt prezentate lucrurile, își reluă Couture vorba de unde fusese întrerupt, există o umbră de șarlatanie, cuvânt care a căpătat un înțeles infamant, fiindcă șarlatanul e socotit călare pe zidul despărțitor dintre ceea ce se cade și ceea ce nu se cade, atunci vă întreb unde începe șarlatania, unde sfârșește și în ce constă? Fiți, vă rog, atât de buni să-mi spuneți cine nu este șarlatan! Ei? Fiți și voi o dată de bună-credință, deși în viața socială cam rar găsești această însușire! Comerțul ar deveni o absurditate dacă negustorii ar cumpăra noaptea, pe

[1] Generalul Foy, fruntaș liberal opoziționist, era atât de popular în vremea Restaurației încât, după moartea lui, s-a strâns peste un milion, prin subscripție publică, pentru copiii pe care-i lăsase.

[2] Vorba care a circulat după executarea ducelui d'Enghien din ordinul lui Napoleon: „Moartea ducelui d'Enghien e mai mult decât o crimă, e o greșeală", a fost atribuită când lui Talleyrand, când lui Fouché (senator sub Napoleon și ministru al Poliției sub Ludovic al XVIII-lea, om al tuturor regimurilor, ca și Talleyrand).

nevăzute, ceea ce au de gând să vândă a doua zi, pe lumină. Până și un vânzător de chibrituri e stăpânit de dorința de a acapara. A aduna cât mai multă marfă e primul gând, atât al tejghetarului de pe strada Saint-Denis, socotit drept omul cel mai cinstit, cât și al afaceristului, care trece drept omul cel mai nerușinat. Apoi, când magaziile s-au umplut, se impune necesitatea de a vinde. Iar pentru a vinde trebuie să ațâți pofta mușteriului. De aici firmele atât de sugestive ale breslelor din evul mediu și reclamele de astăzi! Între faptul de a atrage cumpărătorul și a-l trage de mânecă, a-l sili să consume, eu nu văd nici cea mai mică deosebire! Se poate întâmpla, e cu neputință să nu se întâmple uneori, ba chiar se întâmplă foarte des, ca negustorii să se ardă cumpărând marfă deteriorată, deoarece vânzătorul caută întotdeauna să tragă pe sfoară cumpărătorul. Ei bine, întrebați negustorii cei mai cinstiți din Paris, pe cei mai de vază comercianți, în sfârșit, pe orice om de afaceri... fiecare se va mândri cu vicleșugul pe care l-a născocit pentru a se descotorosi de o marfă proastă, cu care el însuși fusese păcălit. Chiar și vestita firmă Minard a făcut la începuturile ei asemenea operații. Negustorii de pe strada Saint-Denis pot cel mult să-ți vândă o rochie de mătase cu pete de grăsime. La atât se mărginește șmecheria lor. Cei mai virtuoși comercianți îți spun, cu aerul cel mai nevinovat, deviza celor mai nerușinați pungași: De o afacere proastă scapi cum poți. Blondet v-a arătat starea de lucruri de la Lyon, cauzele și urmările ei; eu am să vă demonstrez teoria mea printr-o anecdotă. Un amărât de pălărier, ros de ambiție și blagoslovit cu o casă de copii de către preaiubita-i soață, era un înfocat adept al Republicii.

Într-o bună zi, omul nostru cumpără o cantitate de lână roşie şi se apucă să facă acele şepci de lână împletită pe care le-aţi văzut pe capul tuturor ştrengarilor din Paris. Să vedeţi de ce! Puţin timp după aceea, Republica a fost răpusă. După istoria de la Saint-Merry[1], şepcile cu pricina nu se mai puteau vinde. Când un meseriaş se trezeşte deodată împovărat cu nevastă, copii şi cu zece mii de şepci de lână roşie, pe care nici un pălărier nu le mai primeşte spre vânzare, îi trec prin minte tot atâtea idei ca şi unui bancher putred de bogat care ar vrea să investească acţiuni în valoare de zece milioane într-o afacere ce nu inspiră prea multă încredere. Ştiţi ce a făcut lucrătorul nostru, acest Law de mahala, acest Nucingen al şepcilor? Şi-a găsit un dandy de cârciumă – unul dintre acei coţcari ce scot din sărite vardiştii de câte ori se dă un bal câmpenesc la vreo barieră – şi l-a rugat să se ducă la un pălărier cu capital, care mai avea încă o şapcă roşie în vitrină, să se dea drept un căpitan de vapor american, care face şi ceva negoţ cu indigeni, să spună că stă la Hotel Meurice şi că ar dori zece mii de asemenea şepci roşii. Pălărierul, momit de perspectiva unei afaceri cu America, dă fuga la lucrător şi cumpără pe loc toate şepcile cu bani peşin. Vă daţi seama cu ce s-a ales: cu multe şepci, dar fără nici un căpitan american. A te ridica împotriva libertăţii

[1] La 6 iunie 1832, ţinând piept trupelor care voiau să împiedice o manifestaţie democratică, 120 de republicani parizieni au apărat cu dârzenie baricada de la Saint-Merry; ei erau conduşi de tânărul muncitor Jeanne şi au rezistat timp de douăsprezece ore trupelor guvernamentale, care au trebuit să aducă tunurile.

comerţului din pricina acestor neajunsuri ar fi acelaşi lucru ca şi cum ai ataca justiţia pe motiv că există delicte pe care nu le pedepseşte, sau a învinui societatea că e prost organizată, pe temeiul nenorocirilor ce izvorăsc din ea! Pornind de la şepcile roşii şi de la strada Saint-Denis, treceţi la bursă şi la bănci, apoi trageţi singuri concluzia!

– Couture, meriţi o coroană! exclamă Blondet, punându-i pe cap un şervet răsucit. Eu merg şi mai departe, domnilor. Dacă teoria actuală are cusururi, cine-i de vină? Legea, de bună seamă! Întregul nostru sistem de legi! Acei mari oameni de stat din provincie, veniţi la Paris cu capul îmbâcsit de principii morale, principii desigur necesare pentru a te comporta în viaţă dacă nu vrei să ai de furcă cu justiţia, dar stupide atunci când împiedică un om să se ridice la înălţimea cerută unui legiuitor! E drept că legile ţin în frâu pasiunile (jocurile de noroc, loteria, toate Ninon de Lenclos ale trotuarului şi tot ce mai vreţi să adăugaţi), totuşi ele nu vor izbuti niciodată să stârpească pasiunile. A ucide orice patimă ar însemna să ucizi societatea, care, chiar când nu le dă naştere, contribuie măcar la dezvoltarea lor. Dacă prin diferite restricţii frânezi, bunăoară, ispita jocului de noroc care mocneşte în toate inimile, fie că e vorba de o fată tânără, de un provincial oarecare sau de un diplomat, fiindcă oricine visează să se îmbogăţească peste noapte, atunci jocul de noroc se va deplasa numaidecât în alte sfere. S-a făcut greşeala prostească de a se suprima loteria, dar să nu credeţi că bucătăresele au încetat de a-şi mai fura stăpânii; acum ele îşi depun banii furaţi la o casă de economii unde li se cer două sute cincizeci de franci, în loc de patruzeci de centime, deoarece acţiunile bancare,

societățile în comandită iau acum locul loteriei, devenind la rândul lor un joc fără masă de joc, unde grebla crupierului nu se vede, iar matrapazlâcurile sunt calculate cu precizie. De când jocurile de noroc au fost interzise și loteria nu mai există, Franța a devenit o țară cu mult mai morală, strigă neghiobii, ca și cum ar fi izbutit să vindece toți agiamiii de patima jocului! E știut însă că lumea joacă mai departe, numai că de astă dată grosul câștigurilor nu mai revine statului, care înlocuiește azi un impozit plătit cu plăcere printr-un impozit supărător, fără a micșora însă numărul sinuciderilor. Dar de astă dată cel ce moare nu mai este jucătorul, ci victima lui! Nici nu mai vorbesc de capitalurile plasate în străinătate, pierdute pentru Franța, nici de loteriile de la Frankfurt, împotriva răspândirii cărora Convenția decretase pedeapsa cu moartea și pe care continuau să le răspândească înșiși procurorii însărcinați cu aplicarea acestui decret. Iată unde duce filantropia necugetată a legiuitorilor noștri. Încurajarea caselor de economii este o mare gogomănie politică. Închipuiți-vă că s-ar isca oarecare temeri cu privire la bunul mers al afacerilor. Atunci însuși guvernul va fi singur vinovat de ivirea cozilor în fața ghișeelor de bancă, așa cum în timpul revoluției au apărut cozi în fața brutăriilor. Vor izbucni deci atâtea răscoale câte case de depuneri. Dacă la un colț de stradă trei ștrengari înalță un steag, pe loc se iscă o revoluție. Orice mare om politic trebuie să fie, pe plan abstract, o canalie fără scrupule, căci altfel o societate nu poate fi bine condusă. Un om politic profund moral ar fi ca o mașină cu aburi sentimentală, ori ca un timonier, care ar îmbrățișa o femeie în timp ce stă la cârmă: vaporul se va scufunda negreșit. Oare nu-i de

preferat un prim-ministru care-și însușește o sută de milioane, dar în același timp contribuie la măreția și la fericirea Franței, unui ministru care moare sărac și trebuie îngropat pe cheltuiala statului, după ce și-a dus țara de râpă? Dacă ar fi să alegeți între Richelieu, Mazarin sau Potemkin, care au avut fiecare la vremea lor câte o avere de trei sute de milioane, și între virtuosul Robert Lindet[1], care n-a știut să tragă foloase nici de pe urma asignatelor, nici de pe urma bunurilor naționalizate, sau neghiobii virtuoși care l-au dus pe Ludovic al XVI-lea la pieire, ați șovăi oare? Și acum, Bixiou, continuă-ți povestirea.

– N-am de gând să vă explic natura întreprinderii născocite de geniul financiar al lui Nucingen, istorisi mai departe Bixiou, deoarece aș comite o indiscreție cu atât mai mare, cu cât ea mai există și astăzi, acțiunile ei fiind cotate la bursă; întreaga combinație avea o bază atât de reală, obiectul întreprinderii era atât de ispititor, încât acțiunile emise la o valoare nominală de o mie de franci, stabilită printr-un decret regal, au scăzut la trei sute de franci, apoi s-au urcat la șapte sute, ca apoi să se ridice din nou la valoarea nominală, după ce au trecut prin toate furtunile din anii 27, 30 și 32[1]. Criza financiară din 1827 le-a clătinat, iar revoluția din Iulie era cât pe-aci să le dărâme, dar afacerea e clădită pe o temelie solidă (Nucingen nici n-ar fi în

[1] Membru al Convențiunii, ministru de finanțe înainte de lovitura de stat din 1799 a lui Napoleon, Robert Lindet (1746-1825) a rămas cunoscut ca om integru; el a căutat să țină piept și reacțiunii thermidoriene.

[2] 1827 înseamnă momentul culminant al unei crize economice, 1830 este actul celei de-a doua revoluții burgheze, iar în 1832 s-au produs o serie de insurecții populare.

stare să pună la cale o afacere proastă). În sfârşit, n-ar fi politic să intrăm în mai multe amănunte, dat fiind că aici sunt amestecate mai multe bănci de mâna întâi. Capitalul nominal a fost de zece milioane, capitalul real de şapte, dintre care trei milioane aparţineau fondatorilor şi bancherilor însărcinaţi cu emiterea acţiunilor. Totul fu calculat în aşa fel încât fiecare acţiune să aducă în primele şase luni un câştig de două sute de franci prin distribuirea unor false dividende; ceea ce înseamnă douăzeci la sută la zece milioane. Beneficiul lui du Tillet s-a ridicat la cinci sute de mii de franci. În limbaj financiar, o asemenea pleaşcă se chema partea leului! Nucingen avea de gând să speculeze cu milioanele sale fabricate dintr-o testea de hârtie trandafirie cu ajutorul unei pietre de litografiat, cu alte cuvinte să pună în circulaţie acele drăgălaşe hârtiuţe, numite acţiuni, pe care le păstra cu mare grijă în biroul său. Acţiunile cu acoperire trebuiau să servească pentru a înjgheba afacerea, a cumpăra o splendidă casă boierească şi a începe operaţiile la bursă. În momentul acela Nucingen mai avea nişte acţiuni ale nu ştiu căror mine de plumb şi argint, ale unor mine de huilă şi ale unor întreprinderi care urmau să construiască două canale, acţiuni ce reprezentau partea lui de câştig ce i se cuvenea pentru a fi regizat şi a fi pus pe picioare cu multă iscusinţă aceste patru întreprinderi în plină activitate, foarte bine văzute pe piaţă datorită dividendelor grase plătite din capital. În cazul când acţiunile s-ar fi urcat, Nucingen se putea aştepta la un *agio*[1], dar acesta nu intra în socotelile

[1] Câştig rezultând din schimbul de valori sau din diferenţele de curs ale acţiunilor.

baronului, care lăsă această diferenţă să plutească la suprafaţa apei, pe piaţă, ca să prindă cât mai mult peşte! Aşadar, Nucingen îşi concentrase valorile aşa cum îşi concentra Napoleon trupele, spre a putea lichida în timpul crizei ce se ivise la orizont, criză ce avea să zdruncine din temelii pieţele europene între 1826-27. Dacă ar fi avut lângă el un om de încredere, ar fi putut spune ca Napoleon prinţului Wagram[1] pe muntele Santon: Cercetează bine terenul, fiindcă în cutare zi, la cutare oră îl vei găsi invadat de capitaluri! Dar în cine putea să se încreadă Nucingen? Du Tillet nici n-a bănuit vreodată că în această cârdăşie el nu fusese decât un om de paie. Atotputernicul nostru baron învăţase, din primele două operaţii de lichidare, că trebuie să-şi apropie negreşit un om care să-i poată servi de pârghie pentru a-şi putea manevra creditorii. Cum Nucingen n-avea nici un nepot şi nu îndrăznea să-şi încredinţeze secretul unui prieten, avea deci nevoie de un om devotat, de un Claparon inteligent, manierat, de un veritabil diplomat, cu alte cuvinte de un om demn de a fi ministru, deci demn de el. Dar asemenea legături nu se stabilesc nici într-o zi, nici într-un an. Pe atunci baronul izbutise să-l îmbrobodească atât de bine pe Rastignac, încât acesta se credea în situaţia prinţului de la Paz, iubit în aceeaşi măsură de regele şi de regina Spaniei, şi ajunsese să-l socotească pe Nucingen un încornorat de pe urma căruia putea trage multe foloase. După ce-şi bătu joc un timp de acest om, de valoarea căruia nu-şi dădu seama multă vreme, Rastignac isprăvi prin a avea

[1] Mareşalul Berthier, prinţ de Wagrom, era nelipsit din preajma lui Napoleon I.

pentru el un adevărat cult, prin a-l respecta şi a-l venera, deoarece descoperise în Nucingen o forţă pe care până atunci o considerase o însuşire proprie numai lui. De cum sosi la Paris, Rastignac fu pus în situaţia de a dispreţui întreaga societate. Încă din 1820 el credea, ca şi baronul, că nu există oameni cinstiţi decât în aparenţă şi privea lumea bună ca o adunătură de destrăbălaţi şi de pungaşi de tot soiul. Deşi admitea că există excepţii, el condamna societatea în totalitatea ei, nu credea în virtute, ci numai în împrejurări în care omul este virtuos. Îşi însuşise această ştiinţă într-o clipă, şi anume în fundul cimitirului Père-Lachaise[1], în ziua când a fost înmormântat un biet om cinstit, tatăl iubitei lui Delphine, mort ca victimă a societăţii noastre, a celor mai sincere simţăminte, părăsit până şi de fiicele şi de ginerii săi. De atunci, Rastignac luă hotărârea să înşele toată această lume, drapat în mantia virtuţii, a cinstei şi a unei purtări alese. Acest june nobil trecea prin viaţă acoperit din cap până-n picioare de armura egoismului. Când tânărul nostru îşi dădu seama că Nucingen poartă aceeaşi armură, îl preţui aşa cum în evul mediu un cavaler înarmat până-n dinţi, călare pe un cal arăbesc, şi-ar fi preţuit la un turnir adversarul tot atât de bine echipat şi de asemenea călare pe un cal pursânge. Apoi, se lăsă un timp oarecare moleşit de plăcerile

---

[1] Acolo, după înmormântarea lui Moş Goriot, Rastignac a arătat pumnul Parisului, declarând că se va măsura cu noua societate (v. sfârşitul romanului *Moş Goriot*).

[2] Cucerind Capua, în anul 215, Anibal a petrecut iarna în acest frumos oraş al Italiei, ceea ce a făcut să se spună că „s-a moleşit în deliciile Capuei".

amorului, asemenea lui Anibal la Capua[2]. Legătura cu o femeie ca baroana de Nucingen e în stare să facă un bărbat să renunţe la orice urmă de egoism. După ce fusese dezamăgită în dragoste prima oară, când dăduse peste o maşină perfectă, fabricată parcă la Birmingham, cum fusese răposatul de Marsay, era firesc ca Delphine să fie cuprinsă de o afecţiune fără margini pentru acest tânăr care respecta cu evlavie toate prejudecăţile provinciale. La rândul său, Rastignac nu putu rămâne rece în faţa unui asemenea sentiment. După ce Nucingen îi puse pe grumaz lui Rastignac şi jugul cu care orice exploatator îl înjugă pe cel exploatat, ceea ce s-a întâmplat chiar în momentul când plănuia cea de a treia lichidare, el i-a destăinuit situaţia în care se găseşte prietenului nevesti-sii şi i-a dat a înţelege că e de datoria lui, de prieten al casei, să-i răsplătească îngăduinţa, preluând şi jucând rolul de părtaş în această operaţie. Baronul socoti că ar fi primejdios să încredinţeze întregul plan colaboratorului său conjugal. Rastignac fu convins că pe Nucingen îl paşte o nenorocire, iar baronul îl lăsă să creadă că numai el e în stare să scape întreaga şandrama de la prăbuşire. Dar când un scul e alcătuit din atâtea fire, e cu neputinţă să nu se încurce. Rastignac, care tremura pentru averea Delphinei, îi puse o singură condiţie: independenţa totală a baroanei, separaţia de bunuri, făgăduindu-şi în acelaşi timp s-o răsplătească, întreindu-i averea. Deoarece Eugène nu pretindea nimic pentru sine, Nucingen îl imploră să primească, în caz că planul va reuşi pe deplin, douăzeci şi cinci de acţiuni, a câte o mie de franci, ale minelor de plumb şi argint, iar Rastignac primi numai ca să nu-l jignească. Nucingen îl descântase pe

Rastignac chiar în ajunul acelei seri când amicul nostru o sfătui pe Malvina să se mărite. Gândindu-se la cele o sută de familii fericite care se plimbau fără grijă prin Paris, fiindcă îşi credeau averea la adăpost, ca Godefroid de Beaudenord, de pildă, doamna şi domnişoarele d'Aldrigger sau soţii d'Aiglemont etc., Rastignac se înfioră întocmai ca un general tânăr ce-şi priveşte pentru prima oară armata în ajunul bătăliei. Oare sărmana şi nevinovata Isaure, jucându-se de-a dragostea cu Godefroid, n-ar fi trezit în mintea oricui imaginea lui Acis şi a Galatheei[1], îmbrăţişaţi sub stânca pe care uriaşul Polyphem se pregăteşte s-o prăvălească peste ei?

– Ia te uită la Bixiou! exclamă Blondet. Mai-mai că îţi vine să crezi că maimuţoiul ăsta are talent.

– Aha, va să zică acuma nu mai bat câmpii, se împăună Bixiou cu succesul său, privindu-şi ascultătorii miraţi. De două luni, continuă el după această întrerupere, Godefroid era copleşit de toate micile fericiri de care are parte orice bărbat înainte de căsătorie. Fiecare seamănă atunci cu păsărelele care-şi fac primăvara cuibul, forfotesc neastâmpărate, adunând şi ducând în cioc pai cu pai, ca să-şi pregătească un adăpost cât mai moale şi mai călduţ pentru viitoarele odrasle. Cu o mie de franci, logodnicul Isaurei închiriase pe strada de la Planche o mică casă boierească, destul de arătoasă, bine împărţită, nici prea mică, nici

[1] În mitologie, păstorul Acis e iubit de nimfa Galateea; dar rivalul său, ciclopul Polifem, în momentul când îi surprinde, răstoarnă o stâncă din Etna, care îl zdrobeşte pe Acis; la rugămintea Galateei, Neptun îl transformă pe Acis în fluviu.

prea mare. În fiecare dimineaţă se ducea la faţa locului să vadă cum mai merg reparaţiile şi, îndeosebi, să-i supravegheze pe zugravi şi pe pictori. Avusese grijă să introducă tot confortul, singurul lucru demn de admiraţie din Anglia: calorifer, pentru a menţine o temperatură egală în toată casa, mobilă aleasă cu gust, nici prea bătătoare la ochi, nici prea somptuoasă, culori plăcute, proaspete, care să desfete privirea, obloane şi jaluzele la toate ferestrele; argintărie bogată, trăsuri noi. Poruncise să se repare grajdul, şelăria şi şoproanele pentru trăsuri unde Toby, Joby, Paddy zburda şi se foia fără astâmpăr ca o maimuţă scăpată din lanţ, părând în culmea fericirii de când aflase că vor fi şi femei în casă şi mai cu seamă o *lady*. Această pasiune cu care un bărbat îşi înjghebează o gospodărie, îşi alege orologiile, vine la aleasa inimii lui cu buzunarele ticsite de mostre de ţesături, pentru a se sfătui cu ea cum să mobileze dormitorul, şi umblă toată ziua forfota, alergând încolo-încoace ca un apucat, fiindcă îl imboldeşte dragostea – toate acestea la un loc reprezintă un fenomen dintre cele mai îmbucurătoare pentru orice om cinstit şi simţitor, dar mai cu seamă pentru negustori. Şi cum nimic nu încântă mai mult lumea decât căsătoria unui tânăr chipeş de douăzeci şi şapte de ani cu o fermecătoare făptură de douăzeci de ani, care dansează minunat, Godefroid pofti la masă pe Rastignac şi pe doamna de Nucingen ca să se sfătuiască cu ei asupra unei chestiuni extrem de importante, şi anume cum să-şi aleagă darul de nuntă pentru mireasă. A mai avut şi buna inspiraţie să invite la acest dejun pe vărul său d'Aiglemont cu soţia, precum şi pe doamna de Sérizy. Doamnelor din înalta societate le cam place să se aventureze măcar o

dată, din întâmplare, în casa unui burlac și să ia masa la el.

– Fiindcă se simt ca un școlar care trage la fit, completă Blondet.

– Era un prilej ca să vadă și cuibul viitorilor soți din strada de la Planche, urmă Bixiou. Femeile se dau în vânt după astfel de expediții, așa cum căpcăunii mor după carne fragedă de copil; ele caută să-și împrospăteze viața, luând parte la această bucurie abia înmugurită, care n-a apucat să se ofilească prin trăire. Masa era pusă într-un mic salon, care fusese împodobit ca un cal de dric, că de, aici avea să-și îngroape Godefroid viața de burlac. Prânzul fusese alcătuit anume pentru a oferi toate acele mâncări delicate pe care femeile le mănâncă, le ronțăie sau le sorb cu mare plăcere la amiază, când le încearcă o foame grozavă, deși nemărturisită, deoarece li se pare că s-ar compromite dacă ar spune: Mi-e foame! „Dar de ce ai venit singur?" îl întâmpină Godefroid pe Rastignac. „Doamna de Nucingen e amărâtă, îți povestesc eu mai târziu de ce", îl lămuri Rastignac care părea și el necăjit. „V-ați certat?..." întrebă Godefroid. „Nu", răspunse laconic Rastignac. La ora patru, după ce femeile plecară să se plimbe la Bois de Boulogne, Rastignac rămase în salon, uitându-se melancolic pe fereastră la Toby, Joby, Paddy, care stătea țanțoș, cu brațele încrucișate ca Napoleon, în fața unui cal înhămat la o cabrioletă ușoară, pe care nu-l putea stăpâni decât prin vocea-i pițigăiată și se vedea că într-adevăr calul se teme de Joby, Toby. „Hai, spune, dragul meu, ce ai de pari atât de posomorât, atât de îngrijorat, în ciuda veseliei tale prefăcute? Te frământă pesemne fericirea asta pe furate! Te înțeleg, e desigur

o situație foarte tristă să nu fii căsătorit la primărie și la biserică cu femeia pe care o iubești." „Te simți destul de tare, dragul meu, pentru a asculta până la capăt ceea ce vreau să-ți spun? Oare poți să-ți dai seama cât de mult trebuie să ții la cineva pentru a comite indiscreția de care mă voi face vinovat acum?" începu Rastignac cu un ton care aducea cu o lovitură de bici. „Ce s-a întâmplat?" întrebă Godefroid pălind. „Bucuria ta m-a întristat, și, văzând toate aceste pregătiri, această fericire care abia înflorește, nu mă lasă inima să păstrez o asemenea taină." „Hai, spune mai repede." „Jură-mi pe onoarea ta că vei păstra o tăcere de mormânt asupra celor ce-ți voi spune." „Îți jur." „Și că n-ai să destăinui secretul nici măcar unei rude sau unui prieten intim, chiar dacă i-ar privi direct." „Nici atunci." „Ei bine, află că Nucingen a plecat astă-noapte la Bruxelles: dacă nu izbutește să lichideze, banca va da faliment. Delphine a cerut chiar azi-dimineață tribunalului separația de bunuri. Trebuie să-ți salvezi numaidecât averea." „Cum?" întrebă Godefroid simțind cum îi îngheață sângele în vine. „E de ajuns să-i scrii baronului de Nucingen o scrisoare antedatată cu cincisprezece zile, prin care îi dai dispoziția să investească întregul tău capital în acțiuni (și bineînțeles îi indică societatea Claparon). Vei avea tot timpul să le vinzi cu câștig peste cincisprezece zile, peste o lună, poate chiar peste trei, deși sunt convins că se vor urca mereu." „Dar ce se face d'Aiglemont, care a luat adineauri masa cu noi, d'Aiglemont care are un milion depus la Nucingen?" „Ascultă: nu știu dacă există destule acțiuni din acestea pentru a acoperi și capitalul lui, apoi, nu mi-e prieten, așa că nu pot să-i trădez secretele lui

Nucingen. Nici tu n-ai dreptul să-i spui nimic. Dacă-i pomeneşti un singur cuvânt, am să te trag la răspundere pentru toate consecinţele." Vreo zece minute Godefroid rămase nemişcat ca o stană de piatră. „Primeşti, ori ba?" îl întrebă Rastignac scurt şi tăios. Godefroid luă o pană şi cerneală, apoi scrise şi iscăli scrisoarea pe care i-o dictă Rastignac. „Bietul meu văr!" exclamă el cu mâhnire. „Fiecare să se îngrijească de interesele sale, spuse Rastignac. Ăsta-i primul pe care l-am băgat în cofă!" adăugă el în gând, după ce plecă de la Godefroid. În timp ce Rastignac manevra prin saloanele Parisului, iată ce se petrecea la bursă. Am un prieten, un dobitoc de provincial, care m-a întrebat odată, pe când treceam pe la bursă între orele patru şi cinci, ce rost are acel du-te-vino de oameni care stau de vorbă, ce-or fi având să-şi spună şi de ce oare s-or fi plimbând după ora când cursul acţiunilor a fost definitiv stabilit? De ce te miri, amice, oamenii au luat masa şi acum îşi fac digestia, l-am lămurit eu, iar în timpul digestiei îşi bârfesc aproapele, altfel comerţul din Paris n-ar mai prezenta nici o siguranţă. Aici se pun la cale toate afacerile şi există anumiţi oameni, bunăoară Palma, al căror cuvânt are tot atâta greutate la bursă, ca al lui Sinard la Academia regală de ştiinţe. Dacă el spune că o operaţie de bursă are sorţi de izbândă, operaţia e ca şi făcută!

– Ce minte luminată, domnilor! zise Blondet. Evreul acesta n-are cultură universitară, în schimb cultura lui e universală. Şi nu numai că ştie atâtea lucruri, dar le şi cunoaşte temeinic pe toate. Apoi are o intuiţie de-a dreptul genială în afaceri. E sfetnicul celor mai temuţi rechini, care, deşi domină piaţa

Parisului, totuşi nu întreprind nimic înainte de a-l fi consultat pe Palma. El ascultă tot ce i se spune cu seriozitate, cercetează chestiunea în amănunt, chibzuieşte bine şi atunci când cel cu care stă de vorbă, văzându-l atât de preocupat, crede că l-a câştigat de partea sa, Palma spune pe neaşteptate: Nu, nu-mi convine. Ceea ce mi se pare într-adevăr extraordinar e că, deşi Palma a fost timp de zece ani asociatul lui Werbrust, n-a existat între ei nici cea mai mică neînţelegere.

– Acest lucru nu-i cu putinţă decât între oameni ori foarte tari, ori foarte slabi; cei care se găsesc între aceste două extreme ajung negreşit după puţin timp să se despartă duşmani de moarte, preciză Couture.

– Se înţelege, continuă Bixiou, că Nucingen, cu priceperea şi dibăcia lui specifice, aruncase între coloanele bursei o mică bombă care explodă chiar la ora patru. „Să-ţi spun o veste îngrijorătoare: Nucingen a plecat la Bruxelles, iar nevastă-sa a cerut tribunalului separaţia de bunuri", îl anunţă du Tillet pe Werbrust, luându-l la o parte. „Mi se pare că trage sforile ca să obţină o lichidare?" îl întrebă Werbrust zâmbind. „Nu vorbi prostii, Werbrust! îl puse la punct du Tillet. Dumneata cunoşti pe toţi cei ce deţin acţiunile lui şi de aceea vreau să-ţi propun o combinaţie. Acţiunile noii noastre societăţi aduc un câştig de douăzeci la sută, care se va urca la douăzeci şi cinci până la sfârşitul trimestrului. Îţi dai seama de ce. Pe scurt, ele oferă dividende exorbitante." „Dă-i înainte, vulpe şireată, eşti un diavol împeliţat cu nişte gheare lungi şi ascuţite, numai că de astă dată le înfigi în unt." „Dacă nu mă laşi să vorbesc până la capăt, n-o să mai avem timp să întreprindem nimic. Ideea

mi-a venit în clipa când am aflat vestea asta. Şi, crede-mă, am văzut-o pe doamna de Nucingen plângând cu lacrimi amare. E de înţeles, tremură pentru averea ei." „Biata copilă! exclamă Werbrust cu ironie. Şi ce ai de gând?" îl iscodi bătrânul evreu din Alsacia pe du Tillet, văzându-l că tace. „Ei bine, află că am la mine o mie de acţiuni a câte o mie de franci bucata, pe care Nucingen mi le-a încredinţat ca să le plasez. Pricepi?" „Bună treabă!" „Hai să cumpărăm de un milion acţiuni de-ale Băncii Nucingen cu zece-douăzeci la sută sub preţul lor; cu acest milion o să realizăm un beneficiu serios, pentru că vom fi în acelaşi timp creditori şi debitori, ceea ce va produce o confuzie, bineînţeles, în favoarea noastră! Dar să acţionăm cu îndemânare ca nu cumva deponenţii băncii să-şi închipuie că manevrăm în interesul lui Nucingen." Werbrust pricepu numaidecât şmecheria cu toate avantajele ei şi-i strânse mâna lui du Tillet, aruncându-i o privire şireată de femeie care joacă un renghi vecinei. „Ei, aţi aflat ultima noutate? Banca Nucingen îşi suspendă plăţile!" îi întrebă Martin Falleix. „Ce ne pasă nouă, răspunse Werbrust. Nu mai răspândi zvonul ăsta, lasă acţionarii să se descurce cum or putea." „Cunoaşteţi cauza dezastrului?..." se amestecă şi Claparon în discuţie. „Tu n-ai habar de nimic, i-o reteză du Tillet, nici nu poate fi vorba de un dezastru, toată lumea va fi despăgubită integral. După aceea, Nucingen se va apuca din nou de afaceri şi va găsi oricând la mine toate fondurile de care va avea nevoie. Eu cunosc adevărata cauză pentru care a suspendat plăţile: a pus întregul său capital la dispoziţia Mexicului, care îi dă în schimb metale, tunuri spaniole turnate cu atâta nechibzuinţă încât găseşti în ele destul

aur, clopote, odoare bisericeşti, în sfârşit, toate edecurile monarhiei spaniole din America. Numai că restituirea acestor valori cam întârzie. De aceea prietenul meu baronul e cam strâmtorat în momentul de faţă. Atât şi nimic mai mult." „Are dreptate, întări Werbrust, dovadă că eu cumpăr acţiunile lui cu un scont de douăzeci la sută." Din clipa aceea vestea se răspândi cu iuţeala focului care cuprinde o şiră de paie. Circulau zvonurile cele mai contradictorii, însă Banca Nucingen se bucura de atâta încredere, tocmai datorită primelor două lichidări, încât nimeni nu se grăbea să vândă acţiunile Nucingen. „Trebuie să-i cerem o mână de ajutor lui Palma, fu de părere Werbrust. Palma este oracolul familiei Keller, care deţine o grămadă de acţiuni Nucingen." Un singur cuvânt de-al lui era de ajuns ca să dea alarma. Werbrust îl convinse pe Palma să tragă clopotul de alarmă. A doua zi la bursă domnea panică. Bancherii Keller, sfătuiţi de Palma, îşi vândură acţiunile cu un scăzământ de zece la sută şi toată bursa se luă după ei, cunoscându-le dibăcia. Atunci Taillefer puse în vânzare acţiuni în valoare de trei sute de mii de franci cu un scăzământ de douăzeci la sută, iar Martin Falleix în valoare de două sute de mii, cu un scăzământ de cincisprezece la sută. Numai Gigonnet pricepu manevra! El înteţi panica pentru a-şi procura cât mai multe acţiuni Nucingen şi a le revinde lui Werbrust cu un câştig de două-trei procente. Din întâmplare îl zări într-un ungher al bursei pe bietul Matifat, care avea trei sute de mii de franci depuşi la Nucingen. Pe băcanul nostru, palid şi tras la faţă, îl trecură fiorii când văzu că se apropie de el, de parcă ar vrea să-l sfârtece, cumplitul Gigonnet, care sconta toate poliţele din cartierul unde locuise şi el pe

vremuri. „Treburile merg prost, ne amenință o criză. Nucingen a încurcat ițele. Dar dumitale ce-ți pasă, jupâne Matifat, doar te-ai lăsat de afaceri!“ „Ba nu, te înșeli, Gigonnet, am intrat la apă cu trei sute de mii de franci, pe care aveam de gând să-i vâr în rente de stat spaniole.“ „Ai scăpat ieftin, fiindcă rentele din Spania ți-ar fi mâncat toți banii, pe când așa, tot ai să te alegi cu ceva: sunt gata să-ți dau, să zicem, cincizeci la sută din suma depusă la Nucingen.“ „Mai bine aștept lichidarea, răspunse Matifat, fiindcă niciodată un bancher n-a plătit mai puțin de cincizeci la sută. Și cine știe, poate am noroc și scap numai cu o pagubă de zece la sută.“ „Dacă-i așa, vrei să scapi cu cincisprezece la sută?“ îi propune Gigonnet. „Văd că te grăbești, nu glumă“, zise Matifat. „Bună seara“, curmă discuția Gigonnet. „Cu doisprezece la sută le iei?“ „Bine, fie“, se învoi Gigonnet. Până seara fură răscumpărate acțiuni în valoare de două milioane și depuse la Banca Nucingen de către du Tillet în contul celor trei asociați întâmplători ai săi, care își încasară beneficiul chiar a doua zi. Baroana d'Aldrigger cea mititică, drăgălașă și cam trecută, se găsea tocmai la masă împreună cu cele două fiice ale ei și cu Godefroid, când Rastignac sosi pe la amiază, anume ca să aducă vorba cu multă diplomație despre criza financiară. Le spuse că baronul de Nucingen tine foarte mult la familia d'Aldrigger și de aceea luase toate măsurile ca, în cazul unei nenorociri, banii depuși de baroană să fie garantați prin efectele sale cele mai sigure și anume prin acțiuni ale minelor de plumb și argint, dar pentru ca averea ei să fie în cea mai deplină siguranță, e necesar ca baroana însăși să ceară acest plasament. „Bietul Nucingen, dar ce i s-a

întâmplat?“ exclamă baroana. „În momentul acesta se află în Belgia și soția lui cere separația de bunuri, deși el a întreprins această călătorie anume pentru a obține un împrumut de la bancherii de acolo.“ „Doamne, toate acestea îmi amintesc de bietul meu soț! Înțeleg, domnule de Rastignac, cât trebuie să fii de amărât fiindcă știu, dragă prietene, cât ești de legat de această familie.“ „De-ar izbuti numai să-i despăgubească pe străini, căci prietenii nu se îndoiesc că vor fi răsplătiți cu vârf și îndesat mai târziu; doar e cu neputință ca un om atât de priceput să n-o scoată cu bine la capăt.“ „Mai cu seamă un om atât de cinstit“, sublinie baroana. După o lună fu lichidat întregul pasiv al Băncii Nucingen fără altă procedură decât acele scrisori, prin care fiecare depunător cerea ca banii lui să fie plasați în acțiunile indicate de el, și fără altă formalitate din partea celorlalte bănci decât remiterea efectelor Nucingen în schimbul unor acțiuni din ce în ce mai căutate. În timp ce du Tillet, Werbrust, Claparon, Gigonnet și alți câțiva, care se credeau cu toții foarte isteți, răscumpărau din străinătate efectele Băncii Nucingen, plătind o primă de unu la sută, deoarece și așa câștigau schimbându-le pe acțiuni în plină urcare, afacerea făcea cu atât mai multă vâlvă pe piața Parisului, cu cât nimeni nu mai avea motive de îngrijorare. Toată lumea flecărea pe socoteala lui Nucingen, îl cerceta, îl judeca și fiecare găsea un motiv să-l ponegrească! Se legau de luxul lui, de afacerile lui! Ziceau că e cu neputință ca un om, care învârtește atâtea, să nu-și frângă într-o zi gâtul ș.a.m.d. În momentul când zarva era în toi, câțiva inși rămaseră foarte mirați primind tocmai atunci scrisori din Geneva, Bâle, Milano, Neapole, Genova, Marsilia,

Londra, de la corespondenţii lor, care îi vesteau, la fel de miraţi, că li se oferă o primă de unu la sută la acţiunile Băncii Nucingen, de al cărei faliment fuseseră înştiinţaţi. „Aici se petrece ceva necurat“, îşi ziceau rechinii bursei. Tribunalul hotărâse separaţia de bunuri a soţilor Nucingen. Chestiunea se complică însă şi mai mult atunci când gazetele anunţară întoarcerea domnului baron de Nucingen din Belgia, unde dusese tratative cu un binecunoscut industriaş belgian în vederea exploatării unor vechi mine de antracit părăsite, şi anume a puţurilor din pădurile de la Bossut. Baronul îşi făcu din nou apariţia la bursă, fără a catadicsi măcar să dezmintă, fie prin viu grai, fie prin ziare, zvonurile calomnioase care circulaseră pe socoteala băncii lui; mai mult, cumpără o splendidă moşie de două milioane în imediata apropiere a Parisului. Şase săptămâni mai târziu, ziarul din Bordeaux publica ştirea că în port au intrat două vase încărcate cu diferite metale, în valoare de şapte milioane, pentru Banca Nucingen. Atunci Palma, Werbrust şi du Tillet fură singurii care înţeleseră scamatoria lui Nucingen. Ei studiară în amănunt pregătirea acestei „cacialmale“ financiare, îşi dădură seama că fusese pusă la cale cu unsprezece luni înainte şi-l proclamară pe Nucingen cel mai mare geniu financiar al Europei, faţă de care ei înşişi nu erau decât nişte bieţi învăţăcei. Rastignac nu pricepu nimic, totuşi câştigă patru sute de mii de franci sub oblăduirea lui Nucingen, jumulind destule gâşte ale Parisului, bani din care îşi înzestră cele două surori. D'Aiglemont, înştiinţat de vărul său Beaudenord, îl implorase pe Rastignac să primească zece la sută din milionul lui şi în schimb să-l ajute să obţină ca acest

milion să fie plasat în acţiuni de-ale canalului, care nu s-a construit nici până azi, căci în această afacere Nucingen a izbutit să tragă statul în aşa fel pe sfoară încât concesionarii canalului au tot interesul să nu-l termine. Însuşi Charles Grandet îl rugase, cu lacrimi în ochi, pe amantul Delphinei să-i cumpere acţiuni din banii depuşi la Nucingen. În sfârşit, timp de zece zile Rastignac a jucat rolul lui Law, pe care cele mai fermecătoare ducese îl implorau să le facă rost de acţiuni, iar astăzi amicul nostru dispune de un venit de patruzeci de mii de franci, cu care s-a ales de pe urma acţiunilor asupra minelor de plumb şi argint.

– Dacă toată lumea a ieşit în câştig, atunci cine a pierdut? se miră Finot.

– Ai să vezi, îşi urmă vorba Bixiou. Ispitiţi de pseudodividendele pe care le-au încasat timp de câteva luni după ce şi-au plasat averea în acţiuni, marchizul d'Aiglemont şi Beaudenord le-au păstrat (după cum au făcut cei mai mulţi) şi, deoarece capitalul lor le aducea acum cu trei la sută mai mult decât înainte, îl ridicau pe Nucingen în slava cerului, ba i-au luat apărarea chiar şi atunci când toată lumea bănuia că are de gând să-şi suspende plăţile. Godefroid s-a căsătorit cu scumpa lui Isaure şi a primit o zestre de o sută de mii de franci în acţiuni miniere. Soţii Nucingen au dat, în cinstea tinerilor căsătoriţi, un bal al cărui fast întrecu toate aşteptările. Delphine îi dărui miresei o garnitură de bijuterii cu rubine. De astă dată Isaure n-a mai dansat ca o fată tânără, ci ca o femeie în culmea fericirii. Drăgălaşa baroană semăna mai mult ca oricând cu o păstoriţă din Alpi. Iar în toiul acestui bal, Malvina, femeia care aducea cu eroina din *Aţi văzut cumva la Barcelona?*,

rămase înmărmurită când du Tillet o sfătui cu răceală să se mărite cu Desroches. Încolţit de soţii Nucingen şi de Rastignac, Desroches ţinu să lămurească mai întâi aspectul financiar al chestiunii, dar, cum auzi că zestrea constă în acţiuni de-ale minelor cu pricina, dădu înapoi şi-şi îndreptă din nou privirile spre familia Matifat. Dar în casa din strada Cherche-Midi notarul dădu peste altă pacoste şi anume peste acţiunile celor două canaluri în construcţie, pe care Gigonnet i le vârâse pe gât lui Matifat în schimbul banilor depuşi la Nucingen. Acum închipuiţi-vă pe Desroches izbindu-se de Nucingen de fiecare dată când dă să pună mâna pe una din cele două zestre pe care le vâna de atâta timp. Puţin după aceea, catastrofele începură să se ţină lanţ. Societatea Claparon se lansă în prea multe afaceri, blocându-şi astfel tot capitalul şi, ajunsă la impas, încetă de a mai plăti dobânzi şi dividende, deşi fiecare operaţie de-a ei, luată în parte, fusese excelentă. Această nenorocire fu agravată de evenimentele din 1827. În 1829, Claparon era prea cunoscut pentru a mai putea fi folosit drept om de paie de către doi giganţi ai bursei şi de aceea se prăbuşi de pe piedestalul său. Acţiunile lui scăzură de la 1250 de franci la 100, deşi valoarea lor intrinsecă era de 600 de franci. Nucingen, care le cunoştea valoarea reală, le răscumpără. Drăgălaşa baroană d'Aldrigger îşi vânduse pe atunci acţiunile miniere, care nu-i aduceau nici un venit, iar Godefroid procedase la fel cu ale soţiei sale, din acelaşi motiv. Baroana şi Beaudenord îşi schimbaseră acţiunile miniere pe acţiuni Claparon şi, din pricina datoriilor, fură nevoiţi să le vândă la cursul cel mai scăzut. Dintr-o avere de şapte sute de mii de franci nu se

aleseră decât cu două sute treizeci de mii. Ceea ce le rămăsese după ce-şi plătiră datoriile fu plasat cu prudenţă în rente de trei la sută, cotate la şaptezeci şi cinci. Godefroid, care fusese atât de fericit, atât de lipsit de griji ca burlac, când toate îi veneau de-a gata, se trezi deodată împovărat cu o femeiuşcă proastă ca o gâscă, incapabilă de a suporta o asemenea lovitură, căci şase luni de căsnicie au fost de ajuns ca tânărul soţ să vadă cum zâna lui de odinioară se preface într-o biată orătanie şi unde mai pui că sărmanul băiat mai avea pe cap şi o soacră lipită pământului, care nu visa decât toalete. Uitasem să vă spun că cele două familii, ca să poată face faţă greutăţilor, se mutaseră împreună. Pentru a putea obţine un post de trei mii de franci pe an la Ministerul de Finanţe, Godefroid se văzu silit să recurgă la toţi protectorii lui de odinioară care se purtau acum din ce în ce mai rece faţă de el. Când întreba de prieteni, i se răspundea că sunt plecaţi la băi. Cât despre rude... îl primeau mirate şi-i făgăduiau: „Se poate, dragul meu, bizuie-te pe mine! Bietul băiat!" dar peste un sfert de oră uitau cu totul de el. Beaudenord îşi căpătă slujba numai datorită intervenţiilor lui Nucingen şi ale lui Vandenesse. Această familie atât de onorabilă locuieşte astăzi pe strada Mont-Thabord, undeva la etajul al treilea[1], fără să socotim mezaninul. Cel din urmă odor al bancherilor Adolphus, Malvina, nu mai are nici o leţcaie şi a ajuns să dea lecţii de pian ca să nu devină şi ea o povară pentru cumnatul ei. Înaltă, uscată, numai piele

---

[1] În vremea lui Balzac, chiriile se stabileau invers proporţional cu etajele (nu era ascensor), aşa încât etajele superioare erau locuite de familii cu venituri modeste.

şi oase, gălbejită, totdeauna îmbrăcată în negru, când o întâlneşti străbătând Parisul pe jos îţi pare o mumie scăpată de la Passalacqua[1]. În 1830, Beaudenord şi-a pierdut slujba tocmai când nevastă-sa l-a blagoslovit cu al patrulea copil. Închipuiţi-vă: opt stăpâni şi doi servitori (bineînţeles Wirth şi soţia lui) nevoiţi să trăiască din opt mii de franci pe an! În schimb, minele de plumb şi argint dau astăzi dividende atât de considerabile, încât o acţiune de o mie de franci aduce un venit de o mie de franci. Rastignac şi doamna de Nucingen au cumpărat acţiunile lui Godefroid şi ale baroanei. Mulţumită revoluţiei din Iulie, Nucingen a ajuns pair al Franţei şi cavaler al Legiunii de Onoare. Deşi n-a mai lichidat niciodată după 1830, are astăzi o avere între şaisprezece şi optsprezece milioane. Sigur de decretele revoluţiei din Iulie, şi-a vândut atunci toate efectele, apoi şi-a plasat cu îndrăzneală întregul capital în rente de trei la sută, când cursul lor scăzuse la patruzeci şi cinci, dând a înţelege Curţii că o face din devotament pentru ea, storcându-i totodată caraghiosului de Philippe Bridau trei milioane în cârdăşie cu du Tillet! Trecând deunăzi pe strada Rivoli, în drum spre Bois de Boulogne, Nucingen o zări sub arcade pe baroana d'Aldrigger. Bătrânica purta o pălărioară verde garnisită cu roz, o rochie înflorată şi o pelerinuţă, ce mai încolo-încoace, aducea şi acum, ba chiar mai mult decât oricând, cu o păstoriţă din Alpi; căci baroana n-a izbutit să priceapă de unde i se trage nenorocirea, după cum odinioară nu pricepuse de unde i se trage belşugul. Se sprijinea de braţul Malvinei,

[1] Passalacqua a fost un negustor de antichităţi din vremea Restauraţiei.

această pildă de devotament şi eroism filial, care părea să fie ea mama bătrână, pe când baroana îşi dădea aere de fată tânără, iar în urma lor venea Wirth, cu o umbrelă în mână. *„Prifeşte,* îi zise baronul domnului Cointet, un ministru cu care se plimba adesea, *eine familie şe n-am isputut să împogăţesc. Acum chind furtune de prinţip a trecut, ar trebui să tai înaboi sluşba pietului Potenor.*" Beaudenord a intrat din nou la Finanţe, datorită lui Nucingen, pe care toată familia d'Aldrigger îl ridică în slava cerului, socotindu-l cel mai devotat prieten din lume, fiindcă nici în ziua de azi nu uită s-o poftească la balurile sale pe mica păstoriţă din Alpi împreună cu fiicele ei. E cu neputinţă de dovedit cum acest om, care la adăpostul legii a încercat de trei ori să jecmănească o mulţime de oameni, i-a îmbogăţit fără voia lui de fiecare dată. Nimeni nu-l poate învinovăţi de nimic. Acela care ar susţine că marile bănci sunt adesea un cuib de tâlhari ar minţi cu neruşinare. Dacă efectele se urcă sau coboară la bursă, dacă valorile cresc sau scad, acest flux şi reflux se datoreşte unei acţiuni reciproce, unor fluctuaţii atmosferice, sub influenţa lunii, şi dacă nu există până astăzi o teorie ştiinţifică asupra acestui fenomen, de vină e numai vestitul Arago. De aici rezultă însă un mare adevăr financiar, despre care nu se pomeneşte în nici o carte...

– Şi anume?

– Debitorul e întotdeauna mai tare decât creditorul.

– Aha, zise Blondet, după părerea mea tot ceea ce am spus noi până acum nu este decât parafraza celebrelor cuvinte ale lui Montesquieu, în care acesta a sintetizat *Spiritul legilor.*

– Care anume? întrebă Finot.

– Legile sunt o pânză de păianjen[1] prin care muştele mari trec şi în care cele mici se prind.

– Dar nu văd unde vrei să ajungi, i se adresă Finot lui Blondet.

– La statul absolutist, singurul în stare să reprime născocirile spiritului, îndreptate împotriva legii! Într-adevăr, numai o putere arbitrară poate salva popoarele, venind în ajutorul justiţiei, căci dreptul de graţiere nu se aplică decât într-o singură direcţie: regele poate graţia un falit fraudulos, fără obligaţia de a-i despăgubi pe acţionari. Legalitatea duce de râpă societatea modernă.

– Încearcă de-i fă pe alegători să înţeleagă acest lucru! exclamă Bixiou.

– De asta nu trebuie să ne îngrijim noi.

– Dar cine?

– Timpul. Vorba episcopului de Léon[2], dacă libertatea este o năzuinţă străveche, regalitatea e veşnică. Orice naţiune înţeleaptă trebuie să revină la ea sub o formă sau alta.

– Ia te uită, era cineva alături, se miră Finot când ne auzi plecând.

– Totdeauna e cineva alături, zise Bixiou cu un glas de om beat.

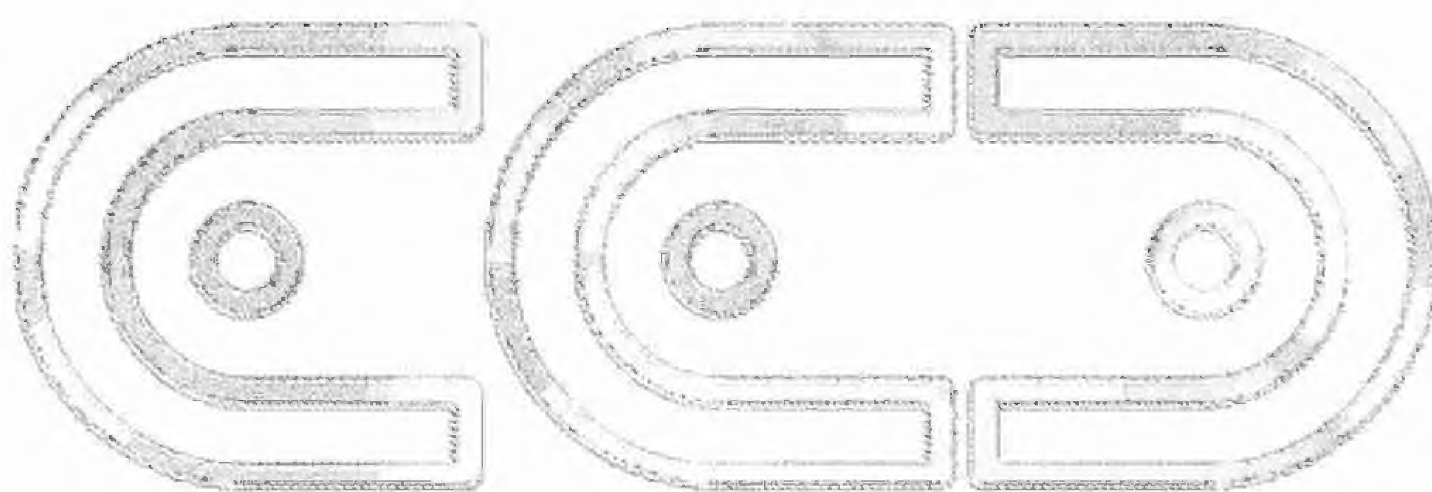
---

[1] Fraza se găseşte, înainte de Montesquieu, la Rabelais: Grippeminaud, arhiducele Cotoilor îmblăniţi, o spune în cartea V, cap. 12 din *Gargantua şi Pantagruel*: „legile noastre sunt ca nişte pânze de păianjen... musculiţele şi fluturaşii se prind în ele,... bărzăunii răufăcători le rup... şi trec prin ele".

[2] Jean-François de la Marche (1729-1806) a fost ultimul episcop al diocezului Saint-Pol-de-Léon (Finistère).

Redactor: TRAIAN RADU
Tehnoredactor: GEORGETA CÂRSTEA

CLUB

Scanare și prelucrare digitală

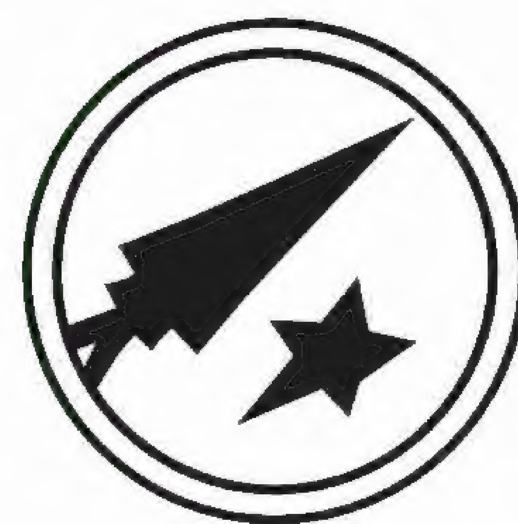

de

Anonim

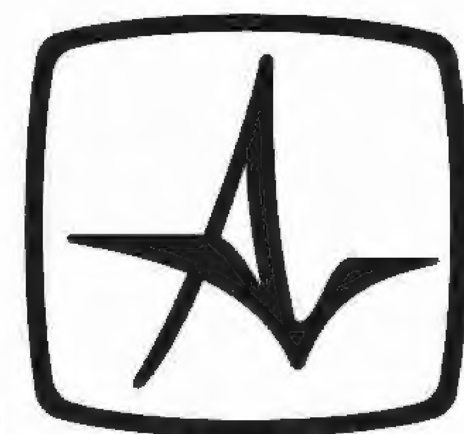
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

